THE BENSON LIBRARY OF HYMNOLOGY
Endowed by the Reverend
Louis Fitzgerald Benson, D.D.

LIBRARY OF THE THEOLOGICAL SEMINARY
PRINCETON, NEW JERSEY

SCD
2438

Digitized by the Internet Archive
in 2013

http://archive.org/details/middeleeuwschege00acqu

GEESTELIJKE LIEDEREN EN LEISEN.

Gedrukt bij JOH. ENSCHEDÉ & ZONEN, Haarlem.

LIBRARY OF PRINCETON
OCT 20 1953
THEOLOGICAL SEMINARY

MIDDELEEUWSCHE

GEESTELIJKE LIEDEREN

EN

LEISEN,

MET EENE KLAVIER-BEGELEIDING NAAR DEN AARD
HUNNER TONEN

DOOR

DR. J. G. R. ACQUOY.

Signum, cui contradicetur.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1888.

VOORREDE.

Wat hier wordt aangeboden, is het derde of laatste gedeelte van hetgeen ik aangaande ons geestelijk volksgezang gedurende de middeleeuwen wenschte te leveren. In 1886 gaf ik een algemeen overzicht van het geheel onder den titel van „Het Geestelijk Lied in de Nederlanden vóór de Hervorming" [1]); in 1887 volgde eene afzonderlijke studie over een merkwaardig onderdeel onder dien van „Kerstliederen en Leisen" [2]); thans in 1888 verschijnt deze muzikale bewerking van eenige der schoonste voortbrengselen op dit gebied onder den titel van „Middeleeuwsche geestelijke liederen en leisen, met eene klavier-begeleiding naar den aard hunner tonen".

In dezen titel is het gansche plan der uitgave vervat. Tot recht verstand evenwel zal eenige toelichting niet overbodig zijn.

Het woord „middeleeuwsche" worde niet te schoolsch opgevat, als aanduiding van het tijdperk vóór 1492, maar in den ruimeren zin van den tijd tot op den invloed der Hervorming in ons vaderland, d. i. tot in de tweede helft der 16de eeuw. Het zij mij geoorloofd, voor deze tijdsbepaling te verwijzen naar hetgeen ik dienaangaande gezegd heb in mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 27 v.

Wat „geestelijke liederen" zijn, behoeft nauwelijks te worden gezegd. Ieder gevoelt, dat daaronder godsdienstige gezangen worden verstaan. Deze gezangen, door vrome lieden vervaardigd en nu eens op reeds bestaande, dan eens op nieuw gevormde melodieën aangeheven, gingen evenals de wereldlijke liederen van mond tot mond. Men zong ze meestal eenstemmig, soms ook twee- of meerstemmig [3]).

---

[1]) In het *Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis*, dl. II, afl. 1, blz. 1—112.

[2]) In de *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Afdeeling Letterkunde*, 3de reeks, dl. IV, blz. 352—404.

[3]) Zie een paar voorbeelden van tweestemmige geestelijke liederen in de aanteekeningen op N°. III en XII.

Voorts ging het er mede, gelijk het nog altijd met dergelijke liederen gaat. Sommige vielen meer, andere minder in den smaak, en daarvan hing dan natuurlijk de meerdere of mindere verspreiding af.

Niet zoo bekend is de beteekenis van het woord „leisen". Door het in onbruik geraken van de met dien naam bestempelde liederen ging ook het begrip er van verloren. In mijne reeds genoemde studie over Kerstliederen en Leisen heb ik getracht aan te toonen, dat men onder „leisen" beurtzangen verstond, waarin ééne stem door de overige werd afgewisseld. Zoo sprak men van kerst-, paasch-, hemelvaarts-, pinkster-, bedevaarts-, ja zelfs van maaiers- en schippersleisen. Verreweg de meeste evenwel waren kerstleisen, en dit gaf reeds omstreeks het jaar 1500 aanleiding tot de onjuiste meening, dat kerstliederen en leisen hetzelfde waren. In deze verzameling zal men achter twintig geestelijke liederen vier kerstleisen vinden, en uit de bijgevoegde muziek het eigenaardig karakter van deze liedersoort te gemakkelijker leeren verstaan.

Van sommige der hier volgende geestelijke liederen en leisen zijn de woorden reeds vroeger uitgegeven [1]; van andere daarentegen verschijnt de tekst hier het eerst in het licht. Alle zijn door mij aan handschriften en zeer oude, meestal hoogst zeldzame liedeboekjes ontleend. Ten behoeve der letterkundigen deel ik ze in hun geheel diplomatisch getrouw mede. Tot gemak der zangers evenwel staan onder de melodie van elk lied drie of meer der beste copletten in eenigszins leesbaarder vorm afgedrukt.

Dit over de woorden. Wat de zangwijzen betreft, deze worden hier bijna alle voor het eerst ter algemeene kennis gebracht. Mijne bronnen waren daarbij de reeds genoemde handschriften en liedeboekjes [2]. Ieder deskundige weet, hoe lastig, ja, hoe onzeker de ontcijfering van middeleeuwsch notenschrift, waar het met vluchtige hand werd opgeteekend, meestal is. Zelfs de in dit opzicht zeer bedrevene De Coussemaker is er niet altijd volkomen in geslaagd. Niet veel beter is het met de gedrukte muziek, voor zooverre die op Gregoriaansche wijze met noten van gelijke waarde op balken van vier lijnen met telkens afwisselende sleutels en zonder aanduiding van maat of bijvoeging van maatstrepen is uitgedrukt. Wie ooit het „Deuoot ende profitelijck boecxken" van 1539, waarop ik in mijne verhandeling over het Geestelijk Lied de aandacht heb gevestigd [3]) en waaraan in

[1]) Namelijk door Hoffmann von Fallersleben, De Coussemaker, Moll, Bäumker en mijzelven.

[2]) Reeds vele maanden lagen deze liederen gereed, toen onlangs de hoogst belangrijke verzameling van *Niederländische geistliche Lieder nebst ihren Singweisen aus Handschriften des XV. Jahrhunderts* van Wilhelm Bäumker in de *Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft*, Jahrg. IV (Leipz. 1888), Heft 2, S. 153—254, en Heft 3, S. 287—350, verscheen. Ik heb er nog slechts voor de Aanteekeningen achter mijn werk, gedeeltelijk onder het afdrukken, gebruik van kunnen maken, maar vestig er hier zeer bepaald de aandacht op. Deze verzameling bevestigt de verwachting, door mij uitgesproken in mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 16.

[3]) Zie aldaar, blz. 18—20. Gelukkig mogen wij weldra van de zorgvuldige hand van den Heer D. F. Scheurleer te 's-Gravenhage eene nauwkeurige reproductie van dit belangrijkste onzer oude geestelijke liedeboekjes verwachten.

deze verzameling verreweg de meeste liederen ontleend zijn, in handen heeft gehad, zal weten, tot hoeveel vragen deze gebrekkige wijze van notering aanleiding geeft. Waar de een meent, eene driekwartsmaat te moeten aannemen, kan de ander met schier evenveel recht eene vierkwartsmaat onderstellen, en waar de een eene lange noot schrijft, kan de ander eene korte plaatsen, zoodat bijna alles aankomt op muzikaal gevoel, en niemand de zaak tot volstrekte zekerheid brengen kan. Ik hoop in de ontcijfering der verschillende liederen en leisen gelukkig te zijn geslaagd, maar acht geenszins onmogelijk, dat sommige zangwijzen door anderen anders zullen worden opgevat. De mensch toch, hoe persoonlijk reeds op elk ander gebied, is nergens persoonlijker dan op het gebied der kunst.

De zangwijzen zijn voorts van eene klavier-begeleiding voorzien. Ik weet zeer goed, dat deze liederen oorspronkelijk voor den zang alleen waren bestemd, dat zij ook nu nog het meest tot hun recht komen door enkel te worden gezongen, en dat iedere begeleiding, hoe ook ingericht, hun iets van hunne eigenaardigheid dreigt te ontnemen. Nochtans acht ik eene begeleiding noodig, om ze tot meer algemeene bekendheid te doen komen, en ze, zoo mogelijk, voor muzikale gezinnen en kringen aangenaam te maken. Willems, De Coussemaker, Lootens en Feys en anderen hebben onze oude liederen zonder begeleiding uitgegeven, en niemand onder ons heeft ze gezongen. De gebroeders Alberdingk Thijm lieten ze drukken met een zoogenaamden becijferden bas [1]), en men heeft ze in kerken en huisgezinnen aangeheven. Wel een teeken, dat onze eeuw dit middel behoeft, om oude liederen wederom in mond en oor en hart te doen opnemen. En zoo heb ik dan geen oogenblik geaarzeld, ze van eene begeleiding te voorzien, al ware het alleen als overgangsmaatregel, om de beste er van opnieuw ingang te doen vinden in ons onbegeleid volksgezang.

Mijne begeleiding nu mocht geene andere wezen dan die van het klavier. Onze vaderen zouden ze van de tonen der luit hebben vergezeld. Dat was h u n instrument; het o n z e is de piano. Als nu maar de zanger de hoofdpersoon blijft, en het piano-accompagnement niet tot hoofdzaak wordt verheven! Nergens zou dit meer misplaatst zijn dan bij een middeleeuwsch lied. Dat lied is alles; de begeleiding is niets. Daarom heb ik haar zeer eenvoudig gehouden, gelijk het eene dienstmaagd betaamt. Maar ook zeer rein, gelijk het haar eveneens past. Wat is eenvoudiger en reiner dan de vierstemmige zetting? Zoo moest dan mijne begeleiding vierstemmig zijn.

En deze vierstemmige begeleiding is ingericht naar den aard der tonen, waarin de liederen oorspronkelijk zijn gedacht en gezongen. Ziedaar het laatste, maar tevens het belangrijkste punt, dat hier ter sprake moet komen.

Reeds in mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, waar ik mijn voornemen betreffende de tegenwoordige uitgave kenbaar maakte, schreef ik het vol-

---

[1]) Zie aangaande deze uitgaven mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 5—9.

gende: „Middeleeuwsche liederen willen in hunne oude spelling worden gelezen, maar ook op hunne oude wijze worden gezongen. Wie dit niet in acht neemt, pleegt er onrecht aan, want hij berooft ze van hun eigenaardig karakter en hunne oorspronkelijke schoonheid. Ook wie ze meerstemmig wil inrichten of van eene begeleiding voorzien, verlieze dit nooit uit het oog! Een middeleeuwsch lied met eene negentiende-eeuwsche harmoniseering of begeleiding maakt op den kenner denzelfden indruk, dien een Hollander uit de 15de eeuw, in eene Parijsche frak gestoken, op hem maken zou" [1]).

Met deze woorden werd de staf gebroken over de wijze, waarop tot dusverre was gehandeld door hen, die bij het uitgeven van oude liederen de melodieën op min of meer nieuwerwetsche wijze hadden ingericht, en ze van eene begeleiding volgens de contrapuntische theorieën van latere tijden hadden voorzien. Tevens stelde ik daardoor aan mij zelven zeer zware eischen, te zwaarder, wijl mijne proefneming de eerste in hare soort wezen zou. Bij gebrek aan voorgangers moest ik mij een eigen weg banen.

Het beginsel, waarvan ik hierbij ben uitgegaan, is, dat alle middeleeuwsche liederen, zoo geestelijke als wereldlijke, Gregoriaansch zijn van aard en dus op Gregoriaansche wijze moeten worden behandeld.

De Gregoriaansche zang beweegt zich, gelijk ieder weten kan, op toonladders zonder kruisen of mollen. Die toonladders loopen van *d* tot *d*, *e* tot *e*, *f* tot *f*, *g* tot *g*, *a* tot *a*, *c* tot *c*. Met Grieksche namen noemt men ze de Dorische, Phrygische, Lydische, Mixolydische, Aeolische en Ionische. Wijl elke ladder wezenlijk van de overige verschilt, geven zij te zamen aanleiding tot eene rijke verscheidenheid van eigenaardige melodieën. Bovenal Dorische melodieën waren gedurende de middeleeuwen zeer geliefd. Van tien liederen uit die dagen zijn minstens vijf Dorisch. De overige zijn meestal Ionisch, Aeolisch of Mixolydisch. Phrygische komen minder voor; Lydische nóg minder [2]).

Gansch anders is het met de moderne muziek, d. i. met die der drie laatste eeuwen. Daarin zijn eigenlijk slechts twee toonladders, ééne met groote en ééne met kleine terts. Wat aan dit naar zijnen aard armoedig tweetal een onuitputtelijken rijkdom geeft, is de mogelijkheid, om ze met behulp van kruisen en mollen in zoovele toonschalen over te brengen, als er halve noten zijn in een octaaf. Doch zij blijven altijd wat zij zijn: aaneenschakelingen van tonen, op dezelfde afstanden van elkander gelegen.

Uit dit weinige blijkt reeds, dat het karakter van den Gregoriaanschen zang een geheel ander is dan dat van de muziek sinds ongeveer het jaar 1600. In den

[1]) T. a. p., blz. 111.

[2]) Wat sommigen weleens Lydische zangwijzen noemen, namelijk die van *f* tot *f* met *bes* als vierde noot, zijn niet anders dan getransponeerde Ionische (zie bijv. beneden, N°. IV, XI, XIII, XIV en XVI).

Gregoriaanschen zang verschilt iedere toonladder wezenlijk van al de overige; in de moderne muziek is dit slechts schijnbaar het geval. De lezer zal thans gemakkelijk begrijpen, dat het niet aangaat, twee zulke principieel verschillende stelsels met elkander te vereenigen. Zij, die het doen, leveren iets tweeslachtigs, dat zich zelf veroordeelt. Zoodanige tweeslachtigheden zijn: het zingen en begeleiden van Dorische melodieën in *d* mineur, van Mixolydische in *g* majeur, van Aeolische in *a* mineur, enz. [1]).

Zoo heeft men nochtans, behoudens enkele gunstige uitzonderingen, met onze middeleeuwsche geestelijke liederen gehandeld [2]). Mijn streven is thans, die liederen in hunne ware gedaante te doen kennen en ze op Gregoriaansche wijze te begeleiden. Niet dat ik meen, terstond volmaakt werk te hebben geleverd; geenszins, maar ik hoop toch den weg tot iets beters te hebben aangewezen. Mijn arbeid is niet anders dan eene eerste proeve op dit gebied. Als zoodanig worde hij beschouwd; zóó alleen kan hij billijk worden beoordeeld.

Aan op- en aanmerkingen zal het mij niet ontbreken, ja, in volle overtuiging noem ik mijn werk op den titel „een teeken, dat wedersproken zal worden". De een zal vragen, of het zoo zeker is, dat alle liederen in de middeleeuwen op Gregoriaansche wijze werden gezongen [3]); een ander zal bewijs willen hebben voor de hier streng toegepaste stelling, dat de oorspronkelijke Gregoriaansche zang het kruisteeken noch kent noch erkent [4]); een derde zal zich verwonderen, dat in liederen als N°. VI en XIX de zoogenaamde tritonus, die „diabolus in musica", niet is vermeden [5]); een vierde zal afkeuren, dat ik de liederen gelaten heb op de toon-

[1]) Aber auf Eines ist hier sehr nachdrücklich aufmerksam zu machen: es ist ein für uns nach ganz andern Principien musikalisch Gebildete ein zu nahe liegender und daher sehr häufiger Irrthum, die Kirchentöne vom harmonischen Gesichtspunkte aus (Dorisch gewissermaassen als entstelltes *D-moll*, Phrygisch als entstelltes *E-moll* u. s. w.) anzusehen, während sie von Hause aus nicht auf dem gleichzeitigen Zusammenklingen, sondern auf der Nacheinanderfolge der Töne beruhen, Tonreihen, nicht Accordsysteme, melodisch, nicht harmonisch sind" (Ambros, *Geschichte der Musik*, Bd. III [Bresl. 1868], S. 97).

[2]) Zie mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 111.

[3]) „Unsere mittelalterlichen Volksweisen, mögen sie geistliche oder weltliche sein, bewegen sich durchaus in den alten Kirchen-Oktavgattungen" (Böhme, *Altdeutsches Liederbuch*, Leipz. 1877, Einleitung, S. LIX). „Das Volk bildete seine Melodien nach Analogie der Gesänge, welche es in der Kirche singen hörte und in denselben alten Kirchentonarten, innerhalb deren die Kirchengesänge sich bewegten" (Bäumker, *Das katholische deutsche Kirchenlied*, Bd. II [Freib. i. Br. 1883], S. 5). Zie daarentegen het gevoelen van F. W. Arnold in mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 107, noot 6.

[4]) Zie de uitspraken van verschillende beroemde mannen dienaangaande in het aanbevelenswaardig werkje van den Zeer Eerw. Heer M. J. A. Lans, *Handboekje ten gebruike bij het onderwijs in den Gregoriaanschen zang*, 1ste afd., hoofdst. IV (in den 3den druk, Leid. 1875, blz. 40—44).

[5]) Onder „tritonus" verstaat men een afstand of een notengang van drie heele tonen (*f* tot *b* of *b* tot *f*, hetzij ineens, hetzij met de *a* en *g* er tusschen). Terwijl ons oor er volstrekt niet door beleedigd wordt, en onze mond dezen interval zonder moeite en zuiver kan zingen, achtte men hem weleer onuitstaanbaar voor het gehoor en schier onmogelijk voor de stem. Om hem te vermijden, verzachtte men de *b* in *bes*, en het teeken dier verzachting heet vandaar nog altijd

hoogten, waarop mijne bronnen ze gaven, in plaats van ze voor het gemak van den zanger en den schooneren klank der melodie over te brengen in meer passende schalen [1]: een vijfde zal meenen, dat mijne begeleiding te sober, een zesde, dat zij niet sober genoeg is [2]; een zevende zal wenschen te weten, waarom in zoovele slotakkoorden gebruik is gemaakt van de terts, terwijl het toch bekend is, dat de oude contrapunctisten daarin bij voorkeur de quint alleen deden hooren. Het is hier de plaats niet, om op al deze en dergelijke vragen te antwoorden. Sommige zouden tot gansche verhandelingen aanleiding geven. Dit weinige zij voldoende, dat ik voor alles, wat ik deed, mijne reden heb gehad. Mijn eenig streven was, de melodieën onveranderd, juist zooals ik die in mijne bronnen had gevonden, van eene Gregoriaansche begeleiding te voorzien. Ik wilde ze doen hooren, niet zooals men ze na 1600 zou hebben gezongen, maar zooals zij vóór en omstreeks 1500 werkelijk klonken. Blijkens hun notenschrift dagteekenen zij uit een tijd, toen in Nederland, althans onder het volk aldaar, het zingen met kruisen nog niet in zwang was gekomen en de tritonus nog niet vermeden werd [3]. Door er kruisen en mollen in te plaatsen, zou ik ze van dit oorspronkelijk karakter hebben beroofd, en zelfs de jongste eene eeuw jonger hebben voorgesteld dan zij waren. Men noeme dit geen doctrinarisme en achte het niet „einer geträumten Diatonik zu

„b mol" (zie over dit alles o. a. Ambros, a. a. O., Bd. II, S. 16, 182, 418; Bd. III, S. 101 f.). Ik betwijfel zeer, of dit te recht geschiedde. Evenals de latere invoering van kruisen, is de vroegere invoering van de ♭ m. i. eene ontaarding van den Gregoriaanschen zang. Ik zal mij niet beroepen op de gewone afwezigheid van dit verlagingsteeken in de middeleeuwsche muziek, want de zangers, zegt men, wisten wel, waar zij het moesten in acht nemen, en hadden het dus niet noodig (zie Ambros, a. a. O., Bd. III, S. 107). Doch hoe laat het zich verklaren, dat de Gregoriaansche zang den tritonus niet zal hebben geduld, terwijl deze in drie zijner oorspronkelijke toonschalen (de Dorische, de Phrygische en de Lydische) voorkomt? Vooral de Lydische maakt de bewering zeer verdacht. Paus Gregorius I zou de schaal van *f* tot *f* waarlijk niet hebben opgenomen, als het zingen van *f* tot *b* zoo hoogst moeielijk, en de interval *f b* zoo uiterst hard ware geweest. De vele Lydische melodieën in den kerkzang toonen duidelijk aan, dat hij deze toonschaal even bestaanbaar als de overige achtte, en het laat zich niet aannemen, dat hij ze slechts door een kunstmiddel bestaanbaar zou hebben gemaakt. Dat kunstmiddel is blijkbaar afkomstig uit een lateren tijd, namelijk uit de dagen, toen men deze voor ééne stem gedachte zangen meerstemmig ging inrichten. Toen wist men contrapuntisch met de accoorden op *f* geen raad, wanneer de *b* voorafging of volgde. Ter wille der harmonie wijzigde men de melodie, niet bedenkende dat het karakter der Lydische toonschaal daardoor geheel werd veranderd. Zóó meen ik den tritonus als „diabolus in musica" te moeten verklaren.

[1]) Ik deed het uit streven naar diplomatische nauwkeurigheid en tot vermijding van allerlei voorteekens, die men in de middeleeuwen niet gebruikte. Slechts vier, die wat al te laag klonken (N°. V, IX, X en XXIV), werden door mij in navolging van andere, waarbij het reeds in mijne bronnen was geschied (N°. I, II, IV, XI, XIII, XIV, XV, XVI), eene kwart hooger geplaatst. Overigens kan natuurlijk ieder met deze liederen doen, wat hem goeddunken zal.

[2]) Veel soberder is de begeleiding van eenige middeleeuwsche wereldlijke liederen door den Heer Fl. van Duyse in verschillende Vlaamsche tijdschriften van den jongsten tijd. Volgens die zelfde methode bewerkte zijne verdienstelijke hand ook een geestelijk lied in *Volkskunde*, Jaarg. I, afl. 5 (Gent, 1888), blz. 117—119. Verg. beneden, in de aanteekening op N°. XX.

[3]) Men zie hier vooral het onlangs verschenen, zeer belangrijk opstel van Robert Eitner, *Über den Gebrauch der zufälligen Versetzungszeichen bis zum* 17. *Jahrhundert* (*Monatshefte für Musik-Geschichte*, Jahrg. XX [Leipz. 1888], N°. 6, S. 75—81).

Liebe" [1]) geschreven: het is de uitdrukking mijner vaste overtuiging. Doch dit zuiver teruggeven van de melodie verplichtte mij tevens tot groote strengheid jegens de harmonie. Ook daarin mochten geene verhoogings- en verlagingsteekens worden opgenomen [2]). Ziedaar mijn gansche stelsel. Wat er goed in is, zal wel blijven; wat er niet goed in is, moge vergaan. Er is thans ten minste een begin gemaakt met het uitgeven van middeleeuwsche geestelijke liederen met eene begeleiding naar den aard hunner tonen.

Ten slotte nog eenige aanwijzingen voor de zangers en zangeressen, die deze liederen zullen willen ter hand nemen. Bij het doorloopen er van zullen zij er spoedig eenige vinden, die voor het hedendaagsch gehoor bijna niets vreemds hebben. Dat zullen vooral de Ionische zijn, wijl deze schier geheel overeenkomen met onze tegenwoordige liederen in de groote terts. Zoodanige zijn N°. IV, XI, XIII, XIV, XVI, XXI en XXIII. Deze beveel ik dan ook bijzonder aan, om er mede te beginnen, ofschoon men in het liefelijke N°. XIV zal bemerken, dat de genoemde overeenkomst met onze moderne muziek niet volkomen is. Na de Ionische zal men het best doen, tot de Aeolische over te gaan, omdat deze het meest doen denken aan onze liederen in de kleine terts. Men beproeve het maar met N°. II, IX, XV (een juweel) en XVII. Vervolgens zullen de Mixolydische, d. i. N°. XIX en XX, niet zoo vreemd meer klinken. En het aldus zachtkens gevormd gehoor zal zich eindelijk ook wel schikken naar de Dorische melodieën, d. i. naar verreweg de meeste (N°. I, III, V, VI, VII, VIII, X, XII, XVIII, XXII en XXIV). Ja, hoe meer men deze laatste zingen zal, des te beter zal men de liefde onzer vaderen voor deze soort van liederen begrijpen. Ten laatste klinken zij wellicht het schoonst van alle [3]).

Wat de voordracht betreft, men bewege zich daarin zeer vrij. Dat deed het voorgeslacht óók. Het zong niet zoo langzaam, als zijn breed notenschrift zou doen

---

[1]) Ambros, a. a. O., Bd. III, S. 108, Note 2.

[2]) Daarom kon het veelszins schoone werk van J. N. Lemmens, *Du chant grégorien, sa mélodie, son rhythme, son harmonisation* (Gand. 1886), mij niet baten, evenmin als het onlangs uitgekomen voortreffelijk *Leerboek voor het contrapunt* van M. J. A. Lans (Leid. 1888) mij zou hebben kunnen helpen (beide toch vertegenwoordigen het Gregoriaansch in den vorm, dien Palestrina er aan heeft gegeven, d. i. in zijne laatste en hoogste ontwikkeling, terwijl mijne liederen tot een vroeger tijdperk behooren, toen het nog niet verfijnd gehoor de strenge tonen van den oorspronkelijken Gregoriaanschen zang zeer wel kon verdragen). Daarentegen getuig ik gaarne, veel te hebben gehad aan samenspreking met den bekwamen Gregoriaan W. P. H. Jansen, Hoogleeraar aan het R. K. Seminarie Hageveld te Voorhout.

[3]) „Das musikalische Ohr hat... seine Convenienz; es kann dahin erzogen werden, dieselbe Tonfolge, denselben Zusammenklang so oder anders zu hören" (Ambros, a. a. O., Bd. IV, S. 430). De ondervinding heeft mij geleerd, dat dit in betrekking tot de middeleeuwsche liederen en hunne Gregoriaansche begeleiding werkelijk zoo is. Lieden, die ze eerst onaangenaam achtten voor het gehoor, eindigden met ze zeer lief te vinden. Het is met deze liederen als met middeleeuwsche schilderwerken. Men moet ze leeren hooren, gelijk men zulke schilderwerken moet leeren zien.

vermoeden [1]; ook niet zoo stipt in de maat als wij, die door den meerstemmigen zang en het symphonisch samenspel daaraan gewoon zijn geraakt. Het voorgeslacht rekte en versnelde de woorden naar den indruk van het oogenblik, en eindigde een lied gaarne met een voor ons oor tamelijk verdachten draai [2]. Liederen als N°. III, X, XI en XII kunnen daarvan ten voorbeelde strekken.

Betreffende de uitspraak der woorden zullen eenige wenken allicht niet ondienstig zijn. Als algemeene regel geldt, dat zij moeten worden uitgesproken zooals dit nog heden geschiedt. Het vreemde toch van hun voorkomen is meestal slechts een gevolg van hunne spelling. Zoo is bijv. gaen = gaan, boem = boom, duer = duur, duecht = deugd, oick = ook, oyt = ooit, yst = is 't, dye = die, scoon = schoon, seynden = zeinden (d. i. zenden), teyken = teiken (d. i. teeken), suetelic = zutelik (d. i. zoetelijk), enz. enz. Voorts houde men in het oog, dat *i* en *j*, evenals *u* en *v*, in het gebruik worden verwisseld; zoo bijv. ionc = jonk, geiaeght = gejaagd, jck = ik, beuen = beven, suuer = zuver (d. i. zuiver), nv = nu, vwe = uwe, v = u of uw. Evenzoo is de *w* eene dubbele *u*, bijv. wt = uut, zelfs ws = uws. Zulke woorden op zich zelve zijn niet altijd terstond herkenbaar, maar het verband duidt meestal aan, wat er mede wordt bedoeld. Overigens zal in moeilijke gevallen de uitspraak aan den voet der bladzijde worden vermeld. Wat het woordje „en" aangaat, dit is somwijlen ons verbindend voegwoord „en" (oudtijds „ende"), doch meestal slechts een teeken van ontkenning, evenals het Fransche „ne". In dit laatste geval moet het toonloos worden uitgesproken; zoo bijv. reeds in het eerste lied: „Hi en slape nu niet so langh", „Dat en is u nemmermeer goet", „Ick en weet van gheenen bode".

Hiermede hoop ik het allernoodigste ter inleiding te hebben gezegd. Wat aangaande elk lied en iedere leis in het bijzonder was mede te deelen, zal men in de Aanteekeningen achter deze verzameling kunnen vinden. Daarom thans nog slechts dit: den lezer heil, den zanger genoegen en den hoorder stichting!

Leiden, 1 Augustus 1888. J. G. R. ACQUOY.

---

[1] „Man lässt durch die alten grossen Notengattungen sich leicht zu dem Wahne verleiten, als wären jene alten Melodien durchweg schreckbar langsam gesungen worden. Dem war nicht so. Man hatte um jene Zeit nicht unsre kleinen Notensorten und bediente sich nur eben aus diesem Grunde der grössern beim Niederschreiben weltlicher und kirchlicher Tonweisen" (Böhme, a. a. O., S. LXVIII).

[2] „Maer men sel die woerden van den lesten reghel wat langhe in die mont houden ende draeyen, want men moet den dutsen altijt wat toegheuen van allen lyedekens, dat een mer ende dat ander min, als men wel ter deghen singhen sel" (uit een HS. van omstreeks het jaar 1530, weleer behoord hebbende aan Meerman [*Bibliotheca Meermanniana*, Hag. Com. 1824, tom. IV, p. 174, N°. 1042], later aan Sir Thomas Phillips te Cheltenham).

GEESTELIJKE LIEDEREN

EN

LEISEN.

I. Het daget inden oosten.

Dorisch met Aeolischen aanhef (getransponeerd).

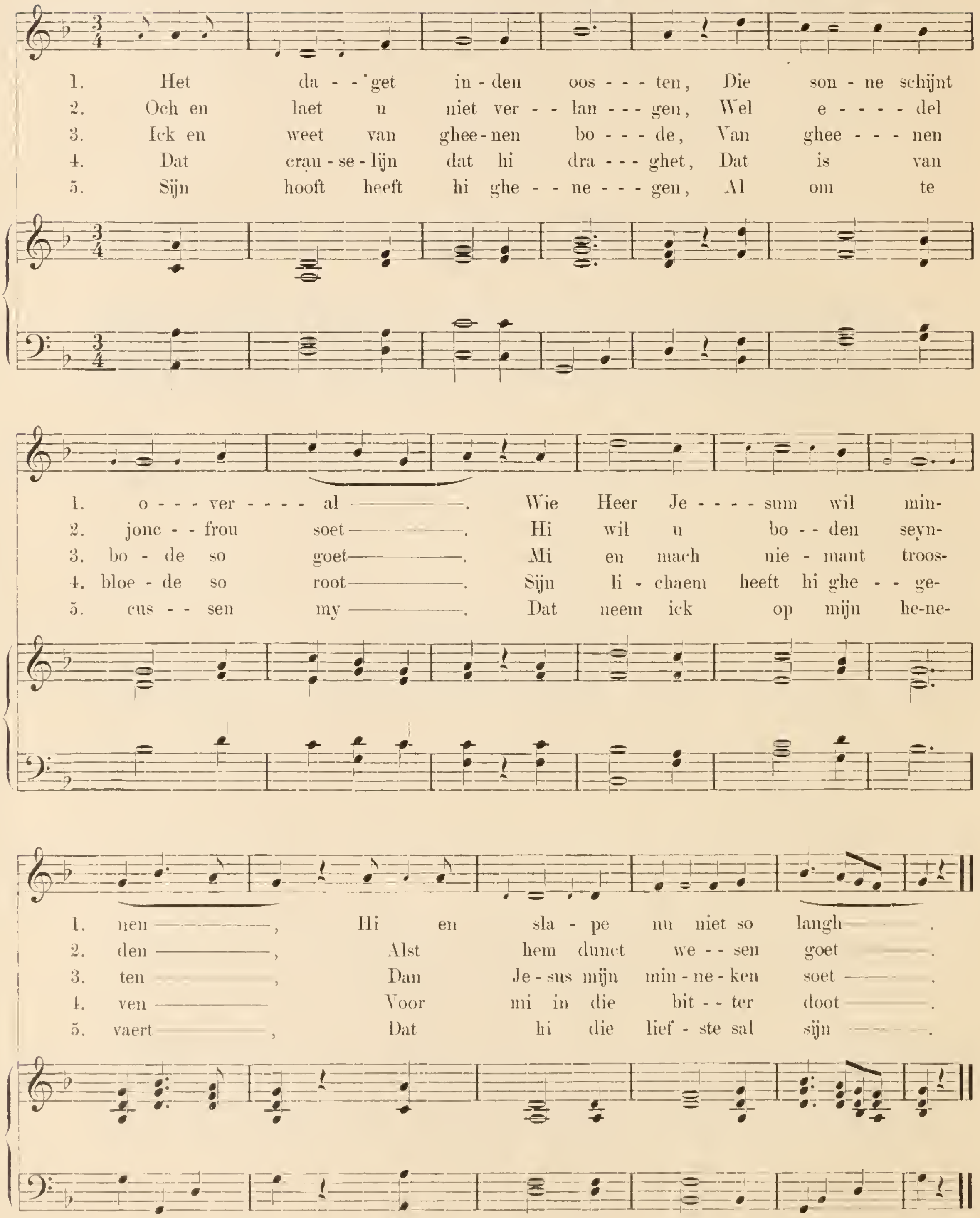

I.

Het daget inden oosten.

Het daget inden oosten
Die sonne scijnt ouer al
Wie heer Iesum wil minnen
Hi en slape nu niet so langhe

Och slaepty [1]) nu so langhe
Dat en is v nemmermeer goet
Het sal v namaels rouwen
Als ghi loon ontfangen moet

Het lach [2]) een arm ioncfrouken
Op haerder camer en sliep
Si heeft so groten verlangen
Dat haer Gods engel op riep

Och en laet v nyet verlangen
Wel edel ioncfrou soet.
Hi wil v boden seynden
Alst hem dunct wesen goet

Ick en weet van gheenen bode
Van gheenen bode so goet
Mi en mach niemant troosten
Dan Iesus mijn minneken soet

Och stelt v herte te vreden
Wel edel ioncfrou fijn [3])
Hi wil v tanont [4]) schincken
Van sinen besten wijn

Och mochten wi eens drincken
Van sinen soeten dranck
So mocht ons wel verlangen
Al na sijns vaders lant

Och als wi nu daer comen
Al in dat salighe huys
Bi mijn liefken te rusten
So en iaecht ons niemant wt

Ick heb so langhe gheiaghet
Dat [5]) ick ghenanghen heb
Na een dat mi behaghet
Een gheselleken wel ghedaen

Sijn trou heeft hi mi toeghesacht
Dat edel beelde schoon
Die mijn heb ic weder ghebracht
Hi is mi onderdaen

Ic en cans niet te volle gheprisen
Hi is mi veel eeren weert
Bouen al die gheen die leuen
Mijn hert gheen ander en begeert

Och root is hi ghecleedet
Die alder liefste mijn
Wat draecht hi aen sijn handen
Van goude een vingerlijn.

Een vingerlijn root van goude
Bedwingt dat herte mijn
Ic meyne [6]) dat op mijn henenaert [7])
Dat hi die liefste sal sijn.

Dat cranselijn dat hi draghet
Dat is van bloede so root
Sijn lichaem heeft hi ghegeuen
Voer mi in die bitter doot.

Sijn hooft heeft hi ghenegen
Als om te enssen my
Dat neem ick op mijn heneuaert
Dat hi die liefste sal sijn

Sijn handen sijn hem doerslagen
Met plompe nagelen drie
Sijn herte is op gheloken [8])
Met een spere seer wye [9]).

Daer in so moet ick rusten
Met alder herten gront
Na hem staet mijn verlanghen
Nae sinen rooden mont

Nu is hi af ghenomen
Verresen vander doot
Den ioden is hi ontganghen [10])
Verwonnen is alle sijn noot.

Die helle heeft hi ghebroken
Al om te soecken mi
Dat neem ic op mijn heneuaert
Dat hi die liefste sal sijn.

Nu is hi op gheclommen
Al in des hemels throon
Daer hi eewelijc sal regneren
Al bouen die enghelen schoon

Sinen heyligen gheest wilt hi ons seynden
In onser herten gront
Na hem staet mijn verlangen
Na sinen rooden mont

---

[1]) Slaapt gij. [2]) Er lag. [3]) Schoon. [4]) Te avond, d. i. heden avond. [5]) Totdat. [6]) Geloof; doch waarschijnlijk moet hier, evenals in twee volgende coupletten, »Dat neem ic op mijn heneuaert" worden gelezen. [7]) Op mijn heenvaart naar het bovengenoemde vaderland of zalige huis, d. i. naar den hemel. [8]) Geopend. [9]) Zeer wijd, nl. opgeloken. [10]) Ontgaan, ontkomen.

II. Mi lust te loven hoochelic.

Woorden van Dirk van Herxen. *Aeolisch (getransponeerd).*

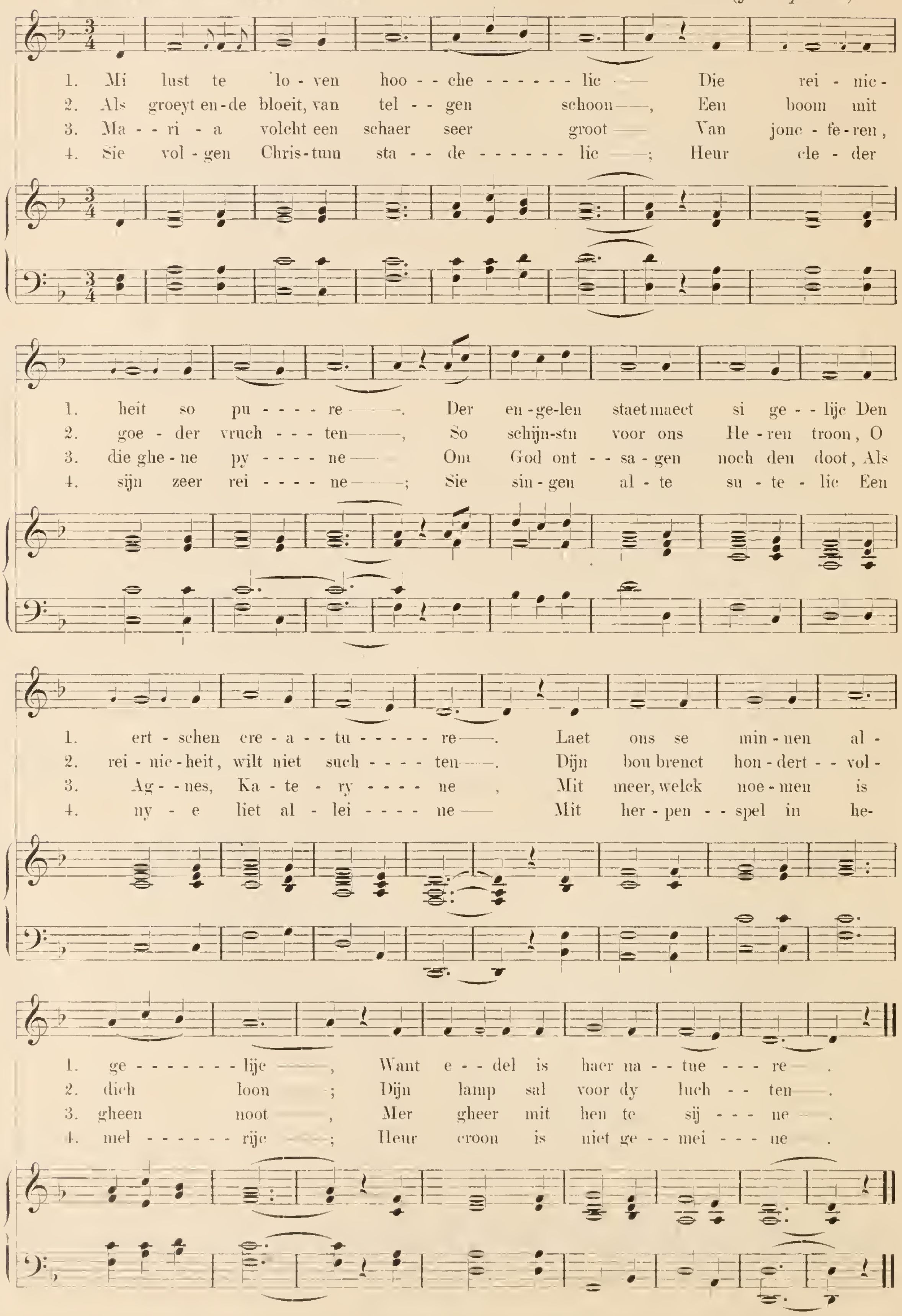

II.

Mi lust te loven hoochelic.

Mi lust te loven hoechlic
Die reinicheit soe pure
Der engelen staet maect si gelijc
Den ertschen creature
Laet ons se minnen algelijc
Want edel is hoer [1] natuere

Sy wort genoemt een perle fijn
Wert wes du kunst geleesten [2]
Een durbaer schat al is hy dijn
Soe wil oen [3] niet verqueesten [4]
Want du bist rijc in armen schijn
Behaghel [5] hemelschen geesten

Als groeyt ende bloeit van telgen schoen
Een boem mit goeder vruchten
Soe schijnstu voer ons Heren troen
O reinicheit wilt niet suchten
Dijn bou [6] brenct hondervold[ich] [7] loen
Dijn lamp sal voer dy luchten

Een lelie die voer Gode bloeit
Die sijstu [8] Goedes vriendinne
Van veru [9] van roke [10] van cracht vernoit [11]
Sesbladich gheel van binnen
Van doerne dicwil seer vermoeyt
Dit salstu geestlic sinnen [12]

Dees doecht heeft oec van vordels art [13]
Dat si den mensche reine
Van binnen ende van buten waert [14]
Daerom noemt si allene
God kuyscher herten brudegom saert [15]
Welck eer en is niet cleine

Van joncferschap exempel scoen [16]
Wy hebben in Marien [17]
Om welc sie wan [18] den Godes soen
Laet ons sie benedien
Oer [19] was becant der joncferen loen
Dat dede oer knysheit vryen [20]

Het was behoert [21] dat oer beraet [22]
Aen Joseph quam den cuyschen man
Dien voergaen [23] was in knyscher daet
Die bloeiende twijch den strijt gewan
Hijrna heeft Jhesus oer gesat [24]
Den cuyschen hoeder Sunte Johan

Maria volcht een schaer seer groot
Van joncferen die ghene pyne
Om God ontsagen noch den doot
Als Agnes Katerine
Mit meer welck noemen is ghien noot [25]
Mer gheer mit hem te sijne [26]

Sie volgen Christum stadelic [27]
Oer cleder sijn zeer reine
Sie singen alte [28] suetelic
Een nye [29] liet alleine
Mit herpen spel in hemelrijc
Oer croen is niet gemeine [30]

Ach doetlic droevich overtraet [31]
Der boser lust hoer seere [32]
Die ioecht vermits dy [33] wort ontsaet [34]
In doecht, verstant ende ere
Dijn wech leit totter hellen bat [35]
Mijn raet is weder keere

[1]) Spreek uit: heur. [2]) Alles waardig, wat gij kunt bijbrengen. [3]) Hem. [4]) Verkwisten. [5]) Welgevallig. [6]) Akker. [7]) In het handschrift staat: »hondervolt". [8]) Zijt gij. [9]) Verf, kleur. [10]) Reuk, geur. [11]) Wellicht moet men hier lezen: verwoyt. d. i. stout, geweldig. [12]) Dit moet gij geestelijk opvatten. [13]) Heeft ook dit voordeel. [14]) Bewaart. [15]) Den lieven bruidegom van kuische harten. [16]) Een schoon voorbeeld van maagdelijkheid. [17]) Spreek uit: Mariën en benediën. [18]) Ter wereld bracht. [19]) Heur. [20]) Dit maakte hare kuischheid veilig. [21]) Het betaamde. [22]) Dat de zorg voor haar. [23]) Voorgegaan. [24]) Gesteld, gegeven. [25]) Die het niet noodig is te noemen. [26]) Maar tracht met haar te wezen. [27]) Gestadig. [28]) Zeer. [29]) Nieuw. [30]) Alledaagsch. [31]) Overtreding. [32]) Deze woorden leveren geen zin op. Ik stel voor te lezen: hoe seere. [33]) Door u. [34]) Verdorven. [35]) Poel.

III. Och heer der hemelen stichter.

Woorden van Dirk van Herxen. *Dorisch met Aeolischen aanhef.*

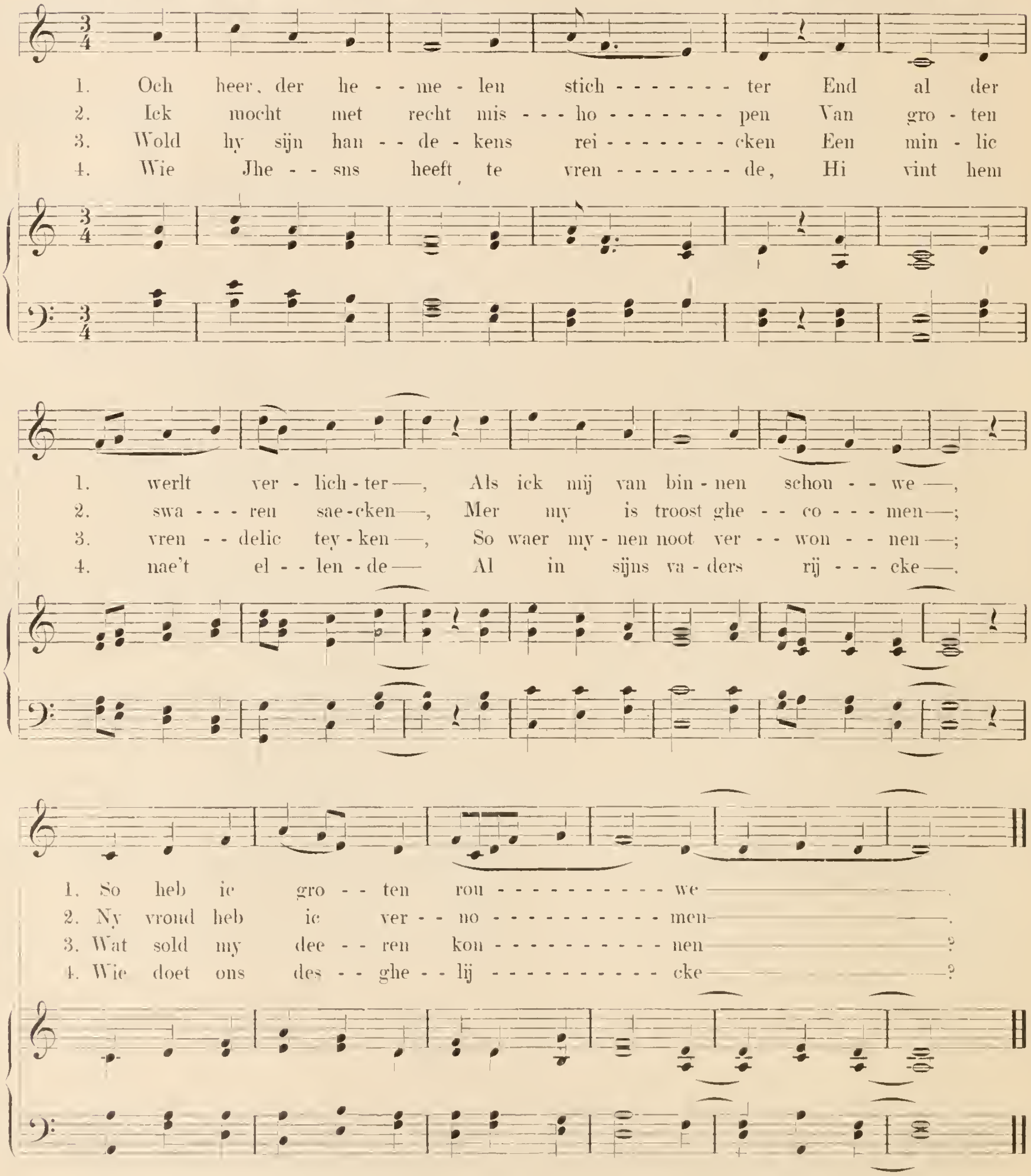

III.

Och heer der hemelen stichter.

Och heer der hemelen stichter
End al der werlt verlichter
Als ick mij van binnen scouwe
Soe heb ic groten rouwe

Mijn scolt die is soe groot
Die ic betalen moet
Mijn misdaet is menichvolt
't Is wonder dat my God ontholt [1]

Ick mocht met recht mishoepen [2]
Van [3] groten swaren saecken
Mer my is troest ghecoemen
Ny vroud heb ic vernomen [4]

Christus is ons gheboeren
Ten blijft niemant verloeren
Die Jesum wil versueken [5]
Gewonden in armen doecken

Al ist [6] in duecken ghewonden
Hi vrijt [7] nochtans van allen sunden
Al ist in eenre cribben geleecht [8]
Hi is dien hemel ende eerde dreecht [9]

Willic minen wille rechten [10]
Soe derf [11] ic niet meer versuchten
Want nu de engelen singhen
Vrede mensche van goeden willen

Ic wil mitten herdekens tiden [12]
Te Bethleem ter siden
Daer vindic dat lieve kijnt
Mit sijnre moeder seer gemint

Ic wil mitten coeningen comen
Want ic wael [hebbe] vernomen
Dat sy ter steden sijn geleit
Mit eenre steernen onderscheit [13]

Mocht ic noch vorder naken
Mit Symeon bi saeken [14]
Dat my Maria hoer [15] lieve kijnt
Wolde handelen laten seer gemint

Sijn voetkens wolde ic oepen [16]
In minen tranen doepen
Sijn hertken vol der godlicheit
Dat wold ic cussen al bereyt [17]

Wold hy sijn handekens reicken
Een [18] minlic vrendelic teyken
So waer mynen noot verwonnen
Wat sold my deeren konnen

Mocht hi mynen adem liden [19]
Ic solde noch naerre tiden [20]
Sijn mondeken sold ic rueren [21]
Och mocht [22] my langhe dueren

O alreliefste kijndekijn
Mijn Heer mijn God end Schepper mijn
Stort nu doch in mijn hertekijn
Die alre suetste minne dijn

O Jhesu Coeninc over groot
Vrijt [23] ons van sunden voer der doot
Gheeft dat wy ons moeten [24] besinnen
Ende u allene minnen

Al is dit wael gesonghen
Ten is niet dan begonnen
Die Jesus wil ghewinnen
Dien sueken [25] al van binnen

Wie Jhesus heeft te vrende
Hie vintten [26] naet ellende
Al in sijns Vaders rijcke
Wien doet ons des ghelijcke

---

[1]) In het leven houdt. [2]) Wanhopen. [3]) Wegens. [4]) Nieuwe vreugde heb ik gesmaakt. [5]) Bezoeken. [6]) Namelijk het Kindeke. [7]) Bevrijdt. [8]) Gelegd. [9]) Draagt. [10]) Dooden. [11]) Behoef. [12]) Trekken, opgaan. [13]) Door de aanwijzing eener ster. [14]) Met reden. [15]) Spreek uit: heur. [16]) Kussen. [17]) Gereedelijk. [18]) Als een. [19]) Verdragen. [20]) Ik zou noch naderbij gaan. [21]) Aanraken. [22]) Mocht het. [23]) Bevrijd. [24]) Mogen. [25]) Die zoeke hem. [26]) Hij vindt hem.

IV. Ick heb ghejaecht al mijn leven lanc.

Woorden van Johannes Brugman. *Ionisch (getransponeerd).*

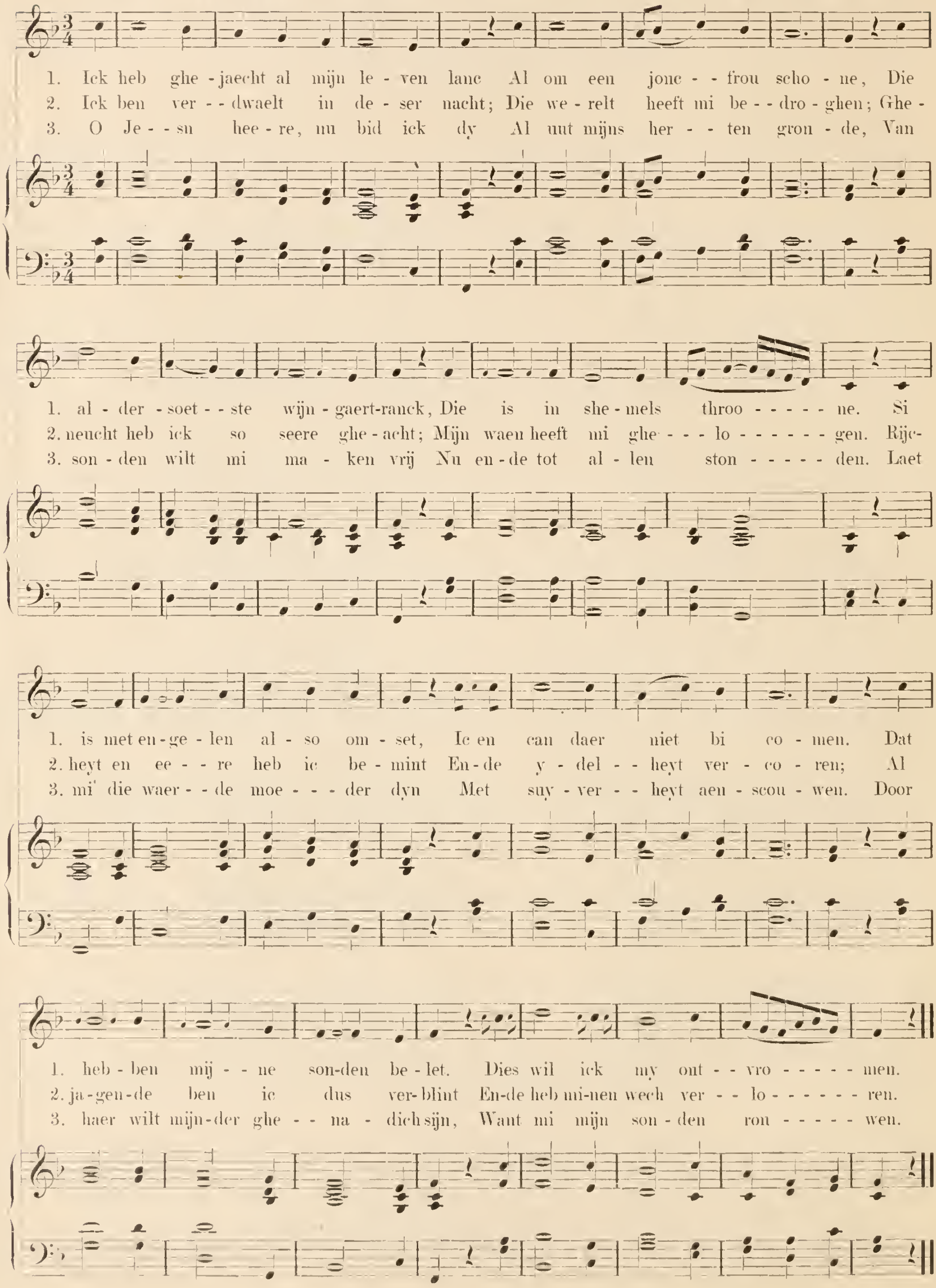

IV.

Ick heb ghejaecht al mijn leven lanc.

Ick heb gheiaecht al mijn leuen lanc
Al om een ioncfrou schone
Die alder soetste wijngaert ranck
Die is in shemels throone
Si es met engelen also omset
Ic en can daer niet bi comen
Dat hebben mijn sonden belet
Dies wil ick my ontvromen [1])

Ick ben verdwaelt in deser nacht
Die werelt heeft mi bedroghen
Ghenoecht heb ick soe seere gheacht
Mijn waen heeft mi ghelogen.
Rijcheyt en eere heb ic bemint
Ende ydelheyt vercoren
Al iagende ben ic dus verblint
Ende heb minen wech verloren

Ick wil op staen, this meer dan tijt
Ende hem soecken alleene
Der maghet sone ghebenedijt
Iesus yst die ick meene [2])
Hi is den wech alsmen verclaert [3])
Ick wil mi tot hem keeren
Den rechten wech ter maghet waert
Sal ick aen hem [noch] leeren.

O Iesu heere nu bid ick dy
Al wt mijns herten gronde
Van sonden wilt mi maken vry
Nu ende tot allen stonden
Laet mi die waerde moeder dijn
Met suyuerheyt [4]) aenscouwen
Doer haer wilt mijnder ghenadich sijn
Want mi mijn sonden rouwen.

Der enghelen vrouwe wilt op mi slaan
V ontfermhertighe [5]) ooghen
Ick heb so swaerliken misdaen
Dus lijdt mijn herte dooghen [6])
Ghi sijt des sondaers toeuerlaet
Ende onderstant der armen
Ghi sighet [7]) daert al aen staet
Wilt v doch mijnder ontfermen.

Vrienden, maghen, ende schat
Die willen mi beswijcken [8]).
Scriftuere bewijst wel dat
Ic moet van haer gaen strijcken [9])
O moeder Gods wilt mi bi staen
Als ick sal moeten steruen
Want elk sal loon na wercken ontfaen [10])
Wilt mi ghenade verweruen

Och die dit liedeken eerstmale sanck [11])
Was seer ghequelt van binnen
Sijn vleesche heeft hem ghemaect so cranck [12])
Dat hi was flau van minnen.
Iesus [die] dranc [13]) den bitteren dranc
Aent cruys om smenschen leuen
Bescermt [14]) ons van den helscen stanc
Ende van dat eewich beuen

[1]) Verootmoedigen. [2]) Op wien ik mijn hart stel. [3]) Joh. XIV : 6. [4]) Kuischheid. [5]) Barmhartige. [6]) Verdriet. [7]) Gij zijt het. [8]) Verlaten. [9]) Marc. X : 29. 30. [10]) Ontvangen. [11]) Zong. [12]) Zwak. [13]) Dronk. [14]) Bescherm.

V. Met vreuchden willen wi singen.

Woorden van Johannes Brugman. *Dorisch (door mij getransponeerd).*

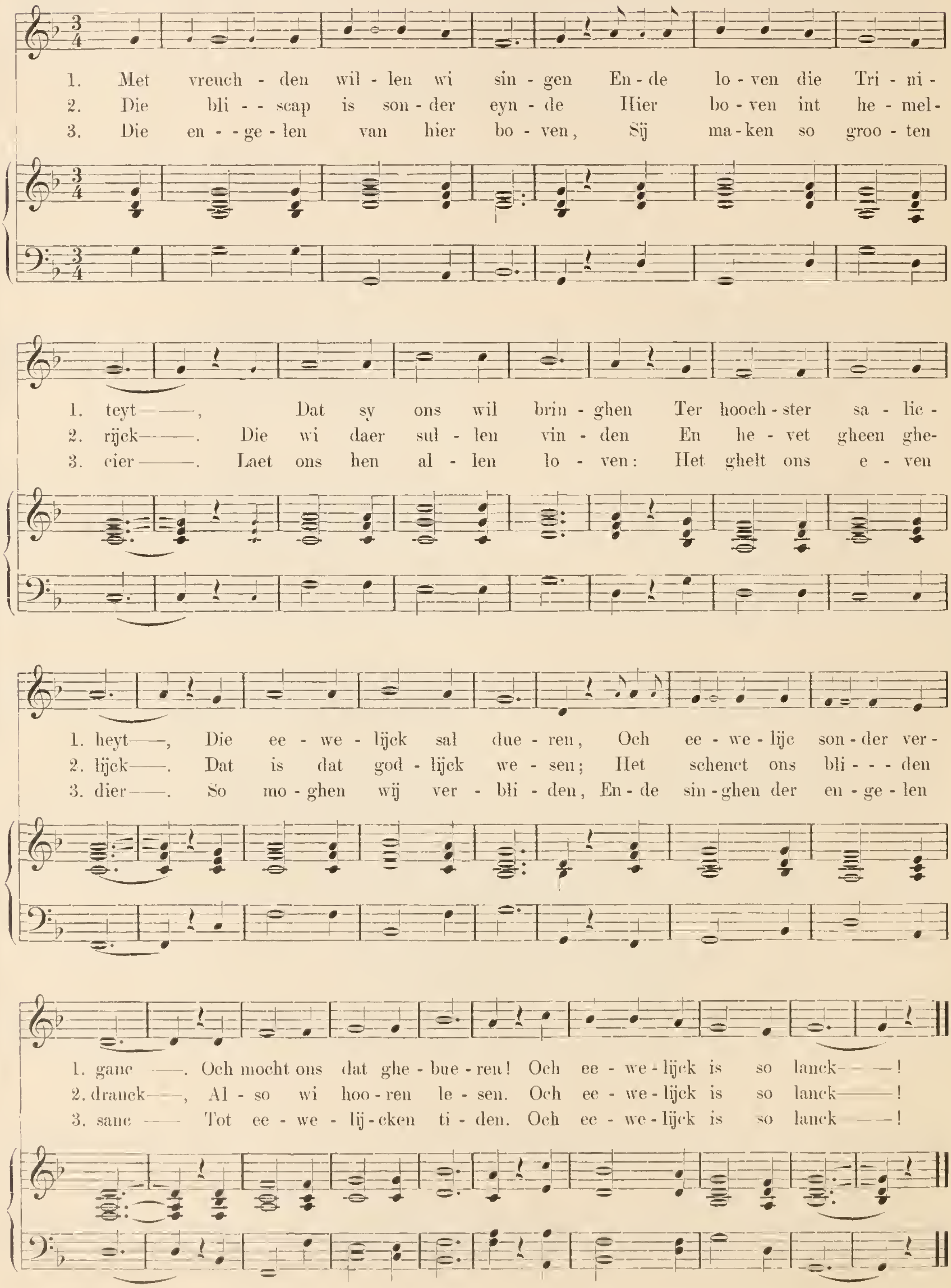

V

Met vreuchden willen wi singen.

Met vruechden willen wi singen
Ende louen die Triniteyt
Dat sy ons wil bringhen
Ter hoochster salicheyt
Die eeuwelijck sal dueren
Och eewelijc sonder verganc [1])
Och mocht ons dat ghebueren [2]).
Och eewelijck is soe lanck.

Leefden wi na die gheboden
Also wi leuen souwen
Ende dienden altoos gode
Ende onser lieuer vrouwen
Ende lieten ouer lijden [3])
Die werelt in haren ganck
Wij souden hier na verbliden
Och eewelijck is so lanck

Die bliscap is sonder eynde
Hier bouen int hemelrijck
Die wi daer sullen vinden
En heuet gheen ghelijck
Dat is dat godlijck wesen
Het schenct ons bliden dranck
Also wi hooren lesen [4])
Och eewelijck is soe lanck

Die engelen van hier bouen
Sij maken so grooten chier [5])
Laet ons hem allen louen
Het ghelt ons euen dier [6]).
So moghen wij verbliden
Ende singhen der engelen sanc
Tot eewelijcken tiden
Och eewelijck is so lanck

Die heyligen alle gader
Sij maken groote feest
Sij louen God den vader,
Den sone, den heyligen gheest
Als wij die sonden laten
Sij wetent ons groten danck
Sij verbliden bouen maten
Och eewelijck is soe lanck

Maria die moeder ons heeren
Si is van ons verblijt
Wanneer wij ons bekeeren
In deser allendigher tijt
Maria maghet reyne
O edel wijngaert ranck
Bidt voer ons al ghemeyne
Och eewelijck is soe lanck

Nu laet ons dienen gode
Dat rade ick ionck ende out
Ende houden sijn ghebode
Ende louen hem menichfout
Dat hi ons wil beschermen
Al van der hellen stanck
Ende van dat eewich kermen
Och eewelijck is soe lanck.

---

[1]) Einde. [2]) Te beurt vallen. [3]) Voorbijgaan. [4]) 1 Cor. II: 9. [5]) Spreek uit: sier. [6]) Evenzeer.

VI. Met liden swaer ben ick bevaen.

Dorisch.

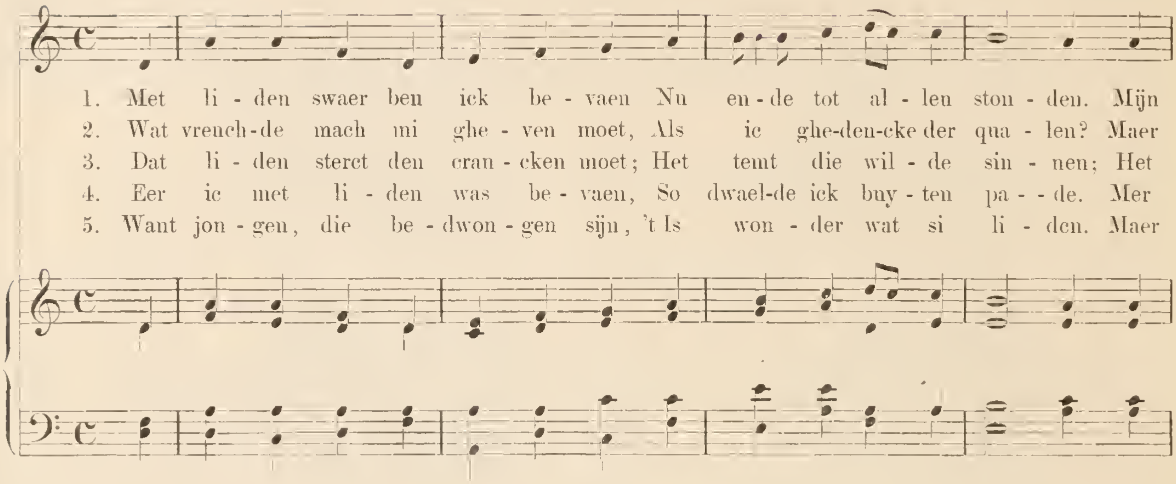

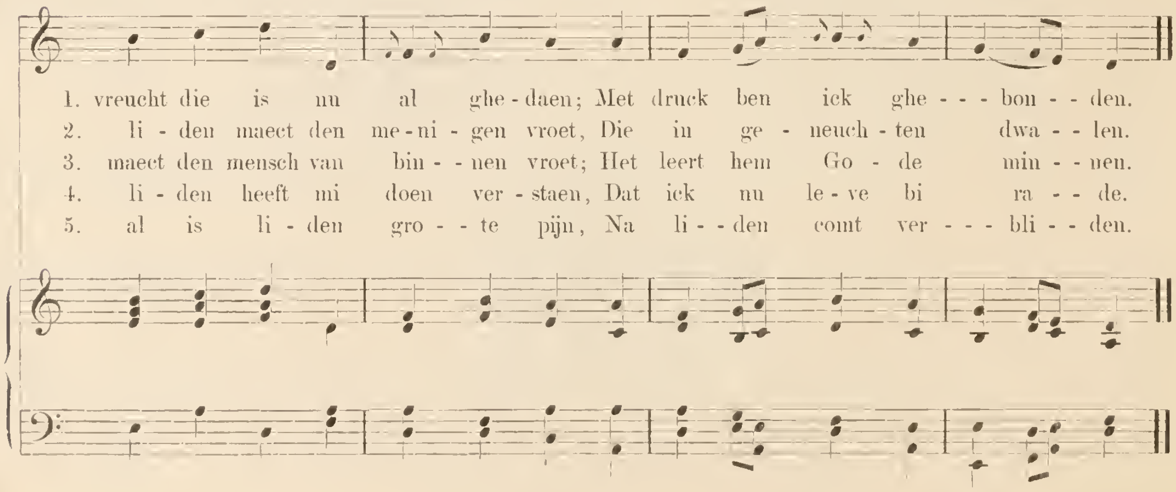

VI

Met liden swaer ben ick bevaen.

Met liden swaer ben ick beuaen [1])
Nu ende tot allen stonden
Mijn vruecht die is nu al ghedaen
Met druck ben ik ghebonden

O sceyden wat hebdy mi ghedaen
Ghi stoort mijn herte [van] binnen
Ghi cost mi menigen droeuen traen
Ghi quelt mijn ionge sinnen

Wat vruechde mach mi gheuen moet
Als ic ghedencke der qualen [2])
Maer liden maect den menigen vroet [3])
Die in genoechten dwalen

Dat liden sterct den crancken moet [4])
Het temt die wilde sinnen
Het maect den mensche van binnen vroet
Het leert hem Gode minnen

Och edel liden ghi sijt so goet
Ghi leert den traghen striden
Ghi bedwingt den iongen moet [5])
Die ghi beswaert met liden

Eer ic met liden was beuaen
So dwaelde ick buyten pade [6])
Mer liden heeft mi doen verstaen
Dat ick nu leue bi rade [7])

Och liden ghi sijt Gode weert
Mer seer hert sidy [8]) den menschen
Mer die bekent [9]) uwen edelen aert
Die plach [10]) om v te wenschen.

Ick wil gaen keeren minen sin
Ende stellen mi tot striden
Och waer ic come oft waer ic bin
Altijt so vinde ick liden

Had ick mi te deghe bedacht
Ende mi te deghe versonnen
Ic had den strijt ten eynde bracht [11])
Die ick nu heb begonnen.

Die dit lieken heeft ghedicht
God sterckse in sijnder minnen
So dat haer liden werde verlicht
Dat haer beswaert van binnen

Want iongen die bedwongen sijn
Tes [12]) wonder wat si liden
Maer al is liden grote pijn
Na liden coemt verbliden.

---

[1]) Door zwaar lijden ben ik bevangen. [2]) Kwellingen, smarten. [3]) Maakt velen wijs. [4]) Het zwak gemoed. [5]) Het jong gemoed. [6]) Verg. Ps. CXIX (CXVIII): 67. [7]) Welberaden. [8]) Zijt gij. [9]) Erkent. [10]) Pleegt. [11]) Gebracht. [12]) Het is.

VII. Het viel een hemels douwe.

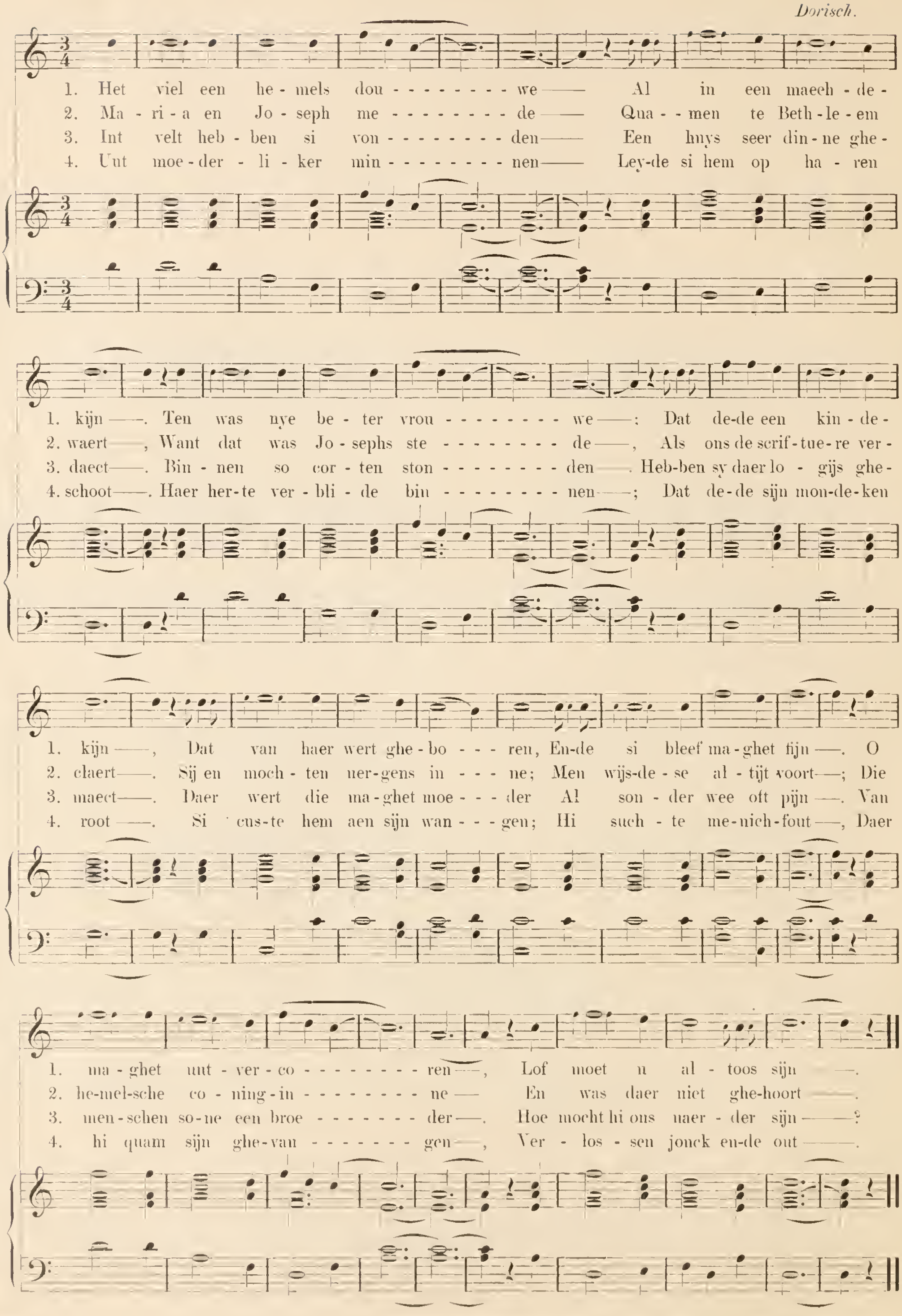

VII.

Het viel een hemels douwe.

Het viel [1]) eens hemels douwe
Al in een maechdekijn.
Ten was nye [2]) beter vrouwe
Dat dede een kindekijn
Dat van haer wert gheboren
Ende si bleef maghet fijn [3]).
O maghet wtuercoren
Lof moet v altoos sijn

Die maget ghinc mit kinde
Gheen swaerheyt en ghinc haer an [4])
Als Ioseph dat versinde [5])
Die goede rechtueerdige man
Hi dacht ick wilse laten [6])
Ick en ben die vader niet
Ende trecken mijnder straten [7])
Eer mi meer scanden geschiet.

Al van des hemels throne
Sprac hem die enghel an
O Ioseph Dauids sone
O weerde salighe man
Blijft alle beyde te gader [8])
This bouen natueren cracht [9])
Dat God almachtich vader
In haer dus heeft ghewracht [10])

Corts daer na is comen [11])
Een keyserlijck ghebot
Dat nyemant wtghenomen
Hi en quame sonder spot [12])
Van daer hi waer gheboren
Ende brachte sijn tribuyt [13])
Dat dede men daer horen
Ende roepen ouer luyt.

Maria en Ioseph mede
Quamen te Bethleem waert [14])
Want dat was Iosephs stede
Als ons de scriftuere verclaert [15])
Sij en mochten nergens inne
Men wijsdese altijt voort
Die hemelsche coninginne
En was daer niet ghehoort.

Int velt hebben si vonden [16])
Een huys seer dinne ghedaect [17])
Binnen so corten stonden
Hebben sy daer logijs ghemaect
Daer wert die maghet moeder
Al sonder wee oft pijn [18])
Van smenschen sone een broeder
Hoe mocht [19]) hi ons naerder sijn

Wt moederliker minnen
Leyde si hem op haren schoot
Haer herte verblide binnen
Dat dede sijn mondeken root.
Si custe hem aen sijn wangen
Hi suchte menichfout
Daer hi quam sijn gheuangen
Verlossen ionck ende out

Maria suyner fonteyne
Daer God sijn ruste aen nam
Bidt voer ons al ghemeyne [20])
Ende versoent dat godlijck lam
So dat wij moeten [21]) gheraken
Met hem int soete dal
Daer vruecht is bouen maten
Die eewelijck dueren sal.

[1]) Er viel. [2]) Er was nooit. [3]) En zij bleef eene reine maagd. [4]) Zij had er geen last van. [5]) Bemerkte. [6]) Verlaten. [7]) Mijns weegs gaan. [8]) Bij elkander. [9]) Boven de kracht der natuur. [10]) Gewrocht, gewerkt. [11]) Gekomen. [12]) Zonder mankeeren. [13]) Belasting. [14]) Naar Bethlehem. [15]) Luc. II: 4. [16]) Gevonden. [17]) Met een zeer dun dak. [18]) Er staat: »Al sonder wee oft sonder pijn". [19]) Kon. [20]) Te zamen. [21]) Mogen.

VIII. O Jesus bant, o vierich brant.

Dorisch.

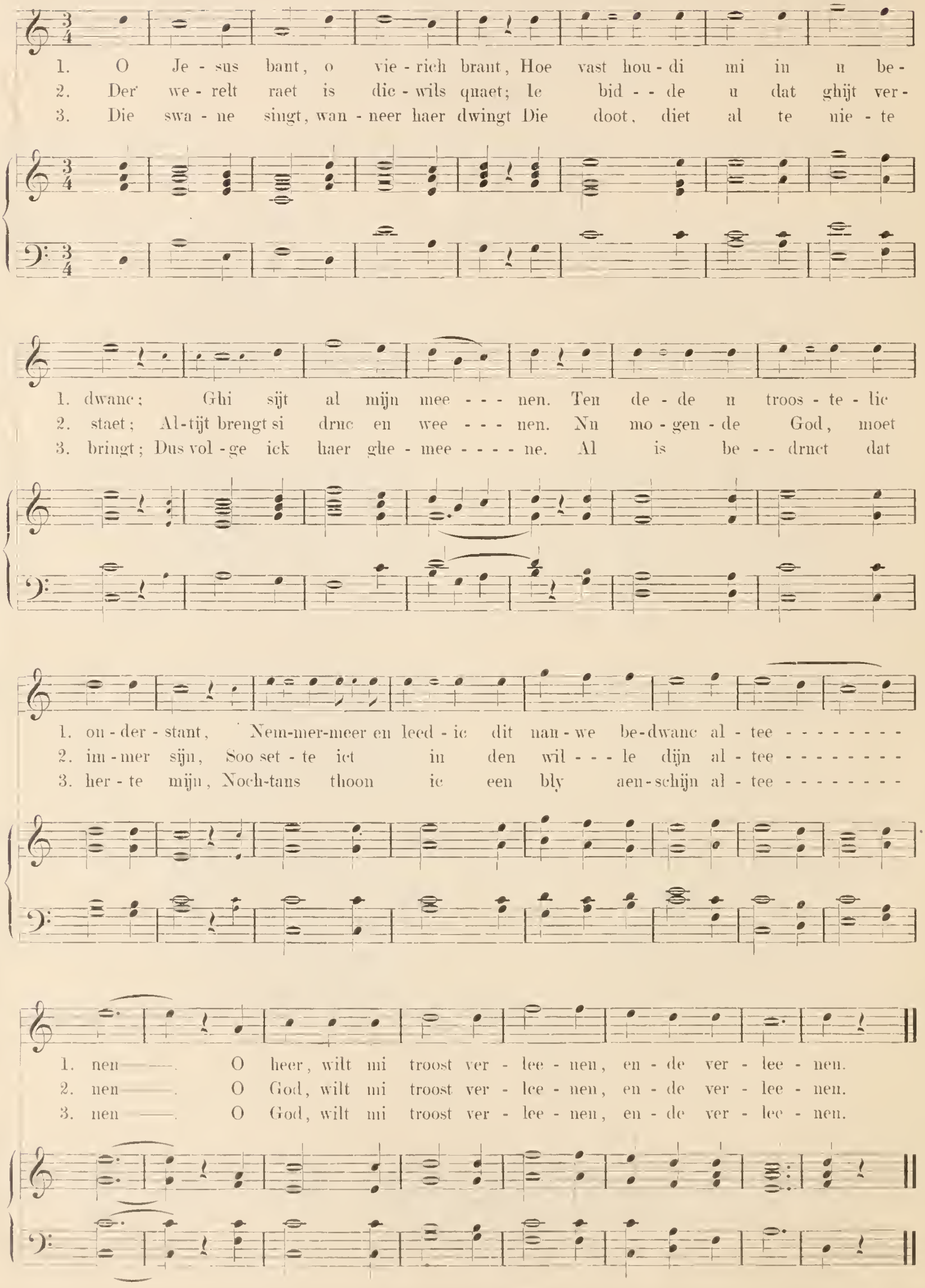

VIII.

O Jesus bant, o vierich brant.

O Iesus bant, o vierich brant [1])
Hoe vast hondi [2]) mi in v bedwanc
Ghi sijt al mijn meenen [3]).
Ten dede v troostelic onderstant [4])
Nemmermeer en leedic dit nauwe bedwanc [5])
Alteenen [6]).
O heer wilt mi troost verleenen
ende verleenen

Der werelt raet [8]) is diewils quaet
Ic bid[de] v dat ghijt verstaet [9])
Altijt brengt si druc en weenen
Nu mogende [10]) God moet ymmer sijn [11])
Soe sette ict inden wille dijn
Alteenen
O God wilt mi troost verleenen
[ende verleenen].

O roose gaert o minlije aert
Ghi zijt alleen mijn toeuerlaet
V wil ick en anders gheene
Ghi sijt mijn troost mijn toeuerlaet
Ghi weet wel dat [7]) sorgelijck met mi staet
Alteenen
O heer wilt mi troost verleenen
[ende verleenen]

O vrient int schijn [12]), en is niet te sijn [13])
Hoe wee doet ghi dat herte mijn
Het doet mi dickwils weenen
Het doet mijn herte seer grote pijn
Het is al bedroch en valsch fenijn
Alteenen.
O God wilt my troost verleenen
[ende verleenen].

Die swane singt, wanneer haer dwingt [14])
Die doot diet al te niete bringt
Dus volge ick haer ghemeene [15])
Al is bedruct dat herte mijn
Nochtans thoon ic een bly aenschijn
Alteenen
O God wilt mi troost verleenen
[ende verleenen].

[1]) O keten van Jezus' liefde, o vlam mijner liefde tot hem. [2]) Houdt gij. [3]) Bedoelen. [4]) Indien uw troostelijke steun mij niet hielp. [5]) Dan zou ik deze drukkende ellende niet kunnen verdragen. [6]) Aanhoudend, op den duur. [7]) Dat het. [8]) Overlegging. [9]) Er acht op geeft. [10]) Machtige. [11]) Moet het echter zijn. [12]) Meestal een kennelijke, een beproefde vriend, doch hier blijkens het verband een schijnvriend. [13]) Vermoedelijk zal men moeten lezen: en niet int sijn. [14]) Overweldigt. [15]) Geheel en al.

IX. Sijn vriendelijc oogen schinen.

Gemengd Dorisch en Aeolisch (door mij getransponeerd).

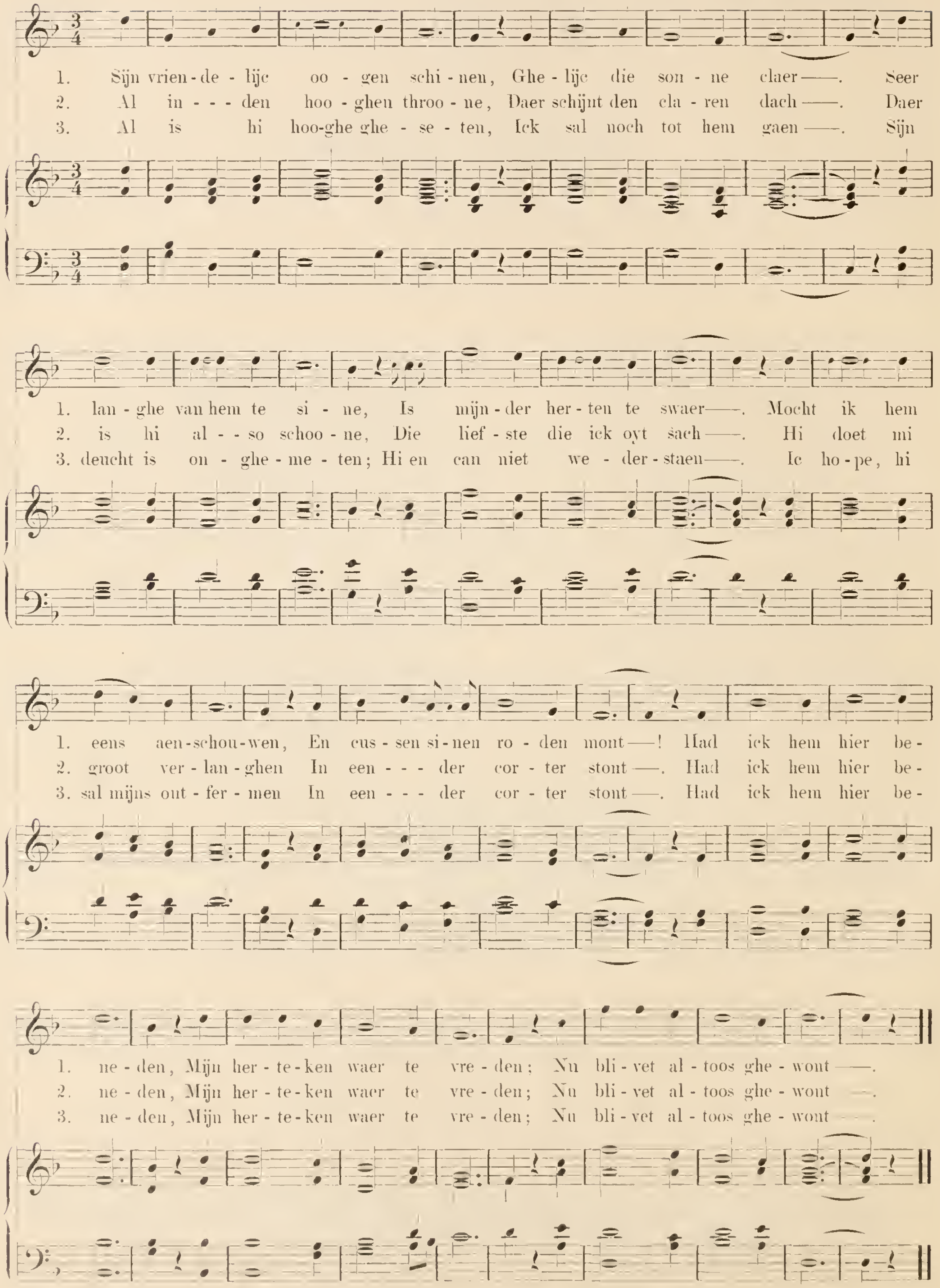

IX.

Sijn vriendelijc oogen schinen.

Sijn vriendelijc oogen schinen
Ghelijc die sonne claer [1]
Seer langhe van hem te sine [2]
Es [3] mijnder herten te swaer
Mocht ick hem eens aenscouwen
En cussen sinen roden mont
Had ick hem hier beneden
Mijn herteken waer te vreden
Nu bliuet [4] altoos ghewont.

Ick sach den hemel blincken
Mijn hertken was verhuecht
Woude hi eens op mi dincken [5]
Die suuerlike inecht [6]
Mijn liden soude ic vergheten
Binnen eender corter stont
Had ick hem hier beneden
Mijn hertken waer te vreden
Nu bliue ick altoos ghewont.

Al inden hooghen throone
Daer schijnt den claren dach
Daer is hi also schoone
Die liefste die ick oyt sach
Hi doet mi groot verlanghen [7]
In eender corter stont
Had ick hem hier bene[den
Mijn hertken waer te vreden
Nu bliuet altoos ghewont].

Die edele seraphinnen
Die sijn van God verclaert [8]
Sij branden in Iesus minne
Ghelijck den edelen aert [9]
Sij hebben claer bekinnen [10]
In eender corter stont
Had ick hem hier bene[den
Mijn hertken waer te vreden
Nu bliuet altoos ghewont].

Mijn alder liefste gheminde
Hi is wel also rijck
Sijn goet en heeft gheen inde [11]
Men vant [12] noyt sijns ghelijck
Sijn minne is ouernloedich
Si en heeft gheenen gront [13]
Had ick hem hier bene[den
Mijn hertken waer te vreden
Nu bliuet altoos ghewont].

Een strael [14] van Iesus minne
Die heeft mijn siele doergaen [15]
Mijn herte ende mijn vijf sinnen
Die hebben troost ontfaen [16]
Ick worde verlicht van binnen
In eender corter stont
Had ick hem hier beneden
[Mijn hertken waer te vreden
Nu bliuet altoos ghewont].

Al in dat eewich leuen
Eest [17] wonderliken schoon
Daer is mijn lief verheuen
Al inden hoochsten throon.
This hem al onderdanich [18]
In eender corter stont
Had ick hem hier bene[den
Mijn hertken waer te vreden
Nu bliuet altoos ghewont].

Al is hi hooghe gheseten
Ick sal noch tot hem gaen
Sijn duecht [19] is onghemeten
Hi en can niet wederstaen
Ic hope hi sal mijns ontfermen
In eender corter stont
Had ick hem hier bene[den
Mijn hertken waer te vreden
Nu bliuet altoos ghewont].

Conde ic mi wel bekinnen [20]
Het sonde dan worden goet
So mocht ick Iesum minnen
Ende maken goeden moet
So sonde hi weder comen
In eender corter stont
Had ick hem hier beneden
Mijn hertken waer te vreden
Nu bliuet altoes ghewont

---

[1] De klare zon. [2] Zijn. [3] Is. [4] Blijft het. [5] Aan mij denken. [6] Die reine jongeling. [7] Hij maakt mij zeer verlangend. [8] Door God beschenen. [9] Overeenkomstig hunne hooge natuur. [10] Helder inzicht. [11] Einde. [12] Vond. [13] Zij is grondeloos. [14] Pijl. [15] Doorboord. [16] Ontvangen. [17] Is het. [18] Alles is aan hem onderworpen. [19] Goedheid. [20] Kon ik tot inkeer komen.

X. Een goet man had een dochterkijn.

Dorisch (door mij getransponeerd).

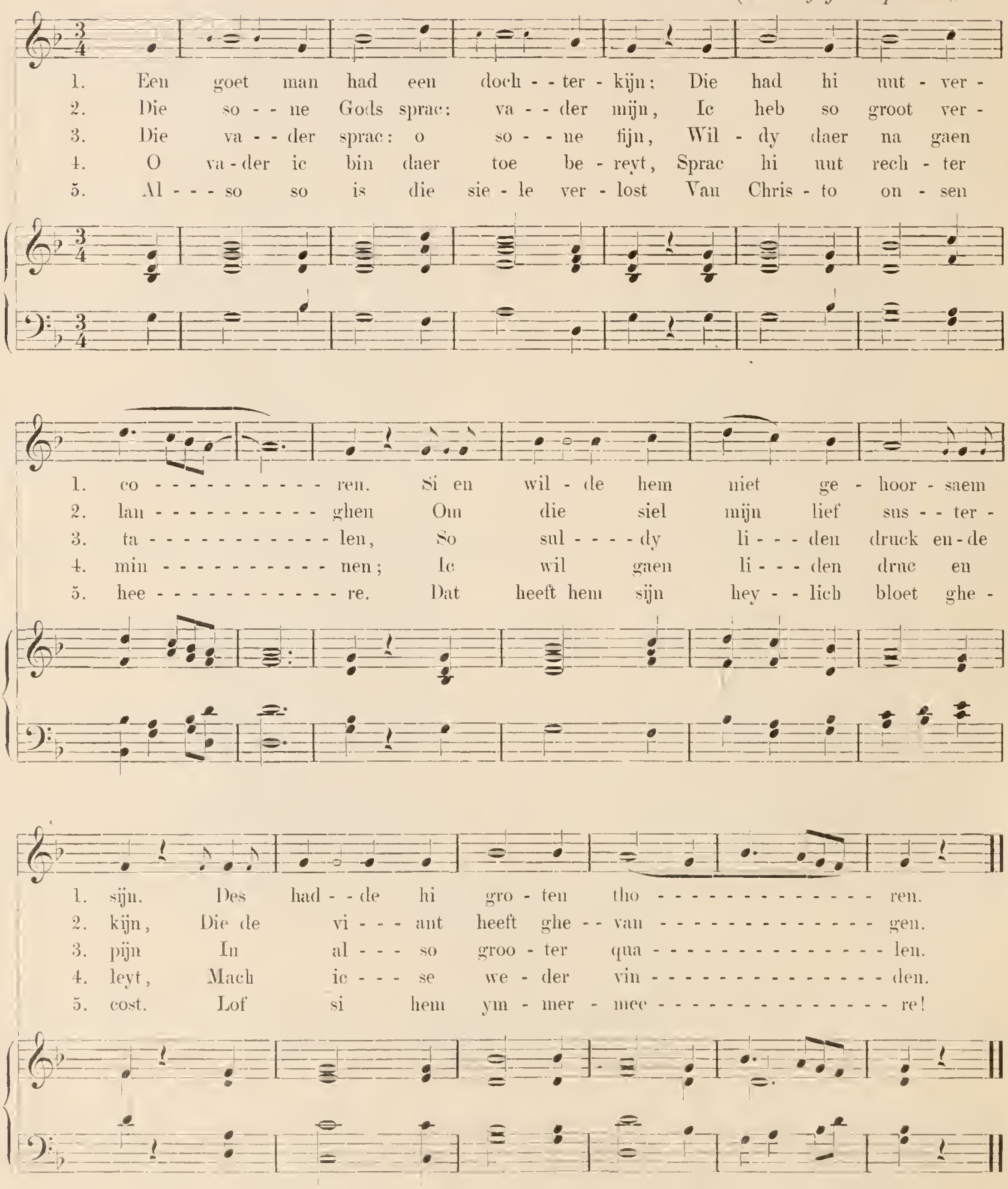

X.

Een goet man had een dochterkijn.

Een goet man had een dochterkijn
Die had hi wtuercoren
Si en wilde hem niet gehoorsaem sijn
Des hadde hi groten thoren [1])

Dat was God die vader wijs
Ende smenschen siele seer schoone
Die sette hi int paradijs
Die coninck vanden throone

Maer die bose viant quaet [2])
Hadde dit herde noode [3])
Ende gaf der sielen dyen [4]) raet
Dat si brack tghebot van Gode.

Als God de heere dat vernam
Dat alsoe was ghevaren [5])
Gheen mensche ten hemel in en quam
Wel in vijf dusent iaren

Die sone gods sprac vader mijn
Ic heb so groot verlanghen
Om die siel mijn lief susterkijn
Die de viant heeft gheuangen

Die vader sprac o sone fijn [6])
Wildy daer na gaen talen [7])
So suldy liden druck ende pijn
In also grooter qualen [8])

O vader ic bin daer toe bereyt
Sprac hi wt rechter minnen
Ic wil gaen liden druc en leyt
Mach icxse weder vinden

Tot Nazareth hy eerst binnen quam
Daer woonde een maecht ghepresen
Sijn herberge hi eerst by haer nam
Lof moet haer altijt wesen

Daer na track [9]) hi te Bethleem claer [10])
Ende in Egipten mede
Ende sochtse dri en dertich iaer
Ontrent Ierusalem die stede.

Maer hi en vant [11]) die siele niet
Dies was hi seer in dooghen [12])
Hi sochtse in so groot verdriet
Met seer weenende ooghen.

Hi was so seer met druck beuaen [13])
Ende dacht wt rechter trouwen
Ic sal opten berch van caluarien gaen
Oft icxse daer mocht aenschouwen

Als hi opten berch quam
En heeft hyse noch niet vonden [14])
Des cruycen boom [15]) dat hi op clam [16])
Tot dyen [17]) seluen stonden.

Doen riep hi mit stemmen onerluyt
Oft si hem kennen mochte
Sijn suster ende lieue bruyt
Die hi so droeuich sochte.

O suster riep hi susterkijn
Vercoren mijn vriendinne [18])
Hoe mach dit comen hoe mach dit sijn
Dat ic v niet en vinde.

Als hi aldus luyde riep
So onerliken seere [19])
Ontspranc si [20]) daer si lach en sliep
Ende sprac broeder, och heere

Wat so is die wille van dy
Gheminde broeder vercoren
Niemant en mach doch helpen mi
Ick moet blinen verloren

Doen [21]) sprac hi lieue susterkijn
Wilt doch [22]) met vruechden leuen
Hemel ende aerde die sijn mijn
Die wil ick voer v gheuen

Och lieue broeder ic segghe di
Ick ben in sulcken doghen [23])
Al gaefdy hemel ende aerde voer mi
Ghi en sout my niet helpen moghen.

O broeder also ben ic beswaert
Men mochtet niet bescriuen [24])
Treet weder tot uwen vader waert [25])
Ick moet verloren bliuen.

Hi sprac suster dat doet mi we [26])
Maer hoort na mijn verclaren
Al soude ick voer v steruen me [27])
Ghi moet doch met mi varen

Och broeder ick ben in sulcker noot
Ende in sulcken liden
Ten si dat ghi voer mi sterft die doot
So en mach ick niet verbliden [28])

O suster so wil ict dan bestaen
Sprac hi met stemmen schoone
O vader het is nu al voldaen
Ontfangt ons inden throone.

Aldus so is die siele verlost
Van Christo onsen heere
Dat heeft hem sijn heylich bloet ghecost
Lof si hem ymmermeere.

---

[1]) Verdriet. [2]) De Duivel. [3]) Kon dit zeer noode verdragen. [4]) Spreek uit: dieën. [5]) Dat het aldus was toegegaan. [6]) O edele zoon. [7]) Trachten. [8]) In zeer groote smarten. [9]) Trok. [10]) Naar het schoone Bethlehem. [11]) Vond. [12]) Lijden. [13]) Bevangen. [14]) Gevonden. [15]) De vergelijking van het kruis met een boom is zeer oud. [16]) Klom. [17]) Zie noot 4. [18]) Mijne uitverkorene vriendin. [19]) Zoo buitengewoon sterk. [20]) Ontwaakte zij. [21]) Toen. [22]) Toch. [23]) Zie noot 12. [24]) Men zou het niet kunnen beschrijven. [25]) Naar uwen vader heen. [26]) Wee. [27]) Mede. [28]) Zoo kan ik mij niet verblijden.

XI. Al binnen der hooger mueren.

Ionisch met Aeolisch slot (getransponeerd).

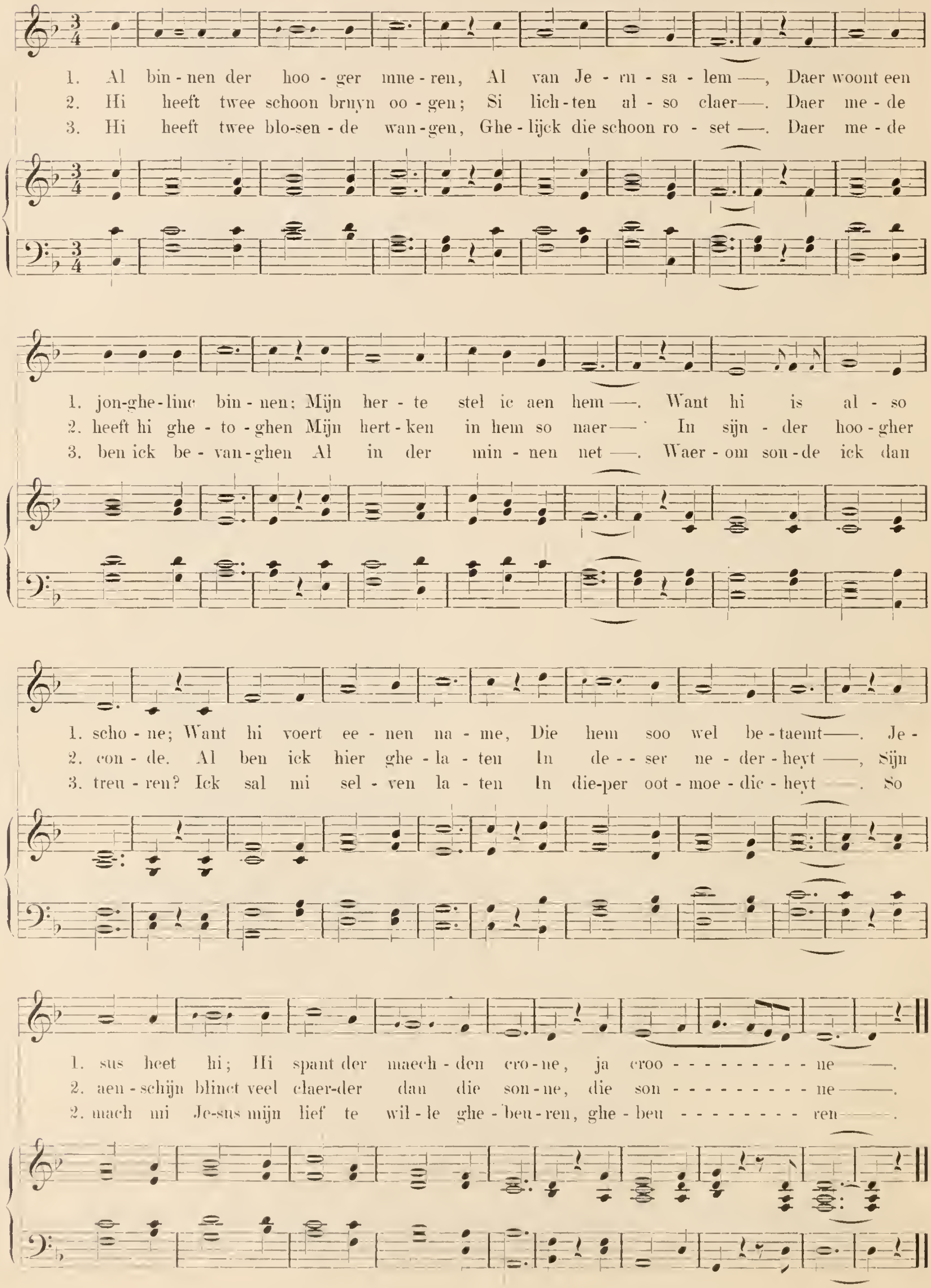

XI

Al binnen der hooger mueren.

Al binnen der hooger mueren
Al van hiernsalem
Daer woont een iongheline binnen
Mijn herte stel ic aen hem
Want hi is al so schone [1]
Want hi voert eenen name
Die hem soe wel betaemt
Iesus heet hi Hi spant der maechden crone [2]
iae croone.

Hi heeft twee schoon bruyn ooghen
Si lichten also claer
Daer mede heeft hi ghetoghen
Mijn hertken in hem so naer [3]
In sijnder hoogher conde [4]
Al ben ick hier ghelaten
In deser nederheyt [5]
Sijn aenscijn blinct veel claerder dan die sonne
[die sonne].

Hi heeft .ij. [6] blosende wangen
Ghelijck die schoon roset [7]
Daer mede ben ick beuanghen [8]
Al inder minnen net
Waer om soude ick dan trueren
Ick sal mi seluen laten [9]
In dieper ootmoedicheyt
So mach mi Iesus mijn lief te wille ghebueren [10]
[ghebueren].

Ghi maechdekens sult weten
Dat ghi hebt eenen brudegom fijn [11]
Al is hy hooghe gheseten
Een lief is hi ghemeyn [12]
Hi is die schoonste veltbloeme
So soet is hi van ruecke
Ghelijck dat paradys
Mijn herteken is te bat [13] dat ick hem noeme
[hem noeme].

Ghi hertekens van seden [14]
Sijt Iesum v lief ghetrouwe
Al laet hi v noch beneden
Ghi sult hem namaels aenscouwen
Stelt v in sijnder proeuen [15]
Hi is van groter machten
Hi is so soeten minnaer [16]
Daer mede [17] sal hy v herteken noch doergroeuen [18]
[doergroeuen].

[1]) Zeer schoon. [2]) Hij is de maagdelijkste van alle jongelingen. [3]) Nabij. [4]) Kennis. [5]) Hier beneden. [6]) Twee. [7]) Roos. [8]) Verstrikt. [9]) Geringachten. [10]) Ter wille zijn. [11]) Schoon. [12]) Voor allen. [13]) Het doet mijn hartje zoo goed. [14]) Zedige harten. [15]) Onderwerpt u aan zijne beproeving. [16]) Mijne bron heeft deze twee regels in omgekeerde orde. [17]) Namelijk door zijne beproeving. [18]) Doorgronden.

XII. Gegroet moet sijn die maget soet.

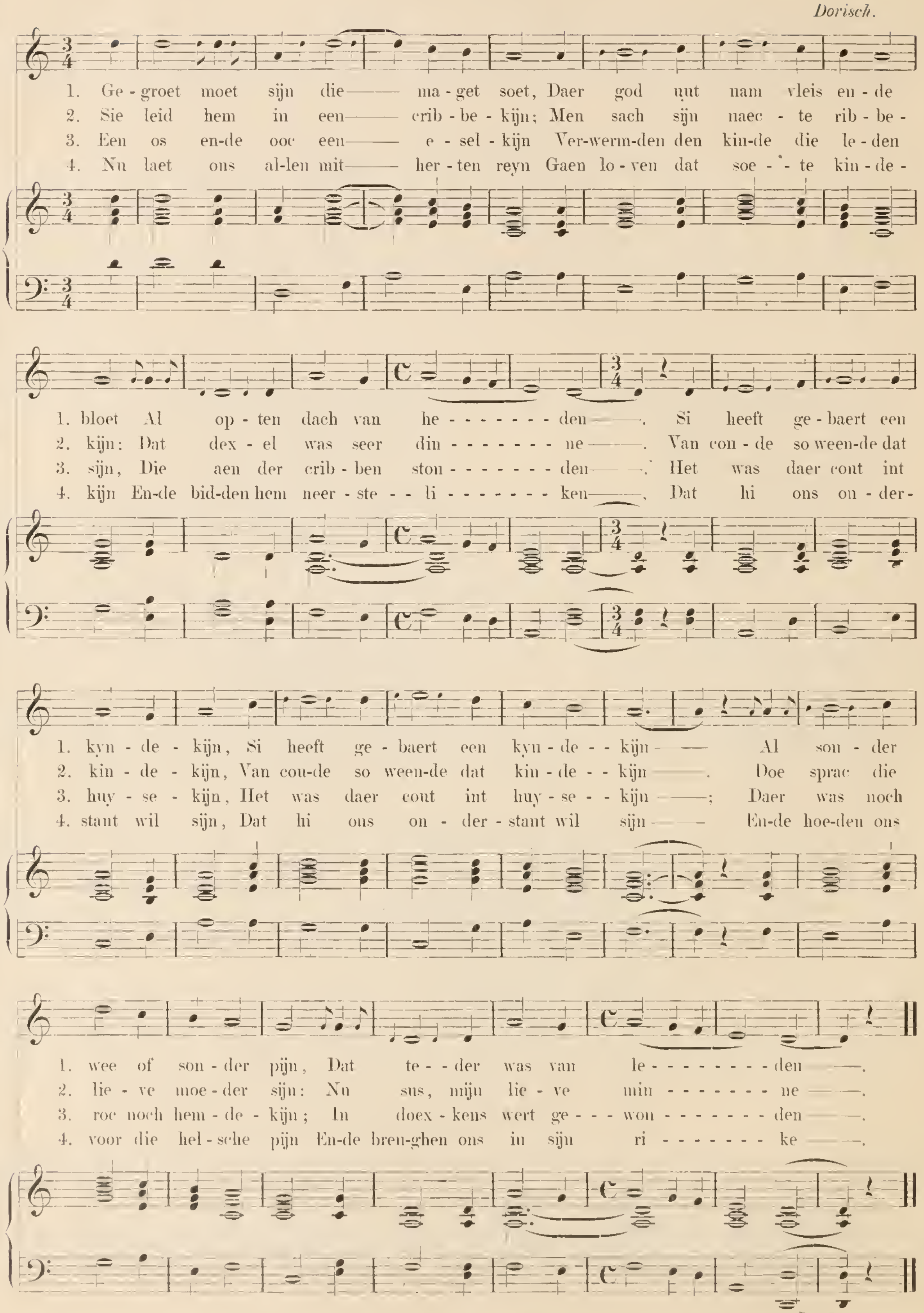

XII.

Gegroet moet sijn die maget soet.

Gegroet moet sijn die maget soet
Daer god wt nam vleis ende bloet
Al opten dach van heden
Si heeft gebaert een kyndekijn
Al sonder we of sonder pijn
Dat teder was van leden

Si leid hem in een cribbekijn
Men sach sijn naecte ribbekijn
Dat dexel [1] was seer dynne [2]
Van coude so weende dat kindekijn
Doe sprac die lieve moeder sijn
Nu sus wel lieve mynne

Een os ende oec een eselkijn
Verwermden den kinde die leden sijn
Die aen der cribben stonden
Het was daer cout int huysekijn
Daer was noch roc noch hemdekijn
In doexkens wert [3] gewonden

Die hardekens op die velden laghen
Een grote claerheit [4] dat si saghen
Des [5] waren si in vare [6]
Die engel Gods die quam tot hem [7]
Ende seide dat in Bethleem
Een soen gheboren ware

Ghi hardekens weest doch niet vervaert
Gaet haestelic te Bethleem waert [8]
Daer is een kint geboren
Ia sonder we of sonder pijn
Dat onser alder Heer sal sijn
Daertoe is hi vercoren

Die hardekens ghingen al te samen
So lang dat si te Bethleem quamen
Daer si dat kindeken vonden
Si songen si sprongen si waren blij
Si wiechden dat kint mit melodij
Si custent voer sine[n] monde

Nu laet ons allen mit herten reyn
Gaen loven dat soete kindekijn
Ende bidden hem nersteliken
Dat hi ons onderstant [9] wil sijn
Ende hoeden ons voer die helsche pijn
Ende brenghen ons in sijn rike

---

[1]) Het dek. [2]) Dun. [3]) Werd het. In het handschrift staat »hert". [4]) Licht. [5]) Daarom. [6]) Vrees. [7]) Hen. [8]) Naar Bethlehem heen. [9]) Hulp.

XIII. Ick minde eens conincx sone.

Ionisch (getransponeerd).

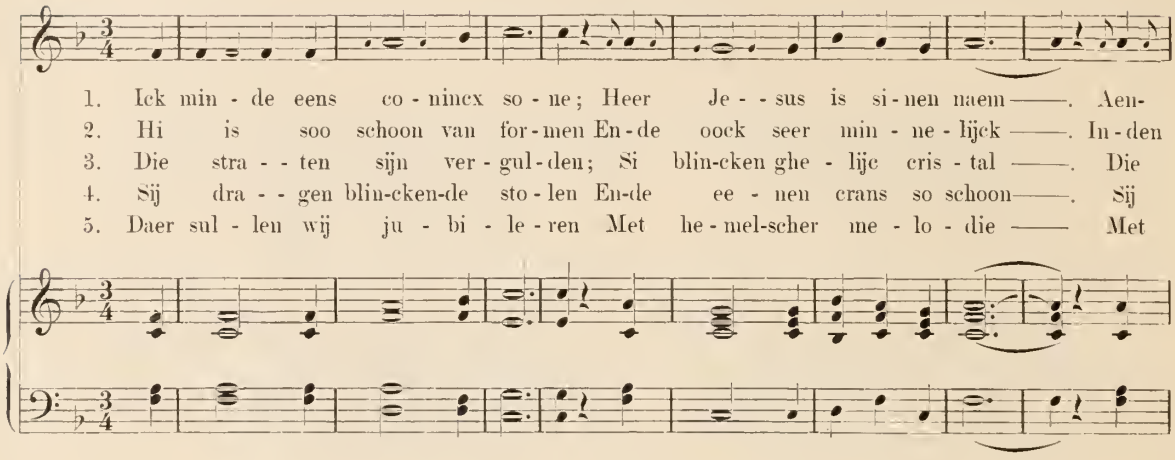

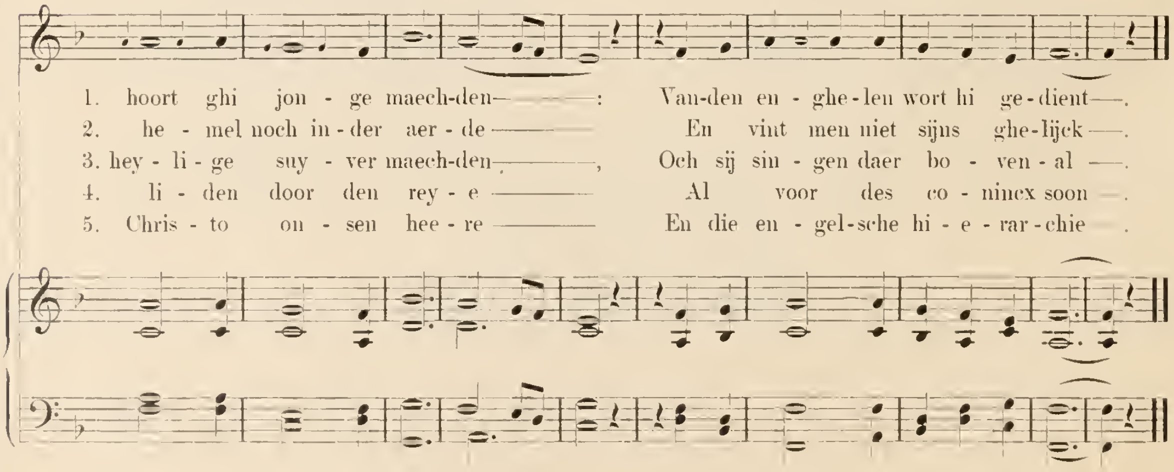

XIII

Ick minde eens coninex sone.

Ick minde eens coninex sone
Heer Iesus is sinen naem
Hoort ghi ionge maechden
Vanden enghelen wordt hi ghedient

Hi is soe schoon van formen
Ende oock seer minnelijck
Inden hemel noch inder aerde
En vintmen niet sijns ghelijck

Die straten sijn vergulden
Si blincken ghelijc cristal
Die heylige suyuer maechden
Och sij singen daer bouen al

Sij dragen blinckende stolen [1]
Met peerlen so wel omset
Werwaert dat si treden
Met soeten roke bespret [2]

Sij dragen blinckende stolen
Ende eenen crans so schoon
Sij liden doer den reye [3]
Al voer des coninex soon.

Maria badt haren soon te schincken
Den maechden nieuwen wijn
Nu drinct mijn lieue kinderen
Ghi sult hier altoos sijn

Dauid met sijnder herpen
Hi maect daer so groot ghescal
Dattet steden ende dorpen
Moghen hooren ouer al

Hi roert sijn soete snaren
Als hi te doene plach
Och hondert duysent iaren
En schinen daer niet eenen dach.

Daer sullen wij inbileren
Met hemelscher melodie
Met Christo onsen heere
Ende die engelsche ierarchie [4]

Daer sullen wij sonder trueren
Aanscouwen Gods claer aenscijn
In eewigen ghedueren [5]
Sonder druck oft sonder pijn

Daer en sal ons niet raken
Vaders noch moeders druck
Al waert dat si inder hellen saten
Sij en beletten niet ons gheluc.

Salige herten die God minnen
Hebt dit altijt voer oghen
Want die werlt verstroyt de sinnen
Diese mint is int leste bedrogen.

Die dit liedeken dichte
Was seer bedroeft van sinne
Want sijn herte was so lichte [6]
Ende versmoort inder werelt minne

---

[1] Gewaden. [2] Met reukwerk besprenkeld. [3] Zij gaan achtereenvolgens voorbij. [4] De hiërarchie of rangorde der Engelen. [5] Voortduren. [6] Onstandvastig.

XIV. Heft op mijn cruys wel soete bruyt [1]).

Ionisch (*getransponeerd*).

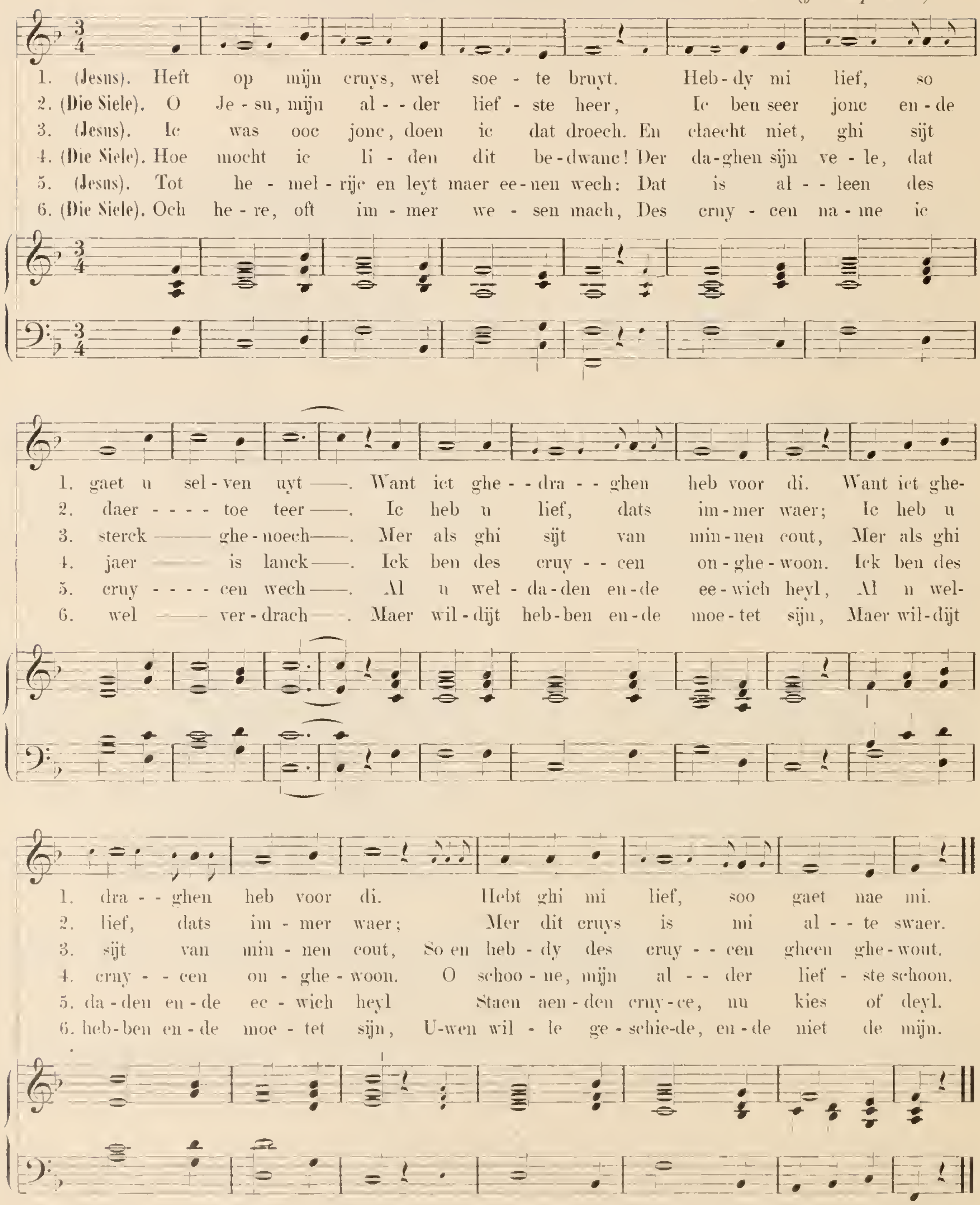

[1]) Door eene mannen- en eene vrouwenstem om beurten te zingen.

XIV.

Heft op mijn cruys wel soete bruyt.

Heft op mijn cruys wel soete bruyt
Hebdy mi lief so gaet v seluen wt [1])
Want ict ghedraghen heb voer di
Hebt ghi mi lief soe gaet nae mi [2]).

O Iesu mijn alder liefste heer
Ic ben seer ionc ende daer toe [3]) teer
Ic heb v lief dats ymmer [4]) waer
Mer dit cruys is mi alte swaer

Ic was seer ionc doen ic dat droech
En claecht niet ghi sijt sterck ghenoech
Als ghi sijt van minnen cout
So en hebdy des cruycen gheen ghewout [5])

Hoe mocht ic liden dit bedwanc [6])
Der daghen sijn vele, dat iaer is lanck
Ick ben des cruycen onghewoon
O schoone [7]) mijn alder liefste schoon.

Hoe sidy mijn lief dus seer beswaert
Ghi moet noch striden, weest onueruaert.
Ick wil castien dijn ionghe lijf
Ghi wort mi anders veel te stijf.

O heere dat ghi wilt, moet wesen
Mer des crucen en can ick nyet ghenesen [8])
Moetet sijn, ende sal ict draghen
Soe en mach ick mi niet versaghen [9]).

Waenstu in die rosen lief te baden
Ghi moet noch in die doernen waden
Siet aen dijn cruyce ende dat mijn
Hoe onghelijc swaer dat si sijn.

Wij lesen inder heyliger scrift [10])
Dijn iock is soet, dijn gheboden sijn licht
Hoe sidy my dus iammerlicken herdt
Mijn alder liefste bruydegom weert.

Ongewoonte beswaert dick [11]) den moet [12])
Heft op, het wort noch wel goet
Mijn cruce is [so] dierbaren pant
Dat icx nye [13]) dan minen vrienden en sant [14])

Vwen vrienden gheefdy weinich rast [15])
Mi gruwelt voer den swaren last
O here wat sal mijns ghewerden [16])
Ick sorghe [17]) ick en sals niet mogen herden [18])

Dat hemelrijc begeert ghewout [19])
Mer ghi sijt van minnen cout
Hebt ghi mi lief het wert [20]) noch goet
Want minne maect allen arbeyt soet.

Heere geeft mi der minnen brant
Mijn crancheyt [21]) is v wel bekant
Liet ghi mi op mi seluen staen
So weet ic wel ic moest vergaen

Ic ben swert [22]), mer seer suuerlijck [23])
Ick ben suer, mer seer minnelijck
Betrout [24]), ic gheue v arbeyt en raste [25])
Betrout op mi so staet ghi vaste.

Och here oft ymmer [26]) wesen mach
Des cruycen name ic wel verdrach [27])
Maer wildijt hebben, ende moet [28]) sijn
Vwen wille geschiede, ende niet de mijn

Tot hemelrijc en leyt maer eenen wech
Dat is alleen des cruycen wech
Al v weldaden [29]) ende eewich heyl
Staen aenden cruyce, nu kiest of deylt

Als v dat cruce ter herten geet
So denct wat ic v heb bereet [30])
Mi seluen gheue ic v te loon
Ende metten enghelen die eewighe croon.

O alder liefste siele verheuen
Mint God, die werlt wilt begeuen
Siet aen hoe [31]) goet dat Iesus is
So sidy [32]) hemelrijck ghewis

---

[1]) Verloochen u zelve. Zie Matth. XVI: 24. [2]) Volg mij. [3]) Daarenboven. [4]) Zeker. [5]) Macht. [6]) Hoe zou ik dezen druk kunnen doorstaan. [7]) Verschoon mij. [8]) Ontkomen. [9]) Niet bevreesd maken. [10]) Matth. XI: 30. [11]) Dikwijls. [12]) Het gemoed. [13]) Dat ik het nooit. [14]) Zond. [15]) Rust. [16]) Wat zal van mij worden. [17]) Vrees. [18]) Niet kunnen verduren. [19]) Wil met geweld worden veroverd. Zie Matth. XI: 12. [20]) Wordt. [21]) Zwakheid. [22]) Zwart. Zie Hooglied I: 5. [23]) Schoon. [24]) Vertrouw. [25]) Zie noot 12. [26]) Als het eenigzins. [27]) Ik wenschte wel verschooning van het kruis. [28]) Moet het. [29]) Goede werken. [30]) Bereid. [31]) Mijne bron heeft »dat". [32]) Zijt gij.

XV. Ick wil mi gaen vertroosten.

Aeolisch (getransponeerd).

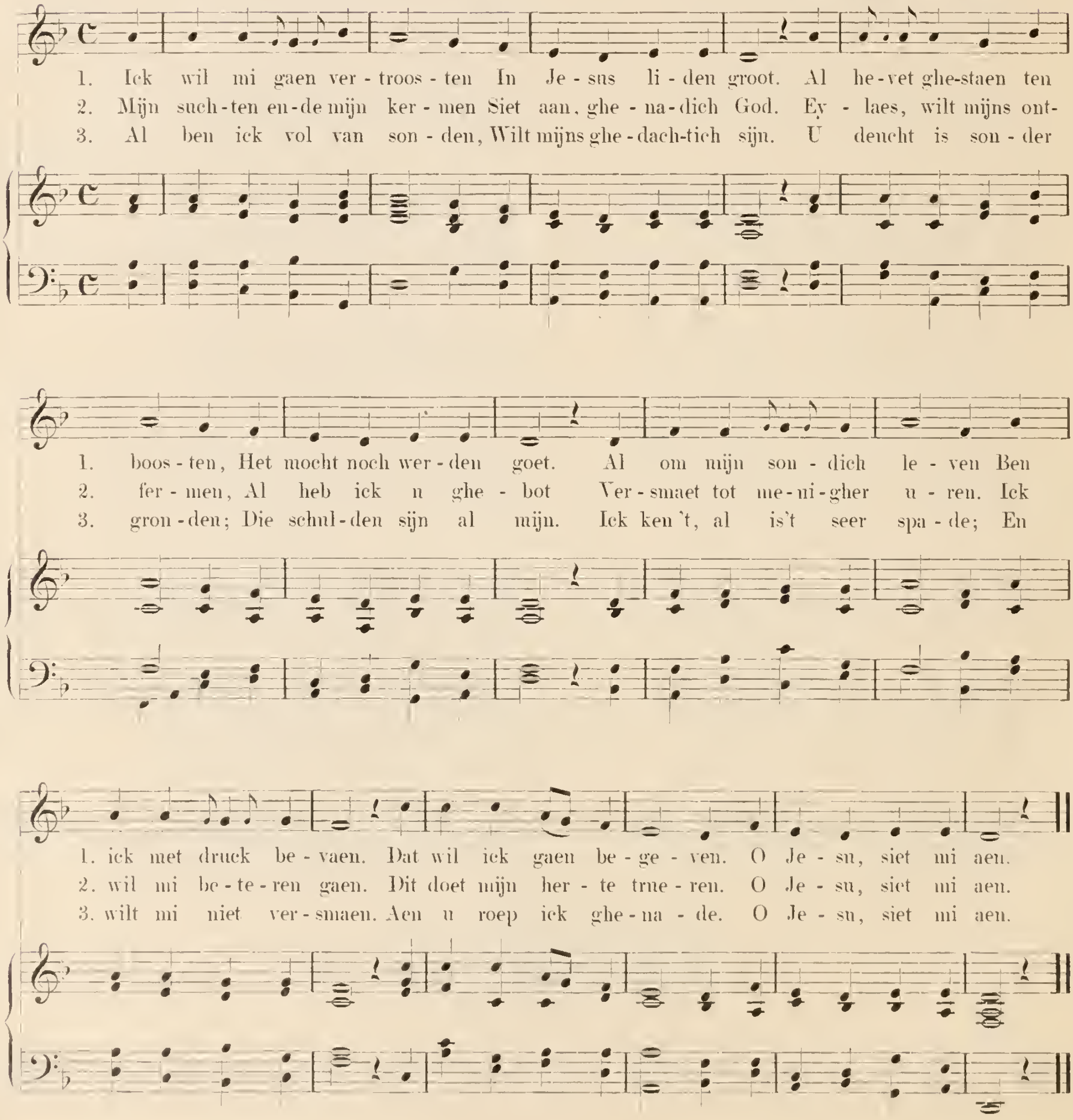

XV.

Ick wil mi gaen vertroosten.

Ick wil mi gaen vertroosten
In Iesus liden groot
Al henet [1]) ghestaen ten boosten
Het mocht [2]) noch werden goet
Al om mijn sondich leuen
Ben ick met druck beuaen [3])
Dat wil ick gaen begeuen [4])
O Iesu siet mi aen

Al ben ick vol van sonden
Wilt mijns ghedachtich sijn
V duecht [6]) is sonder gronden [7])
Die schulden sijn al mijn
Ick kent [8]) al yst seer spade
En wilt mi niet versmaen [9])
Aen v roep ick ghenade
O Iesu siet my aen.

Mijn suchten ende mijn kermen
Siet aen ghenadich God.
Eylaes wilt mijns ontfermen
Al heb ick v ghebot
Versmaet tot menigher vren
Ick wil mi beteren gaen
Dit doet mijn herte trueren
O Iesu siet mi aen

Och lacy mi ocharmen
Hadde ict te voren versint [10])
Soe mocht ick in uwen arme
Rusten als v kint
Om mijn groote misdaden
Mocht ick mi wel verslaen [11])
Maer vat vol alder ghenaden
O Iesu, siet mi aen.

Den tijt heb ick verloren
Die ghi mi hebt verleent
Nae v en wilde ick niet horen
In sonden was iek versteent.
Seer traech ben ic tot duechden
Al heb ick goet vermaen [5])
Oorspronck der eewiger vrnechden
O Iesu siet my aen

Maria keyserinne
Des sondaers toenerlaet
Vercrijcht mi ws kints minne
Want mi nu nauwe staet [12]).
O maghet wilt mi hooren
In mijnder noot bi staen
Noch roep ick als te voren
O Iesu siet mi aen.

O heylighen alle gader
Staet mi in noode bi
Wilt bidden God den vader
Dat hi mijnder ghenadich si
Mijn roepen en wil ic niet laten
Mocht ick ghenade ontfaen [13])
Noch roepe ick macht mi baten
O Ihesu siet mi aen.

[1]) Al heeft het. [2]) Kon. [3]) Bevangen. [4]) Verlaten. [5]) Vermaning, aansporing. [6]) Goedheid. [7]) Onuitputtelijk. [8]) Ik erken het. [9]) Er staat »versmaden". [10]) Bedacht. [11]) Verslagen zijn. [12]) Het is mij nu bang. [13]) Ontvangen.

XVI. Al tusschen twe hoge bergen [1].

Ionisch (getransponeerd).

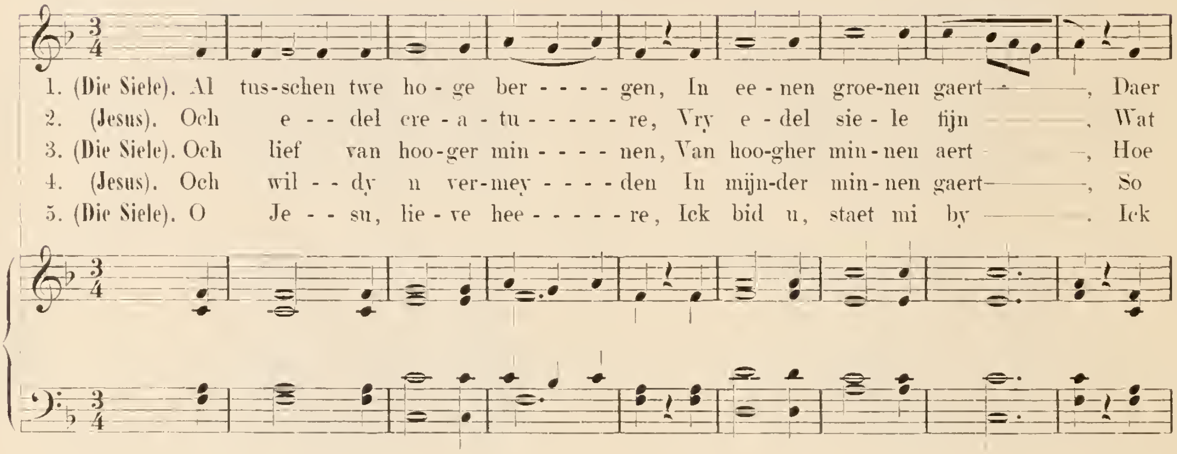

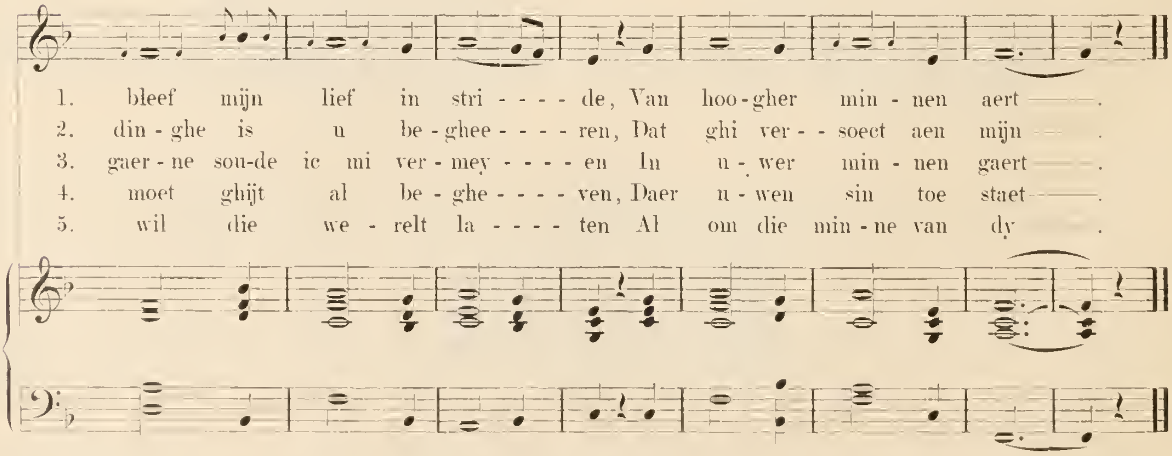

[1] Door eene vrouwen- en eene mannenstem om beurten te zingen.

XVI.

Al tusschen twe hoge bergen.

[AL] tvsscen twe hoge bergen
In eenen groenen gaert
Daer bleef mijn lief in stride
Van hoogher minnen aert [1])

Ay lief van hooger minnen
Hoe sidy [2]) dus mismaect [3])
Al om een arme siele
Die luttel nae v haect

O heere doer [4]) v ghenade
Ende doer v minne groet [5])
Hoe gaerne sonde ick spreken
Tot v een minnelijck woert

Och edel creature
Vry edel siele fijn [6])
Wat dinghe is v begheeren
Dat ghi versoect aen mi

Och lief van hooger minnen
Van hoogher minnen aert
Hoe gaerne sonde ic mi vermeyen
In uwer minnen gaert

Och wildy v vermeyden
In mijnder minnen gaert
So moet ghijt al begheuen [7])
Daer uwen sin toe staet

Hoe sal ick dat ghemaken [8])
Mijn lief mijn minnekijn
Altemael [9]) te versaken
Dat is seer groote pijn

Och edel creature
Wel edel siele mijn
Slaet doch op v ooghen
Aensiet mijn bitter pijn.

Aenden cruce wilt versinnen [10])
In eender perssen swaer [11])
Stont ick om uwer minnen [12])
Om v te ontfangen aldaer

O Iesu lieue heere
Ick bid v staet mi by
Ick wil die werelt laten [13])
Al om die minne van dy.

Ick wilse nv al begheuen
Ende soecken diep ootmoet
Op dat ic hier nae mach leuen
Ende vercrigen dat eewige goet

[1]) Die mij hoogelijk bemint. [2]) Zijt gij. [3]) Misvormd. [4]) Op grond van. [5]) In mijne bron staat »goet". [6]) Mijn lieve goede ziel. [7]) Verlaten. [8]) Volbrengen. [9]) Alles. [10]) Bedenken. [11]) Toespeling op Jes. LXIII: 3. [12]) Ter liefde van u. [13]) Laten varen.

XVII. O ghi die Jesus wijngaert plant.

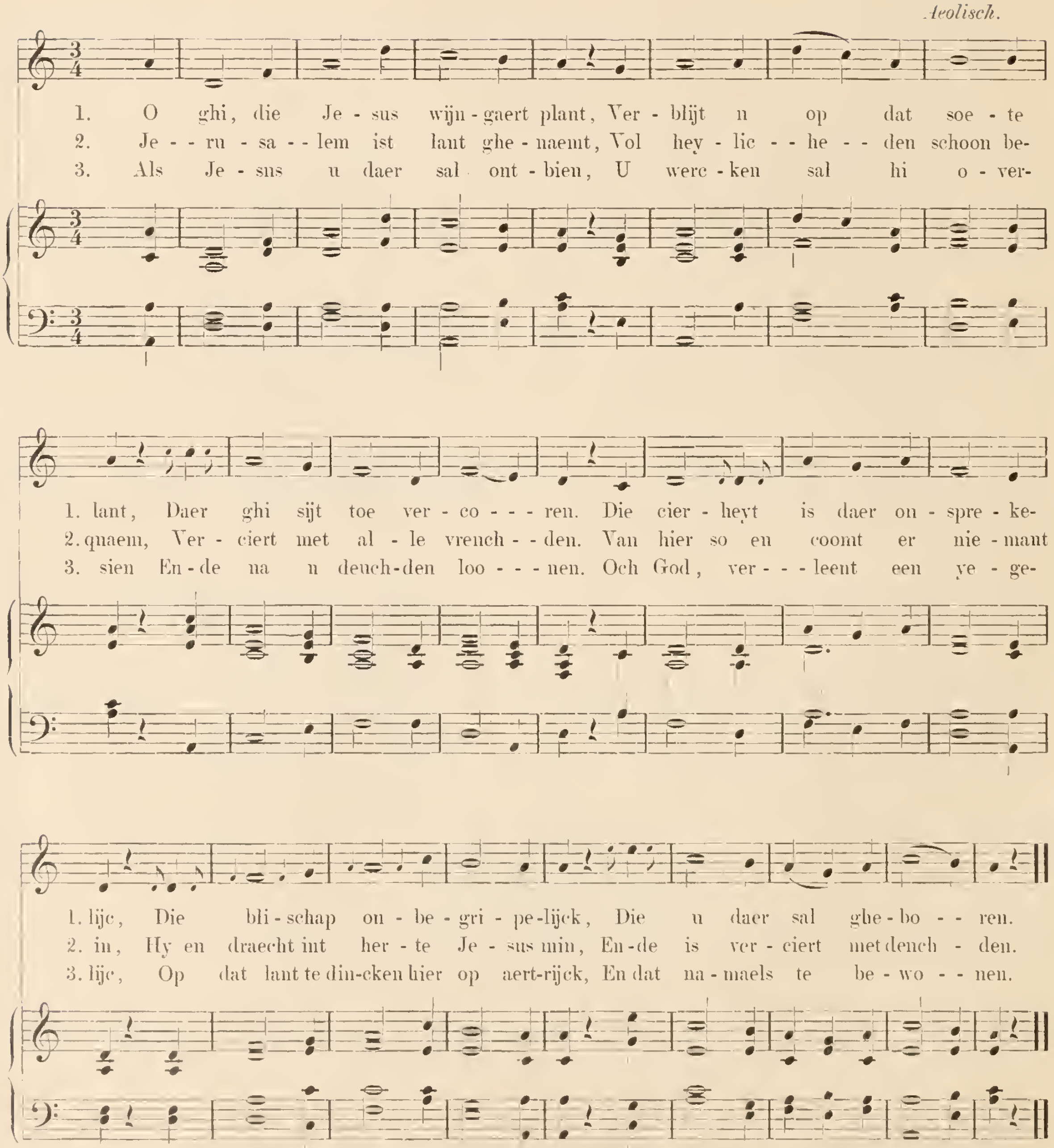

XVII.

O ghi die Jesus wijngaert plant [1].

O ghi die Iesus wijngaert plant
Verblijt v op [2]) dat soete lant
Daer ghi sijt toe vercoren
Die cierheyt [3]) is daer onsprekelijc
Die blischap onbegripelijck [4])
Die v daer sal gheboren [5]).

Iersalem eest [6]) lant ghenaemt
Vol heylicheden schoon bequaem [7])
Verciert met alle vruechden.
Van hier so en coemter niemant in
Hy en draecht [8]) int herte Iesus min
Ende is verciert met duechden

Die hem aenscout is so verblijt
Thien duysent iaer en dunct hem gheen tijt
Tis waer diet can versinnen [9])
Want den tijt en is daer niet
Daer nemmermeer en is verdriet
Van buten noch van binnen

Maria is daer coninginne
Alle reyn maechden sijn haer gesinne [10])
Die Iesus heeft vercoren
Maer si is bouen al bemint
Van sconincx sone [11]) haer lief kint
Als balsem [12]) onder den doren

Haer croon blinct wonderliken scoon
Met gulden lelien cleet se [13]) haer soon
Gout rosen sijn haer sampellen [14])
Recht als die sonne ende ooc die maen
Die vander sonne haer licht moet ontfaen [15])
So doen van haer de sielen

Die borghers [16]) draghen daer al een croon
Sij singhen dat [17]) clinct inden throon
Osanna allelnya
Daer is der maechden sanck so scoon
Si singhen daer met des conincx soon
Ende met der maghet Maria

Haer croone heeft eenen rosen crans
Si gaen met Cristo aen den dans
Sij lonen God sonder merren [18])
Dat cransken is van sulcker virtuyt [19])
Elck rooskem gheeft meerder claerheyt wt
Dan sonne, mane, en sterren.

Die enghelen, die sielkens sijn al ghemeen [20])
Sij singen soe blidelijcken onder een
Voer den coninc vanden troone [21])
Lof si v heere van Sabaoth [22])
Almachtich, ewich, heylich god
Een wesen in drie personen

Och this so ghenoeghelijck
Te hooren van dat soete rijck
Die eerbaerlijcken leuen
Ende dienen Ihesum trouwelijc
Sinen wijngart planten si blidelijc
Dese werelt si begheuen [23])

Och waerlijck hi is so seere verblint
Die dit tijtlijcke goet voert eewich bemint
En wil des lants [24]) vergheten
Nochtans sien sij dat fundament
Dat wel vercierde firmament
Met sterren ende met planeten

Ic en heb v niet soe veel gheseyt
Dit lant en is veel bat bereyt [25])
Dan eenich mensch can dincken
Plant vry ghi sult daer sijn verblijt
Mer siet dat ghi ghestadich [26] sijt [27])
Vwen tijt die naect allincken [28])

Dat [29]) Iesus v daer sal ontbien
V wercken sal hi ouersien
Ende na v duechden loonen
Och God verleent een yegelijc
Op dat lant te dincken hier op aertrijck
En dat namaels te bewonen

[1]) Zie aangaande de vrijheid, die ik mij bij de uitgave van den tekst van dit lied heb veroorloofd, beneden, in de aanteekeningen op dit nummer. [2]) In het vooruitzicht van. [3]) Schoonheid. [4]) Alle begrip te boven gaande. [5]) Te beurt vallen. [6]) Is het. [7]) Liefelijk. [8]) Tenzij hij draagt. [9]) Voor hem, die het kan verstaan. [10]) Hofstoet. [11]) Er staat »soon". [12]) De balsem gold voor eene zeer edele plant. [13]) Haar. [14]) Sampellen of sampielen waarschijnlijk = sappinen, d. i. sandalen. [15]) Ontvangen. [16]) De hemelburgers. [17]) Dat het. [18]) Ophouden. [19]) Kracht. [20]) Allen bijeen. [21]) God; zie Openb. V: 13 en VII: 10. [22]) Heer der heirscharen. Uit het voorzetsel »van" blijkt, dat men de Hebreeuwsche uitdrukking niet begreep. [23]) Laten zij varen. [24]) Het land. [25]) Of dit land is nog veel beter ingericht. [26]) Standvastig. [27]) Er staat »blijft". [28]) Allengs. [29]) Als.

XVIII. Ick heb een seer traech eselkijn.

Dorisch.

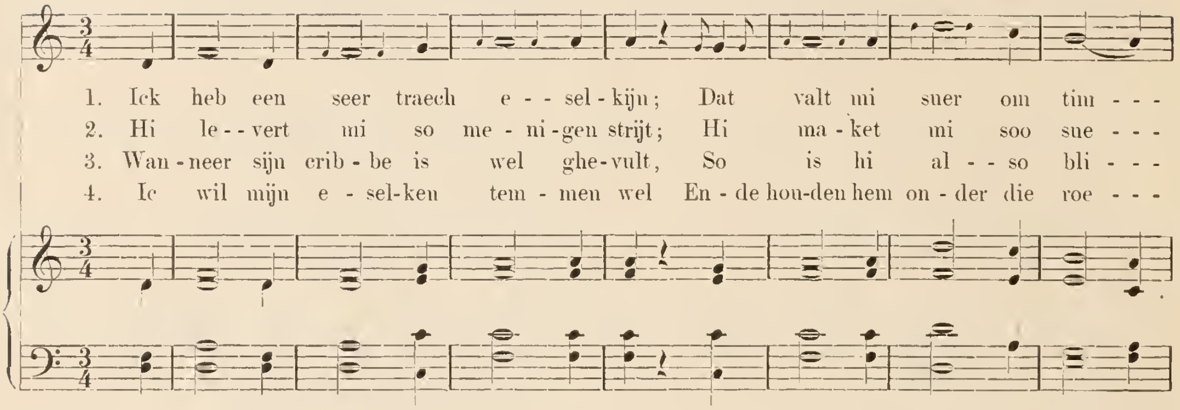

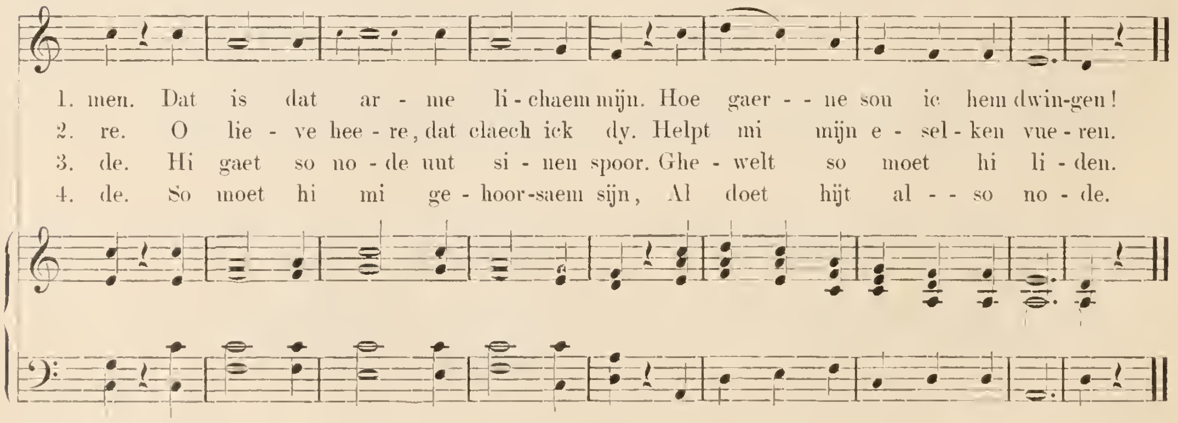

XVIII.

Ick heb een seer traech eselkijn.

Ick heb een [seer] traech eselkijn
Dat valt mi suer om timmen [1]
Dat is dat arme lichaem mijn
Hoe gaerne sou ic hem dwingen

Hi leuert mi so menigen strijt
Hi maket [2] mi soe suere
O lieue heere dat claech ick dy
Helpt mi mijn eselken vueren [3]

Ic wil mijn eselken temmen wel
Ende houden hem onder die roede
So moet hi mi gehoorsaem sijn
Al doet hijt also node [4]

Ten eten is hi wel bereyt
Noode wil hi sober wesen
Wanneer hem yemant yet [5] misseyt
Daer tegen wil hi streuen.

Wanneer sijn cribbe is wel gheuult
So is hi also [6] blide
Hi gaet so node wt sinen spoer
Ghewelt so moet hi liden [7].

Tsauonts wil hi [8] slapen gaen
Men derf [9] hem daer toe niet driuen
Mer smorgens als hi op sal staen
So wil hi langher bliuen

Wanneer mijn eselken dus weeldich wert [10]
Dan en doet hi niet dan claghen
Der minnen iock [11] is hem te swaer
Noode wil hi hitte verdragen.

Och woude hem mijn eselkijn
Hier een weynich liden [12]
Al op den berch van Israhel
Daer sal hi namaels weyden [13]

Daer is een weyde also soet
Ende also goet van smaken
Daer soude hem mijn eselkijn
Och also wel vermaken

De riuierkens sijn daer also [soet]
Die daer onder die berghen vlieten
Daer suldy af [14] drincken mijn eselkijn
En lates [15] v niet verdrieten

Die dit liedeken heeft gedicht
Si was noch cout van minnen
Si heeft een traech eselkijn
Hoe gaerne soudesi hem dwingen

---

[1]) Om te temmen. [2]) Hij maakt het. [3]) Besturen. [4]) Nog zoo ongaarne. [5]) Iets. [6]) Zoo. [7]) Men moet hem geweld aandoen. [8]) Als hij wil. [9]) Behoeft. [10]) Weelderig wordt. [11]) Het juk der liefde. [12]) Zich behelpen. [13]) Toespelin op Ezech. XXXIV: 14. [14]) Van. [15]) Laat het.

XIX. Solaes wil ic hanteren.

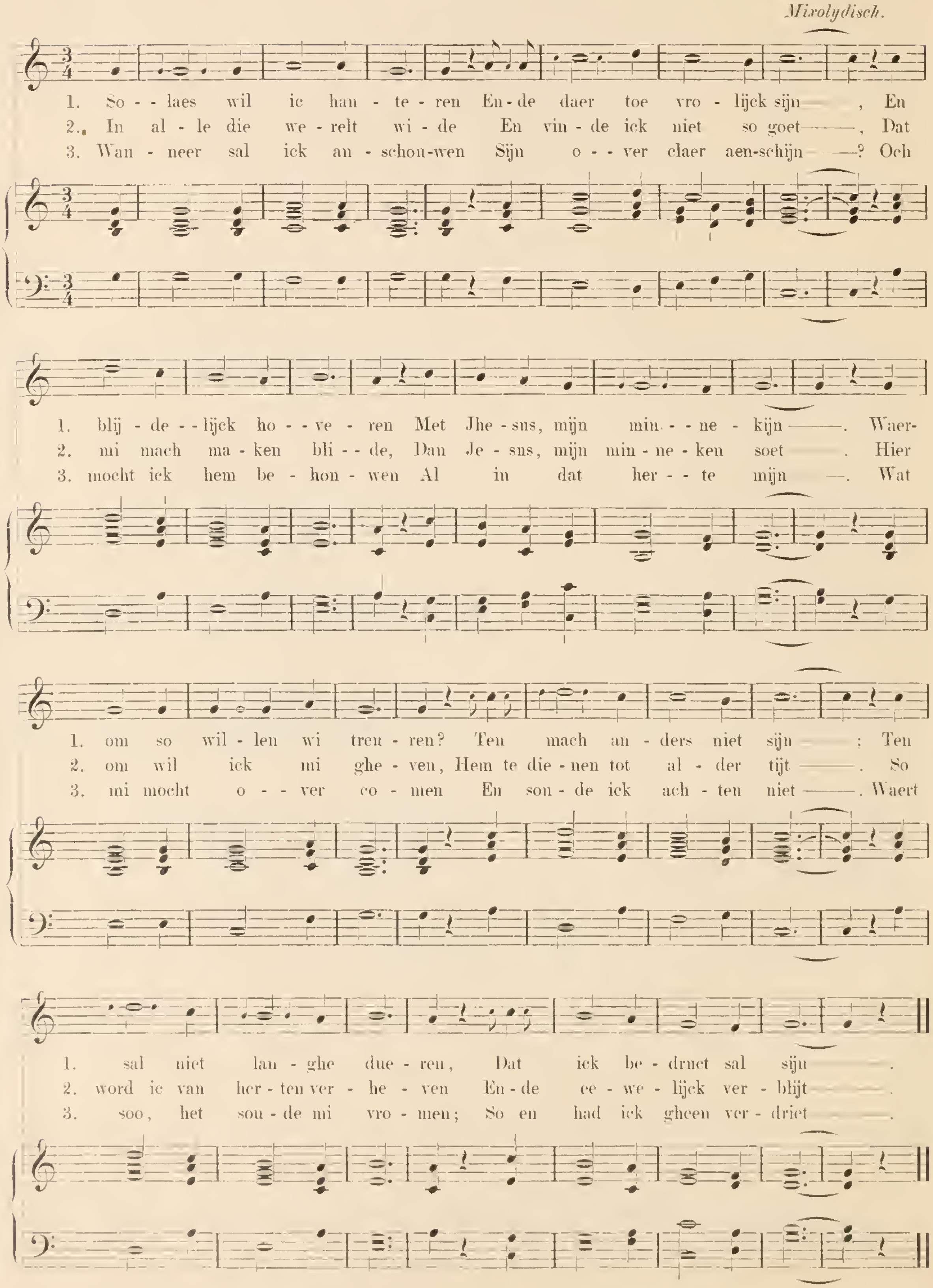

XIX.

Solaes wil ic hanteren.

Solaes wil ic hanteren [1]
Ende daer toe [2] vrolijck sijn
En blijdelijck houeren [3]
Met Ihesus mijn minnekijn
Waer om so willen wi trueren
Ten mach anders niet sijn
Ten sal niet langhe dueren
Dat ick bedruct sal sijn.

In alle die werelt wide
En vinde ick niet [4] so goet
Dat mi mach maken blide
Dan Iesus mijn minneken soet
Hier om wil ick mi gheuen
Hem te dienen [5] tot alder tijt
So wordic van herten verheuen [6]
Ende eewelijck verblijt

Hy is een heer der heeren
Die schoonste diemen vint
Ick wil mi tot hem keeren
Want hi ons so seere bemint
Gheen hert en mach versinnen [7]
Die bliscap die hi heeft bereyt
Den ghenen die hem minnen
So ons die scriftuere dat seyt [8]

Hy is een bloem gheheeten
Seer suyuerlijck [9] ende claer
Hy is so hooghe gheseten
Al bouen der enghelen schaer.
Gheboren tot onser baten
Van eender maget bequaem [10]
Al [11] bouen honichraten
Is soeter Ihesus naem.

Wanneer sal ick anscouwen
Sijn ouer claer aenschijn [12]
Och mocht ick hem behouwen
Al in dat herte mijn
Wat mi mocht ouer comen
En soude ick achten niet
Waert soe het soude mi vromen [13]
So en had ick gheen verdriet

O god wilt mijns ontfermen
Doer uwen name fijn [14]
Ende wilt ons doch bescermen
Al vander hellen pijn
Ende wilt ons doch gheleyden
Ende bringhen int eewich rijck
Als wij van hier al scheyden
Dat bidden wij al ghelijck.

[1]) Ik wil mij verheugen. [2]) Daarenboven. [3]) Feestvieren. [4]) Niets. [5]) Hierom wil ik hem gaan dienen. [6]) Opgebeurd van harte. [7]) Kan begrijpen. [8]) 1 Cor. II: 9. [9]) Schoon. [10]) Van eene schoone maagd. [11]) Er staat „als". [12]) Zijn uitermate schoon aangezicht. [13]) Tot nut zijn. [14]) Door uwen heiligen naam.

XX. Waer is die dochter van Syoen.

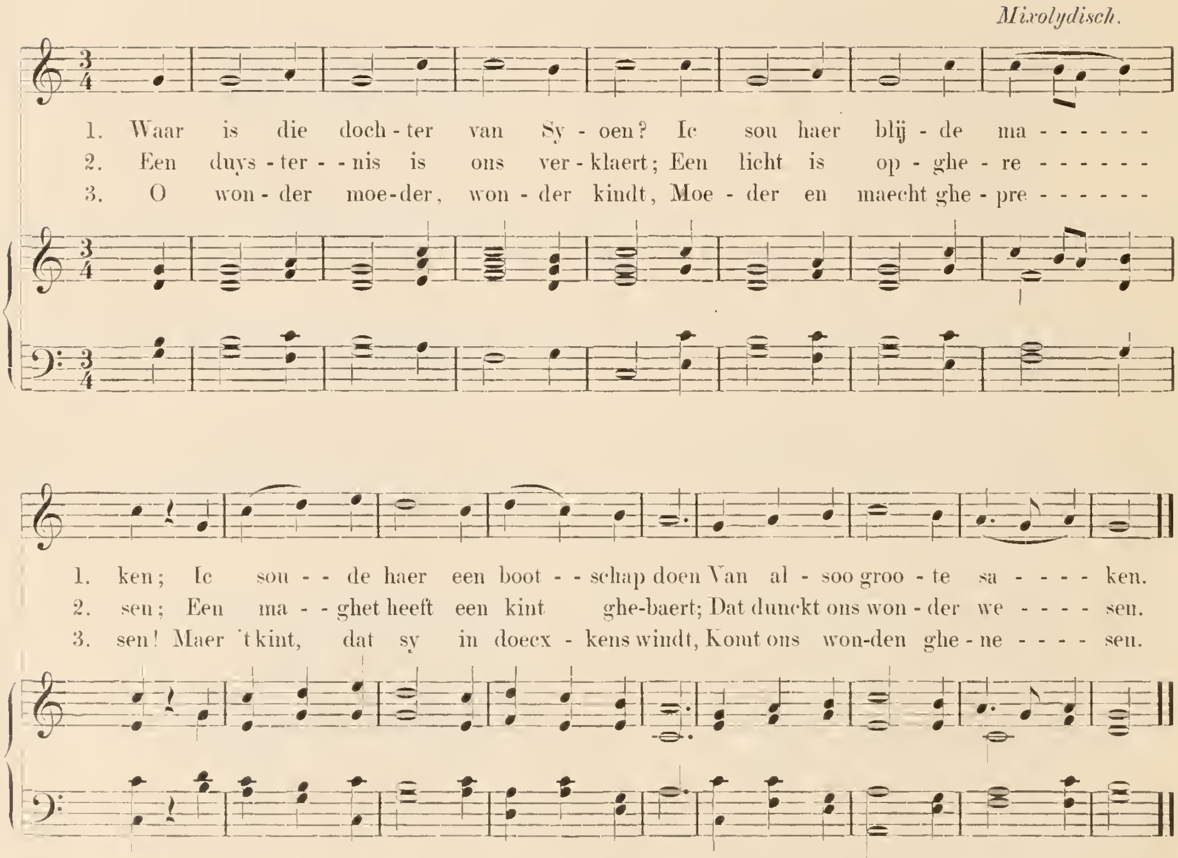

XX.

Waer is die dochter van Syoen.

Waer is die dochter van Syoen [1]),
Ick soud' haer blyde maken:
Ick sonde haer een bootschap doen
Van alsoo groote saken.

Als men de werelt al [2]) beschreef,
Soo wert de Maghet moeder,
Te Bethleem daer sy doen bleef,
Van 'tkint onsen behoeder.

Een glas al ist dat schijnt daer door,
'Ten breeckt niet vander Sonnen:
Soo heeft sy maghet naer en voor
Dat salich kint ghewonnen.

Een duysternis is ons verklaert,
Een licht is opgheresen:
Een maghet heeft een kint ghebaert,
Dat dunckt ons wonder wesen [3])

O wonder moeder, wonder kindt,
Moeder en maecht ghepresen:
Maer 't kint dat sy in doecxkens windt
Komt ons [4]) wonden ghenesen

Maria nam hem op den schoot,
Sy cust' hem aenden monde:
Die liefde hadde sy seer groot,
Tot hem in alle stonde.

Lof Heere moet v altijdts zijn:
Wilt ons (o Heer') gheleyden
Met Maria de moeder dijn,
Als wy al van hier scheyden.

[1]) De bevolking van Jeruzalem (zie bijv. Jes. I: 8 en Matth. XXI: 5). [2]) De geheele wereld. [3]) Te wezen. [4]) Onze.

XXI. Nu zijt wellekome Jesu lieven Heer.

KERSTLEIS.

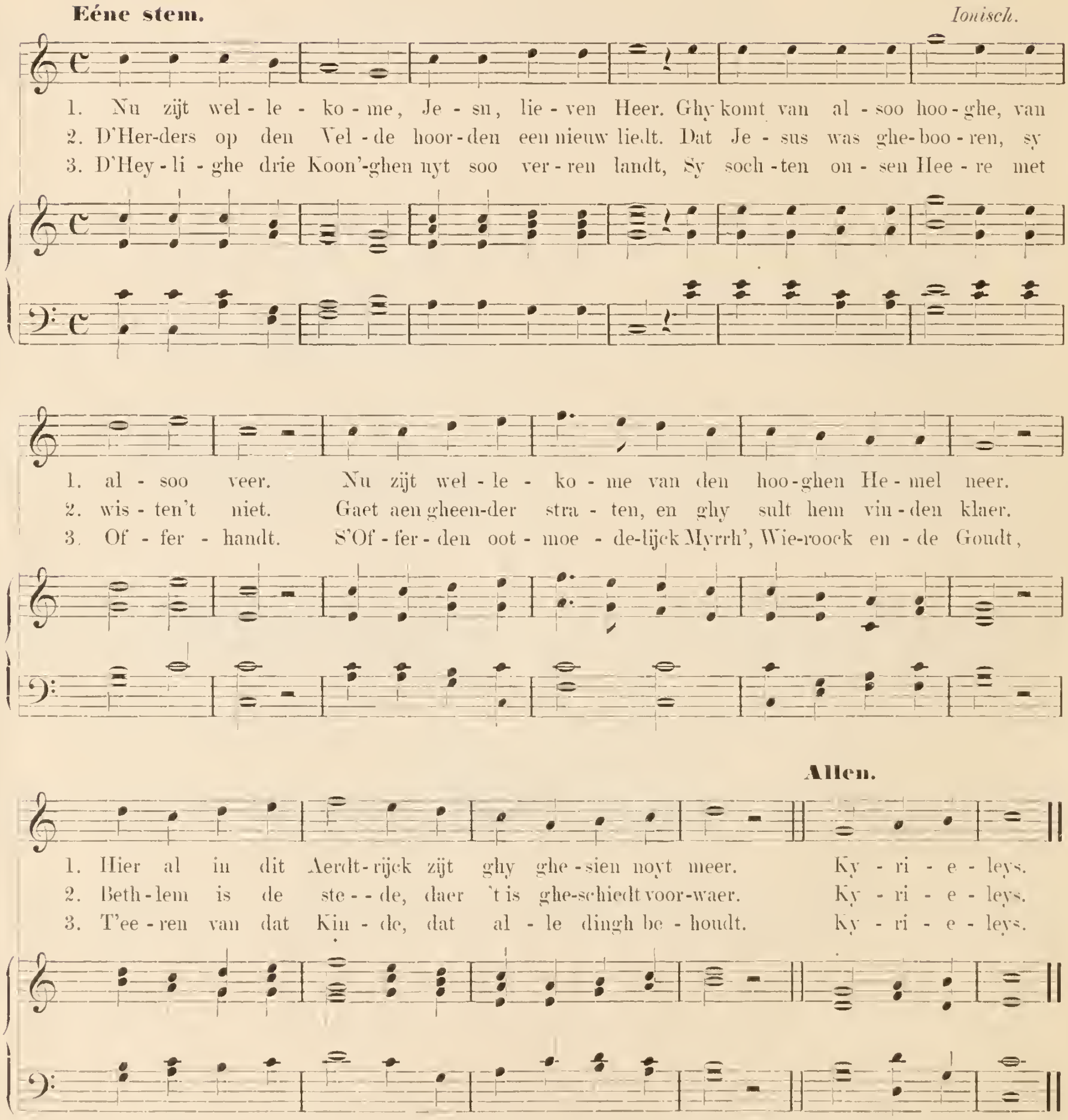

XXI.

Nu zijt wellekome Jesu lieven Heer.

Nu zijt wellekome Jesu lieven Heer.
Ghy komt van alsoo hooghe, van alsoo veer.
Nu zijt wellekome van den hooghen Hemel neer.
Hier al in dit Aerdtrijck zijt ghy ghesien noyt meer.
Kyrieleys [1]).

Christe Kyr-ièleîson [2]) laet ons singhen bly,
Daer meed' oock onse Leysen beghinnen vry:
Jesus is ghebooren op den Heylighen Kersnacht,
Van een' Maghet reyne, die hoogh moet zijn gheacht.
Kyrieleys.

D'Herders op den Velde hoorden een nieuw liedt,
Dat Jesus was ghebooren, sy wisten't niet:
Gaet aen gheender straten, en ghy sult hem vinden klaer [3]),
Beth-lem is de stede, daer 't is gheschiedt voorwaer.
Kyrieleys.

D'Heylighe drie Koon'ghen uyt soo verren landt.
Sy sochten onsen Heere met Offerhandt.
S'Offerden ootmoedelijck Myrrh', Wieroock ende Goudt,
T'eeren van dat Kinde dat alle dingh behoudt.
Kyrieleys.

[1]) Heer, ontferm u. [2]) Zie noot 1. [3]) Zekerlijk.

XXII. Het was een maget uutvercoren.

KERSTLEIS.

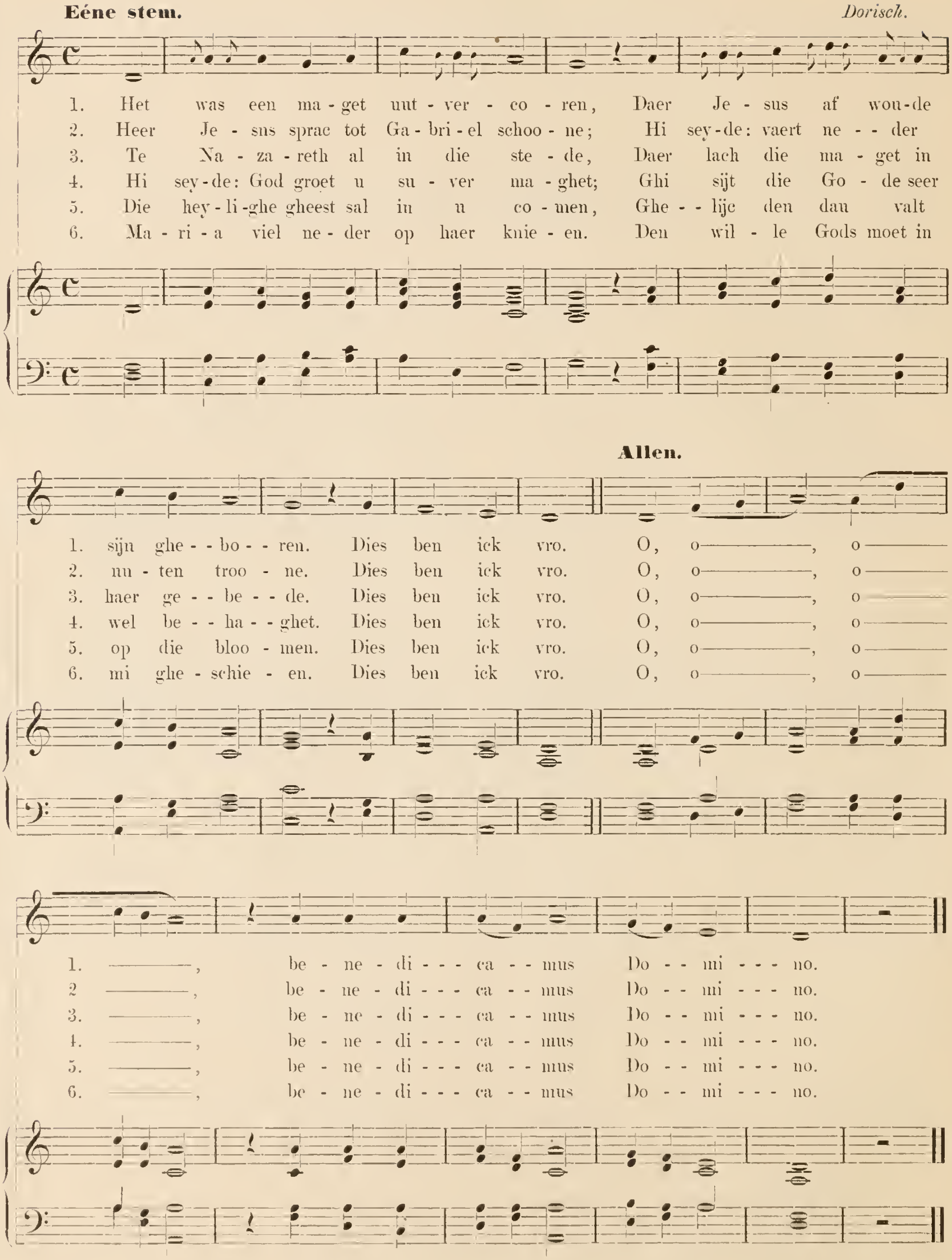

XXII.

Het was een maget uutvercoren.

Het was [1] een maget wtuercoren
Daer Iesus af [2] woude sijn gheboren
Dies ben ick vro [3]
O o o benedicamus domino [4].

Heer Iesus sprac tot Gabriel schoon [5]
Hi seyde vaert neder wten troon
Dies ben ick vro.
O o o benedicamus domino.

Al totter stede [6] van nazareth
Dair woont een maget onbesmet
Dies ben ick vro.
O o o benedicamus domino.

Groetse mi metten name mijn [7]
Ende segt dat ic haer kint wil sijn
Dies bin ic vro
O o o benedicamus domino.

Die engel was een bode goet
Hi quam neder metter spoet
Dies ben ick vro.
O o o benedicamus domino.

Te Nazareth al in die stede
Daer si lach in haer ghebede
Dies ben ick vro
O o o benedicamus domino.

Hi seyde, God groet v suuer maghet
Ghi sijt die Gode seer wel behaghet
Dies ben ick vro.
O o o benedicamus domino.

Hi wil van v gheboren sijn
Iesus Christus die meester mijn
Dies ben ick vro.
O o o benedicamus domino.

Als Maria dat verstoet [8]
Wert si vernaert in haren moet [9]
Dies ben ick vro
O o o benedicamus domino.

Ende si sprac hoe mocht ick hem bekinnen [10]
Want ic noyt man en begheerde om [11] minnen
Dies ben ick vro.
O o o benedicamus domino.

Die heylighe geest sal in v comen
Ghelijc den dau valt op die bloemen
Des ben ick vro.
O o o benedicamus domino.

Maria weset onuersaecht
Het is die Gods sone dyen ghi draecht
Dies ben ic vro.
O o o benedicamus domino.

Iesus heeft v wtuercoren
Hi wil verlossen dat was verloren
Dies ben ick vro.
O o o benedicamus domino.

Van allen seere [12] ben ick ghenesen
De deerne [13] Gods wil ick wesen
Dies ben ick vro.
O o o benedicamus domino.

Maria viel neder op haer knien
Den wille Gods moet [14] in mi gheschien
Dies ben ick vro
O o o benedicamus domino.

[1] Er was. [2] Van. [3] Verheugd. [4] Laat ons den Heer loven. [5] Tot den schoonen Gabriël. [6] In de stad. [7] Uit mijnen naam. [8] Vernam. [9] Gemoed. [10] Hoe zou ik hem leeren kennen. [11] Om te. [12] Bekommering. [13] Dienstmaagd. [14] Moge.

XXIII. Nu laet ons allen gode loven.

KERSTLEIS.

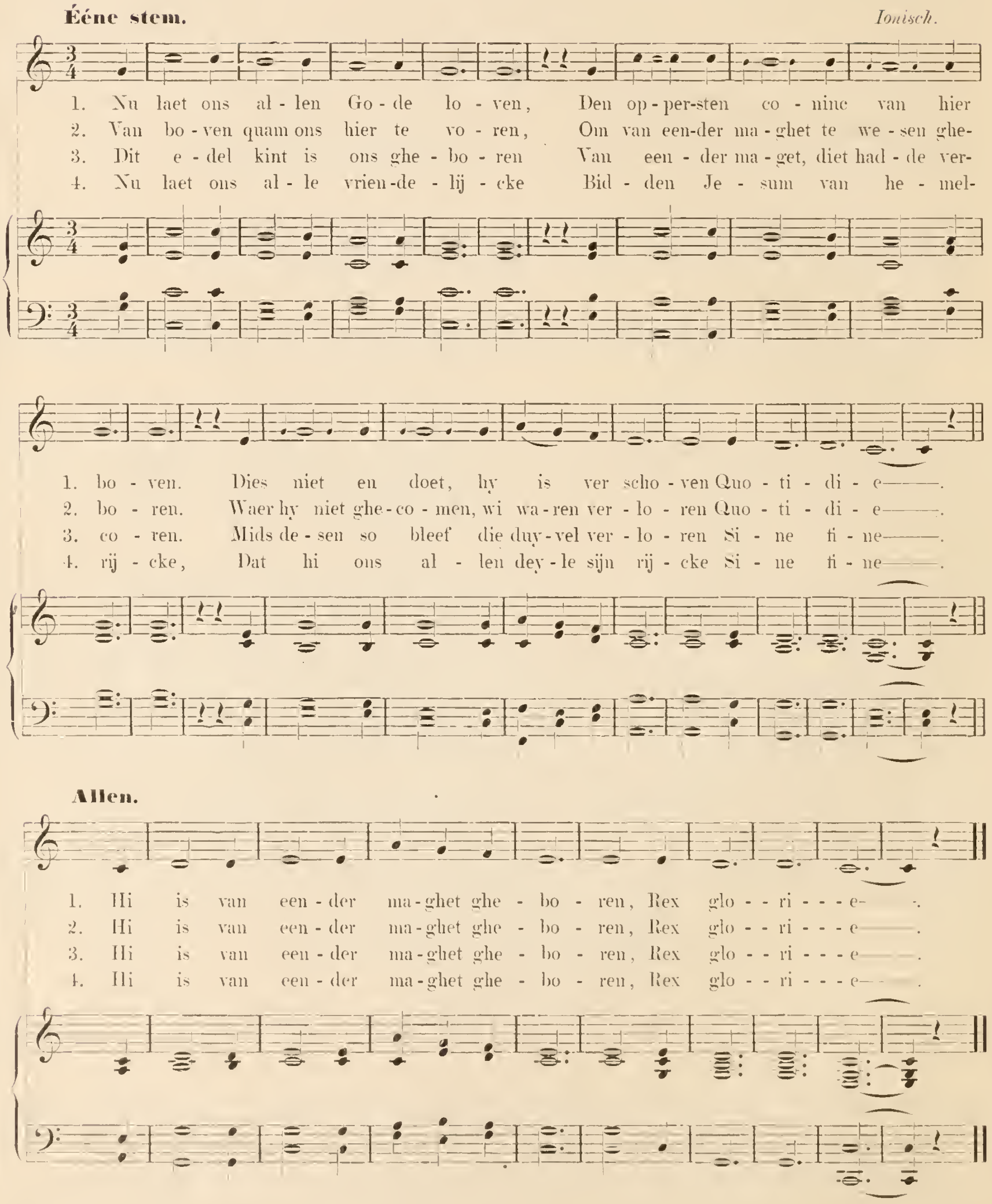

XXIII.

Nu laet ons allen Gode loven.

Nu laet ons allen Gode louen
Den oppersten coninc van hier bouen
Dies [1]) niet en doet hy is verschouen [2]),
Quotidie [3])
Hy is van eender maghet gheboren
Rex glorie [4]).

Van bouen quam hi hier te voren
Om van eender maghet te wesen gheboren
Waer hy niet ghecomen wi waren verloren
Quotidie Hi is van. etc.

Dit edel kint is ons gheboren
Van eender maget dyet hadde vercoren [5])
Mids desen [6]) soe bleef die duyuel verloren
Sine fine [7]) Hi is van. etc.

Int huys al daer dat kint in lach
Daer wast seer cout nacht ende dach
Daer om so weendet ende riep o wach [8])
Pre frigore [9]). Hi is van eender [etc.]

In die cribbe was hi gheleyt
Een God inder drieuuldicheit
Die osse ende ezel aenbadent ghereyt [10])
Vt scio vere [11]) Hi is van. [etc.]

Wt orienten al sonder saghen [12])
So quamen binnen .xiiij. [13]) dagen
Drie coningen die tkint verbaren [14]) sagen
Summo mane [15]) Hi is. [etc.]

Als si gegangen [16]) hadden verre
Doen sagen si waer een sterre
Hen wijsde den wech dair Ihesus in lach
Cum sua matre [17]) Hi is. etc.

Als sij dat kint metten oogen aensaghen
So waren sij blide, hoort wat sij daden [18])
Sij offerden hem myrrhe ende daer toe [19]) gout
Et cum thure [20]) Hi is van. etc.

Si namen oerlof [21]) om wederkeeren [22])
Si ghingen thuys [23]) met groter eeren
Eenen anderen wech moesten sij keeren
Ab Herode [24]). Hi is van. etc.

Van Bethleem was dat kint gheulucht
In Egipten, want men hadde ducht [25])
Dat Herodes soude dooden die vrucht.
Dies sijt ghewis [26]) Hi is van [etc.]

Dat Adam inden appel beet
Dat mocht ons alle wesen leet
Mids desen [27]) so dreef ons die duuel int leet
Ac dolore [28]) Hi is van eender ma. etce.

Van deser pinen loste [29]) ons dat kint
Dat en willen wij weten niet een twint [30]).
Daerom sterf [31]) hi die edel coninc
Amara morte [32]) Hi is van. etc.

Die valsche verrader Iudas
Vercochte sinen meester opten woonsdach
Daer omme seg ick dat hi dwaes was.
Certissime [33]) Hi is van eender [etc.]

Iudas die verrader fel
Gaf den ioden een teeken wel
Dyen ick cusse ende nyemant el [34])
Hunc tenete [35]). Hi is van. etc.

Te metten tijt [36]) was hy gheuaen [37])
Sijn iongers sijn hem al af ghegaen [38])
Voer Pylatus was hy ghedaen [39])
Hora prima [40]) Hi is van. etcetera.

Op sijn schoudere moeste hy draghen
Een cruyce van so sweren waghen [41])
Te Caluarien gaf hi sijn claghen
Cum dolore [42]) Hi is van. etcet.

Ter sester vren [43]) ghinghen sij hem hangen
Tusscen twe dienen [44]) met grooter scanden.
Sij gauen hem drincken [45]) azijn, ghemengt
Cum felle [46]). Hi is van eender maghet. etc.

Te noene [47]) stac hem in sijn siden
Longinus, dies was hi soe blide
Wanthi wert siende te dyen tide [48])
Hoc scio vere [49]) Hy is van. etc.

Te vesper tijde [50]) nae minen waen [51])
Was hi van den cruyce ghedaen
Te compleeten [52]) groenen [53]) sij hem saen [54])
Cum corpore [55]) hy is van. etc.

Nu laet ons alle vriendelijck
Bidden Iesum van hemelrijck
Dat hi ons allen deyle [56]) sijn rije
Sine fine [57])
Hi is van eender maget gheboren
Rex glorie.

---

[1]) Die het. [2]) Verworpen. [3]) Dagelijks. [4]) De koning der glorie. [5]) Die door het kind verkoren was. [6]) Hierdoor. [7]) Zonder einde. [8]) Wee. [9]) Van koude. [10]) Terstond. [11]) Zooals ik zeker weet. [12]) Sprookjes. [13]) Veertien. [14]) Verschijnen. [15]) Zeer vroeg in den morgen. [16]) Gegaan. [17]) Met zijne moeder. [18]) Deden. [19]) Daarbij. [20]) En met wierook. [21]) Afscheid. [22]) Om terug te keeren. [23]) Naar huis. [24]) Van Herodes af. [25]) Vrees. [26]) Wees daarvan zeker. [27]) Zie noot 6. [28]) En smart (dit is althans bedoeld). [29]) Verloste. [30]) Daarvan willen wij geen zier weten. [31]) Stierf. [32]) Door een bitteren dood. [33]) Zeer zeker. [34]) Anders. [35]) Houdt dien vast. [36]) In den vroegen morgen. [37]) Gevangen genomen. [38]) Hebben hem allen verlaten. [39]) Werd hij gesteld. [40]) Te één ure [des nachts]. [41]) Gewicht. [42]) Met smart. [43]) Joh. XIX: 14, waar het echter, naar Joodsche tijdrekening, als des middags te twaalf uren is bedoeld. [44]) Boosdoeners. [45]) Te drinken. [46]) Met gal. [47]) Des middags. [48]) Matth. XXVII: 54. [49]) Dit weet ik voor waar. [50]) In den laten namiddag. [51]) Meening. [52]) Des avonds. [53]) Begroeven. [54]) Spoedig. [55]) Met het lichaam. [56]) Toedeele. [57]) Zie noot 7.

XXIV. Laet ons met herten reyne.

KERSTLEIS.

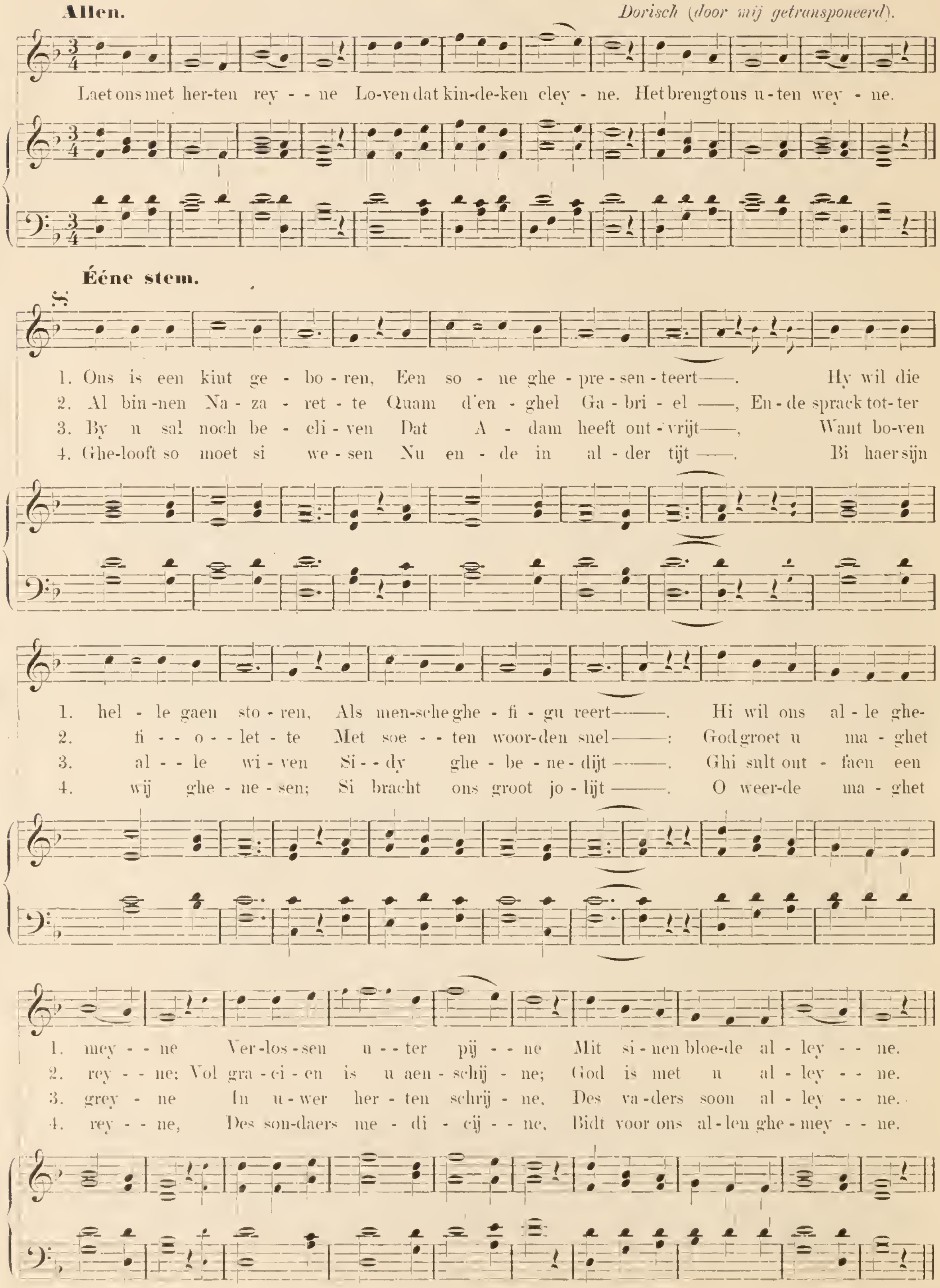

Allen.

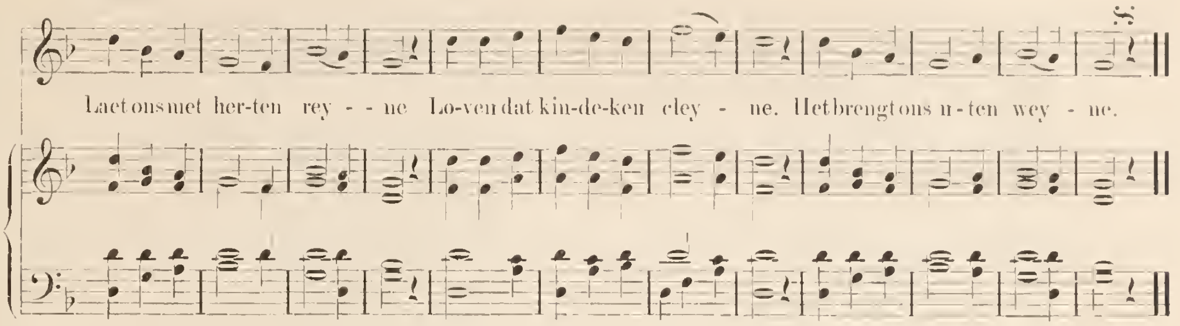

XXIV.

Laet ons met herten reyne.

Laet ons met herten reyne
Louen dat kindeken cleyne
Het brengt ons wten weyne [1]).

Ons is een kint gheboren
Een sone ghepresenteert
Hy wil die helle gaen storen
Als mensche ghefiguureert
Hi wil ons alle ghemeyne [2])
Verlossen wter pine
Met sinen bloede alleyne.
[Laet ons met herten reyne
Louen dat kindeken cleyne
Het brengt ons wten weyne].

Nu mogen wij wel dancken
Der maghet die hem droech
In hare suyuer lancken [3])
Die vrucht haer niet en verwoech [4])
Weest vrolijc groot ende cleyne
Om dat soete kindekijn
Het behoet ons voer alle weyne
Laet ons met herten [reyne
Louen dat kindeken cleyne
Het brengt ons wten weyne].

Die vader van hier bouen
Sprack sinen enghel an
Ick wil die helle gaen verstoren [5])
Verlossen wijf ende man
Gaet totter schoonder fonteyne
Maria claer aenschijn [6])
Ende segt haer wat ick meyne.
Laet ons met herten reyne
[Louen dat kindeken cleyne
Het brengt ons wten weyne].

Groetse mi vriendelike
Die schone suyuer inecht
Ende segt haer blidelike
Si mach wel sijn verhuecht.
Want si, ende anders gheene
Gods moeder moet si sijn
Ic ben met haer ghemeene
Laet ons met herten [reyne
Louen dat kindeken cleyne
Het brengt ons wten weyne].

Al binnen Nazarette
Quam denghel Gabriel
Ende sprack totter fiolette [7])
Met soeten woerden snel.
God groet v maghet reyne
Vol gracien is v aenschijn
God is met v alleyne
Laet ons met her[ten reyne
Louen dat kindeken cleyne
Het brengt ons wten weyne].

By v sal noch becliuen [8])
Dat Adam heeft ontvrijt [9])
Want bouen alle wiuen

[1]) Smart. [2]) Te zamen. [3]) Lendenen. [4]) Woog haar niet te zwaar. [5]) Vernietigen, verwoesten; er staat »verstouen«. [6]) Met haar rein gelaat. [7]) Tot het viooltje (Maria). [8]) Blijven bestaan. [9]) Afhandig gemaakt.

Sidy [1]) ghebenedijt.
Ghi sult ontfaen [2]) een greyne [3])
In uwer herten scrijn [4])
Des vaders soon alleyne.
Laet ons met herten [reyne
Louen dat kindeken cleyne
Het brengt ons wten weyne].

Sy sprac ootmoedelijcke
Hoe soude dat comen bi [5]).
Ick en kende sekerlijcke
Noyt man, het wondert mi
Dat ick, ende anders gheene
Gods moeder soude sijn
Mijn hert wort cout als steene
Laet ons met herten [reyne
Louen dat kindeken cleyne
Het brengt ons wten weyne].

Die enghel sprack tot hare
O weerde suyuer maecht
En weest in gheenen vare [6])
This wonder dat ghi claecht
Want ghi sult sonder pine
Baren een kindeken cleyne
Ende bliuen maghet reyne
Laet ons met herten [reyne
Louen dat kindeken cleyne
Het brengt ons wten weyne].

Die heylige gheest sal comen
In v wel soete wijf
Ontfaet [7]) voer onse vrome [8])
In v al [9]) smenschen lijf.
Hi wil ons alle ghemeyne
Verlossen wter pine
Met sinen bloede alleyne.

Laet ons met herten rey[ne
Louen dat kindeken cleyne
Het brengt ons wten weyne].

Die maget haer conforteerde
In dat haer die enghel seyt
Ende si respondeerde
Ick ben nu oock bereyt
In uwen woerden alleyne
Set ick den wille mijn
Siet hier Gods deerne [10]) cleyne.
Laet ons met herten [reyne
Louen dat kindeken cleyne
Het brengt ons wten weyne].

Die enghel schiet [11]) van hare
Die maghet bleef [12]) bevrucht
Al sonder pijn oft vare [13])
Oft sonder herten sucht
Baerde die suyuer reyne
Die hemelsche doctrine [14])
Des vaders soon ghemeyne [15])
Laet ons met herten [reyne
Louen dat kindeken cleyne
Het brengt ons wten weyne].

Gheloeft so moet si wesen
Nu ende in alder tijt
Bi haer [16]) sijn wij ghenesen
Si bracht ons groot iolijt [17])
O weerde maghet reyne
Des sondaers medicine
Bidt voer ons allen ghemeyne
Laet ons met herten reyne
Louen dat kindeken cleyne
Het breugt ons wten weyne

[1]) Zijt gij. [2]) Ontvangen. [3]) Juweel. [4]) In het kistje uws harten. [5]) Geschieden. [6]) Vrees. [7]) Ontvang. [8]) Tot ons nut. [9]) Er staat »als". [10]) Dienstmaagd. [11]) Scheidde. [12]) Werd. [13]) Zie noot 6. [14]) De hemelsche Wijsheid, d. i. Christus. [15]) Hier slechts een stopwoord. [16]) Door haar. [17]) Vreugde.

AANTEEKENINGEN.

I. Het daget inden oosten.

Zoowel de woorden als de zangwijze van dit hoogst belangrijk lied zijn ontleend aan *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 93r—93v. De eerste strophe herinnert aan de beroemde wereldlijke romance „Het daghet inden oosten" in het zoogenaamd „Antwerpsch Liedeboek" van 1544 (Hoffmann von Fallersleben, *Horae Belgicae*, pars XI, Hannov. 1855), N°. 73, of liever aan een ander wereldlijk lied met hetzelfde begin („Antwerpsch Liedeboek", N°. 75). Andere strophen zijn blijkbaar aan andere liederen (bijv. aan het bekende „Naer Oostland willen wy ryden") ontleend. Den ganschen tekst heb ik reeds vroeger uitgegeven in mijne verhandeling over „Het Geestelijk Lied in de Nederlanden vóór de Hervorming" (*Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis*, dl. II, 's-Grav. 1887), blz. 43—46.

Veel merkwaardiger dan de woorden is de melodie. Ieder deskundige weet, dat deze tot dusverre slechts bekend was uit Psalm IV in de *Souter Liedekens*, Antw. 1539 (de meest bekende uitgaven zijn die, welke het jaartal 1540 dragen). Evenens weet ieder deskundige, dat hare noteering aldaar een wezenlijk „crux musicorum" is. Viotta (1837), De Coussemaker (1846), Willems-Snellaert (1848), Alberdingk Thijm (1852, 1853 en 1879), Arnold (1860), Hemelsoet (1864), Loman (1872), Böhme (1877), Boers (1886), Scheltema (1885 en 1887), en nog in de *Caecilia* van 1 Maart 1888 V[an] L[ing], hebben ieder eene andere verklaring van deze geheimzinnige zangwijze gegeven. En hier heeft men thans een tot dusverre geheel onbekenden druk van dezelfde melodie, bij denzelfden uitgever, in hetzelfde jaar! Ongelukkig is zij op Gregoriaansche wijze genoteerd, zoodat noch de soort van maat noch de waarde der noten nauwkeurig is te bepalen. Daarenboven is zij onachtzaam gedrukt, zoodat voor iedere *b*, of minstens voor de eerste, het molteeken is vergeten. Deze font is bij vergelijking met Psalm IV der *Souter Liedekens* zóó klaarblijkelijk, dat ik niet geaarzeld heb, haar door voorvoeging van de ♭ eenvoudig te verbeteren. Overigens heb ik de melodie gegeven, gelijk zij was, of liever ik heb haar uit de Gregoriaansche noteering in ons hedendaagsch notenschrift overgebracht volgens dezelfde methode, die ook bij de overige liederen uit het *Deuoot ende profitelijck boecxken* door mij is gevolgd. Wijl het hier eene zoo uiterst belangrijke zangwijze betreft, was het aanvankelijk mijn plan, haar in deze Aanteekeningen te doen facsimileeren, opdat anderen zelfstandig zouden kunnen oordeelen. De voorgenomen reproductie van het gansche „boecxken" evenwel door den Heer D. F. Scheurleer te 's-Gravenhage (zie boven, Voorrede, blz. VI, noot 3), heeft dit overbodig gemaakt. Is deze verschenen, dan zal men door vergelijking van de twee redactiën der melodie nader tot hare ware lezing kunnen komen. Wat mij betreft, die van het *Deuoot ende profitelijck boecxken* schijnt mij toe, verreweg de beste der twee te zijn en door hare edele eenvoudigheid een vasten waarborg te leveren voor hare meerdere oorspronkelijkheid.

II. Mi lust te loven hoochelic.

Dit geestelijk lied behoort tot de zeer weinige, waarvan de maker bekend is (zie mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 32—34), en zal wel het eenige zijn, welks jaartal zich vrij nauwkeurig laat bepalen. De dichter heette Dirk van Herxen; hij was Rector van het Fraterhuis te Zwolle, en vervaardigde den Latijnschen tekst van dit lied tijdens de uitwijking der Zwolsche Broeders naar Doesburg, d. i. tusschen 1425 en 1432. Wijl het lied zeer in den smaak viel, bracht hij het op verzoek der Zusters en van andere vrome maagden ook over in het Dietsch (zie over dit alles mijne verhandeling, getiteld „De Kroniek van het Fraterhuis te Zwolle", in de *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen*, *Afdeeling Letterkunde*, 2de Reeks, dl. IX [Amst. 1880], blz. 39v.). Dit zal wel in dien zelfden tijd zijn geschied, zoodat de vertaling tot omstreeks 1430 moet worden gebracht.

De woorden zijn bewaard gebleven in HS. N°. 8858 der Bourgondische Bibliotheek te Brussel, en daaruit afgedrukt door De Coussemaker in de *Dietsche Warande*, jaarg. III (Amst. 1857), partie française, p. 34 s., waar zij echter verkeerdelijk aan Dirk de Gruter worden toegeschreven, gelijk ik in mijne verhandeling over de Kroniek van het Fraterhuis te Zwolle, blz. 41, noot 1, heb aangetoond. Deze uitgave van De Coussemaker heb ik gevolgd, doch met weglating van de leesteekens, wijl deze er niet bij behooren. Acht van de tien strophen zijn ook naar HS. N°. 190 der Koninklijke Bibliotheek te Berlijn uitgegeven door Wilhelm Bäumker in het juist verschenen laatste gedeelte zijner „Niederländische geistliche Lieder nebst ihren Singweisen" (*Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft*, Jahrg. IV [Leipz. 1888], Heft 3), N°. 58.

Wat de zangwijze aangaat, ook deze staat in dezelfde twee HSS. eenigszins verschillend. De Coussemaker gaf haar in facsimile met eene transcriptie, waarmede de mijne bijna geheel overeenstemt, ofschoon zij er toch op een paar plaatsen van verschilt. De schoone melodie behoorde oorspronkelijk bij een

wereldsch liedje, dat zekere dienstmaagd in de buurt van het Fraterhuis te Doesburg bij herhaling zong, en dat aan Dirk van Herxen aanleiding gaf, er meer stichtelijke woorden op te maken (zie mijne verhandeling over de Kroniek van het Fraterhuis te Zwolle, blz. 40). Zij moet dus onder zijn dan de tekst.

III. Och heer der hemelen stichter.

Van dit lied geldt grootendeels hetzelfde, wat van het voorgaande is gezegd. Het werd eveneens door Dirk van Herxen († 1457) gedicht, eveneens in HS. N°. 8858 der Bourgondische Bibliotheek bewaard, en eveneens door De Coussemaker in de *Dietsche Warande*, t. a. p., blz. 35v., uitgegeven, nadat het reeds vroeger door Hoffmann von Fallersleben naar een ander handschrift was openbaar gemaakt (*Niederländische geistliche Lieder des XV. Jahrhunderts* [*Horae Belgicae*, pars X], Hannov. 1854, N°. 59).

De Coussemaker voegde bij den tekst ook een facsimile van de tweestemmig gezette melodie, gelijk die zich in het genoemde Brusselsche HS. N°. 8858 bevindt. Met zijne transcriptie daarvan heb ik mij echter volstrekt niet kunnen vereenigen, wijl alle stelselmatigheid in de ontcijfering der overeenkomstige teekens er aan ontbreekt. Behoudens een paar kleinigheden, die ik niet weet te verhelpen en die mij aan schrijffonten doen denken, is de mijne als volgt:

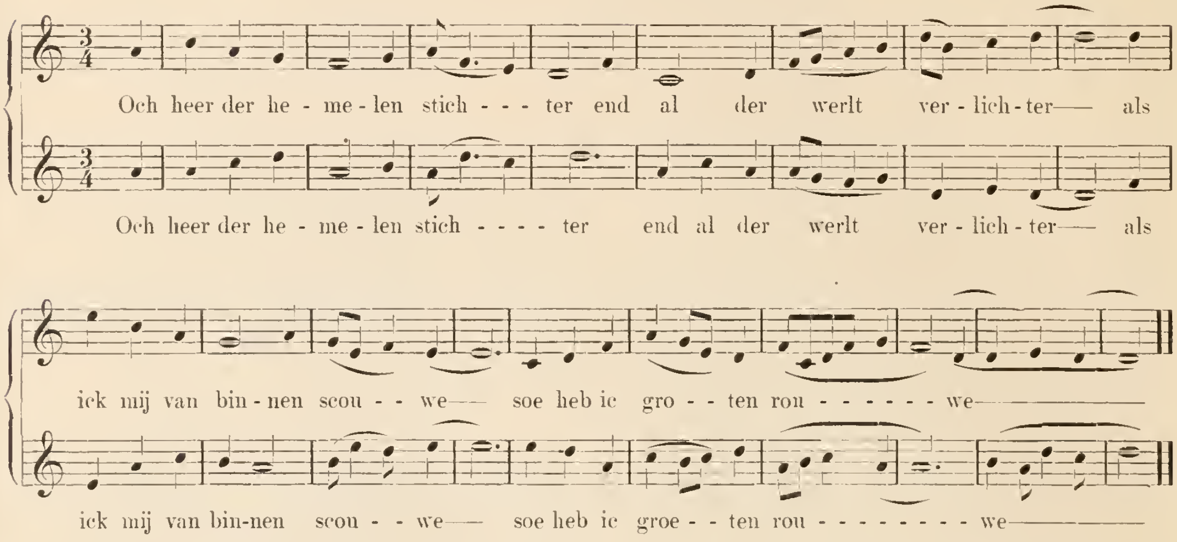

Deze melodie met hare tegen alle maatgevoel indruischende syncopes en haar zonderling kronkelend slot klinkt verre van modern, maar zij vertegenwoordigt volkomen den muzikalen smaak van de 15de eeuw. Evenzoo geeft de thans ongewone zetting der tweede stem de contrapuntische gewoonten van dien tijd zuiver terug. Daarom heb ik gemeend, dit lied van Dirk van Herxen niet te moeten achterhouden, al vrees ik, dat het ondanks enkele schoone gedeelten door weinigen zal worden gezongen. In hoeverre de melodie ter wille der harmonie is gewijzigd, laat zich bij gebrek aan een afschrift van het éénstemmig lied niet bepalen.

IV. Ick heb ghejaecht al mijn leven lanc.

Blijkens twee HSS., die weleer aan Hoffmann von Fallersleben behoorden en thans als N°. 185 en 190 in de Koninklijke Bibliotheek te Berlijn berusten, is de dichter van dit schoone lied onze beroemde volksprediker Johannes Brugman, die in 1473 te Nijmegen overleed. Hoffmann von Fallersleben gaf het naar de genoemde HSS. uit in zijne *Holländische Volkslieder* (*Horae Belgicae*, pars II), Bresl. 1833, N°. 17, en andermaal in zijne *Niederländische geistliche Lieder des XV. Jahrhunderts* (*Horae Belgicae*, pars X), Hannov. 1854, N°. 109. Uit eerstgenoemd werk nam Moll het over in zijn *Johannes Brugman*, Amst. 1854, dl. II, blz. 212—214.

De bron, waaraan ik het thans ontleen, is *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 29r—30r, waar ook de melodie in Gregoriaansch notenschrift staat afgedrukt. Dat die melodie bepaaldelijk bij dit lied behoort, schijnt te blijken uit het opschrift: „Dits die [wise] van Die daer iaecht". Ik acht haar daarom oorspronkelijker dan die bij Bäumker, a. a. O., N°. 73.

V. Met vreuchden willen wi singen.

Dat ook dit Lied met zijn indrukwekkend refrein door Brugman is vervaardigd, weten wij uit één der twee zooeven genoemde Berlijnsche handschriften, namelijk uit N°. 190, waar aan het hoofd er van staat: „Frater Johannes Brugman". Naar dit HS. gaf Hoffmann von Fallersleben het tweemalen uit, eerst in zijne *Holländische Volkslieder* (*Horae Belgicae*, pars II), Bresl. 1833, N°. 16, vervolgens in zijne *Niederländische geistliche Lieder des XV. Jahrhunderts* (*Horae Belgicae*, pars X), Hannov. 1854, N°. 107. Moll gaf er met behulp van het hem toebehoorend *Hofken der geestelycker Liedekens*, Lov. 1577, waarin dit lied in soms juistere lezing voorkomt, eene critische uitgave van in zijn *Johannes Brugman*, dl. II, blz. 207—212.

Ik laat thans den tekst drukken volgens *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 5r—5v. Eene eigene melodie schijnt dit lied niet gehad te hebben, want het genoemde „boecxken" geeft het dezelfde wijze als „Solaes wil ic hanteren". Ongelukkig heeft dit laatste er niet ééne maar twee, eene Dorische en eene Mixolydische. Daarvan heb ik de Dorische gekozen, wijl deze het meest in overeenstemming scheen te zijn met het sombere „Och eewelijck is soe lanck". De Mixolydische volgt bij N°. XIX.

VI. Met liden swaer ben ick bevaen.

Woorden en zangwijze zijn door mij ontleend aan *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol.

108r—108v. De woorden gaf ik reeds vroeger uit in mijne meergenoemde verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 77v. De zangwijze is volgens het opschrift die van „Ick sach mijn heere van valckensteyn", een zeer oud lied, waarvan het mij verblijdt, thans de oorspronkelijke melodie te kunnen aanbieden. Geen deskundige zal ontkennen, dat zij veel krachtiger en karakteristieker is dan de „Neuere Melodie" bij Böhme, *Altdeutsches Liederbuch*, Leipz. 1877, N°. 29 (verg. ook N°. 28). — Over den tritonus in dit lied en de reden, waarom ik hem niet vermeden heb, zie boven, Voorrede, blz. IX en noot 5 aldaar.

VII. Het viel een hemels douwe.

Dit lied is eene geestelijke omwerking van een wereldlijk lied met denzelfden beginregel, dat men vinden kan in het zoogenaamd „Antwerpsch Liedeboek" (Hoffmann von Fallersleben, *Horae Belgicae*, pars XI), N°. 74 (zie ook aldaar N°. 72). Deze omwerking moet wijd verspreid zijn geweest, want zij komt in verschillende handschriften en geestelijke-liedeboekjes voor (verg. mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 41, noot 2). Ik heb haar laten afdrukken uit *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 10v—11v, waar zij te vinden is met de aan het wereldlijk lied ontleende melodie.

Deze melodie verklaart ten volle, waarom het lied zoo algemeen bekend was. Andere wijzen, waarop het eveneens werd gezongen (Hölscher, *Niederdeutsche geistliche Lieder und Sprüche*, Berl. 1854, Musikbeilage III; Meister, *Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen*, Freib. i. Br., 1862, Bd. I, N°. 104; Böhme, *Altdeutsches Liederbuch*, Leipz. 1877, N°. 113), zijn minder schoon. Geheel ontaard, maar toch nog herkenbaar, komt zij voor bij Salomon Theodotus, *Het Paradys der Gheestelycke en Kerckelycke lof-sangen*, Antw. 1632, blz. 54—56. In dezen lateren staat is zij overgenomen door de gebroeders Alberdingk Thijm in hunne *Oude en Nieuwere Kerstliederen*, Amst. 1852, N°. 11.

VIII. O Jesus bant, o vierich brant.

Evenals het voorgaande is ook dit eene vergeestelijking van een wereldlijk lied. Dit lied, welks eerste regel luidt: „O Venus bant, o vierich brant", is ons bewaard gebleven in het zoogenaamd „Antwerpsch Liedeboek" (Hoffmann von Fallersleben, *Horae Belgicae*, pars XI), N°. 122. Dat het tot meer dan ééne geestelijke bewerking heeft aanleiding gegeven, blijkt uit Hoffmann von Fallersleben, *Niederländische geistliche Lieder des XV. Jahrhunderts* (*Horae Belgicae*, pars X), N°. 60), en *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 8v—9v.

Aan dit laatste werkje (fol. 8v—9r) heb ik den door mij geleverden tekst met de zangwijze ontleend. Ook de zangwijze! Deze was tot dusverre geheel onbekend. Voortaan zal men zich niet meer behoeven te verwonderen, dat het voorgeslacht het „O Venus bant" en het „O Jesus bant" zoo gaarne zong. Het geheim zat in de melodie. Verg. voorts Bäumker, a. a. O., N°. 72.

IX. Sijn vriendelijc oogen schinen.

Dit lied en zijne zangwijze zijn mij slechts bekend uit *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 73r—74r. De zangwijze behoort er niet oorspronkelijk toe; het opschrift namelijk luidt: „Dit is die wise van O radt van auonturen".

Hierbij zou ik mijne mededeelingen aangaande dit lied kunnen laten, ware het niet, dat de vaststelling van zijne melodie eigenaardige bezwaren opleverde. Deze bezwaren zijn van zuiver typographischen aard. Van het *Deuoot ende profitelijck boecxken* zijn nog slechts twee exemplaren bekend. Het ééne, niet geheel volledige maakt deel uit van de Stedelijke Bibliotheek te Haarlem; het andere, keurig bewaard geblevene behoort aan den Hoogleeraar Alphonse Willems te Brussel. In de beide exemplaren zijn de roode muziekbalken over de zwarte notentypen gedrukt. Dat zij weleens een weinigje uitwijken, zal niemand verwonderen. Maar nu doet zich bij dit lied het geval voor, dat sommige noten in het ééne exemplaar op, en in het andere tusschen de regels staan, zoodat zij in het ééne eene andere melodie dan in het andere vormen. Te rade gaande met het gemengd Dorisch en Aeolisch karakter der zangwijze heb ik getracht, uit beide lezingen over te nemen, wat met dit karakter strookte, en te laten varen, wat daarmede onvereenigbaar was. Zoo moge het mij gelukt zijn, langs theoretischen weg de typographische onjuistheden te herstellen.

X. Een goet man had een dochterkijn.

De beste bron voor dit lied en de eenige voor zijne melodie is alweder *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 86v—87r. De woorden heb ik reeds vroeger uitgegeven in mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 55—58 (zie over eene minder volledige en minder goede lezing aldaar, blz. 58, noot 2). Verwantschap met N°. 51, 52 en 80 in Böhme's *Altdeutsches Liederbuch* zal men te vergeefs zoeken.

XI. Al binnen der hooger mueren.

Woorden en zangwijze zijn overgenomen uit *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 72r—72v. De woorden zij door mij uitgegeven in mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 98—100. Niemand verwondere zich over het Aeolisch slot achter de Ionische melodie. Terecht zegt Ambros in zijne *Geschichte der Musik*, Bresl. 1862, Bd. III, S. 96: „Ein Obligo, den Tonsatz in dem Modus zu schliessen, in dem er angefangen (wie wir heutzutage den aus *C* oder *D* begonnenen Satz in *C* oder *D* schliessen), bestand für die alten Meister nicht. War z. B. der Gesang anfangs phrygisch, zo konnte der Schluss ohne Weiteres ionisch oder mixolydisch sein".

XII. Gegroet moet sijn die maget soet.

Tot de verloren handschriften behoort een merkwaardige bundel „Geestelijke Liederen en Refereinen", „in den jare 1527 op papier geschreven." Deze bundel behoorde in het begin dezer eeuw aan Jacobus Koning, vervolgens aan J. J. van Voorst, en werd op de verkooping van diens handschriften-verzameling in 1860 aan nu wijlen den Heer A. D. Schinkel te 's-Gravenhage toegewezen. Sinds dien tijd is hij spoorloos verdwenen (zie over dit alles mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 12). Dit is te meer te bejammeren, wijl volgens getuigenis van Moll, die hem gebruikt heeft, bij sommige liederen twee- en meerstemmige melodieën waren gevoegd (*Johannes Brugman*, dl. II, blz. 151, de noot). Het eenige, wat wij uit dezen bundel thans nog bezitten, zijn zeven schoone liederen, door Moll in het IIde deel van zijn *Johannes Brugman* opgenomen, alsmede een facsimile van ééne der tweestemmige melodieën, door Jacobus Koning geplaatst in zijne voorbeelden van Oud Letterschrift, uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, Leyd. 1818 (Plaat II, N°. 13; verg. de daarbij behoorende *Algemeene ophelderende verklaring*, blz. 15). Gelukkig behoort dit facsimile juist bij een der door Moll opgenomen liederen (*Johannes Brugman*, dl. II, blz. 149 v.), zoodat door samenvoeging van de twee deelen het geheel kan worden hersteld.

De woorden der eerste strophe geef ik naar het facsimile van Koning, die der zes volgende naar de uitgave van Moll. De door dezen bijgevoegde leesteekens

heb ik nochtans weggelaten, wijl het lied blijkens het meergenoemd facsimile niet was geïnterpungeerd. Voorts volge hier, evenals boven onder N°. III, de tweestemmige muziek, in ons hedendaagsch notenschrift overgebracht. Alleen wil ik nog opmerken, dat in het oorspronkelijke de tweede stem boven de eerste staat.

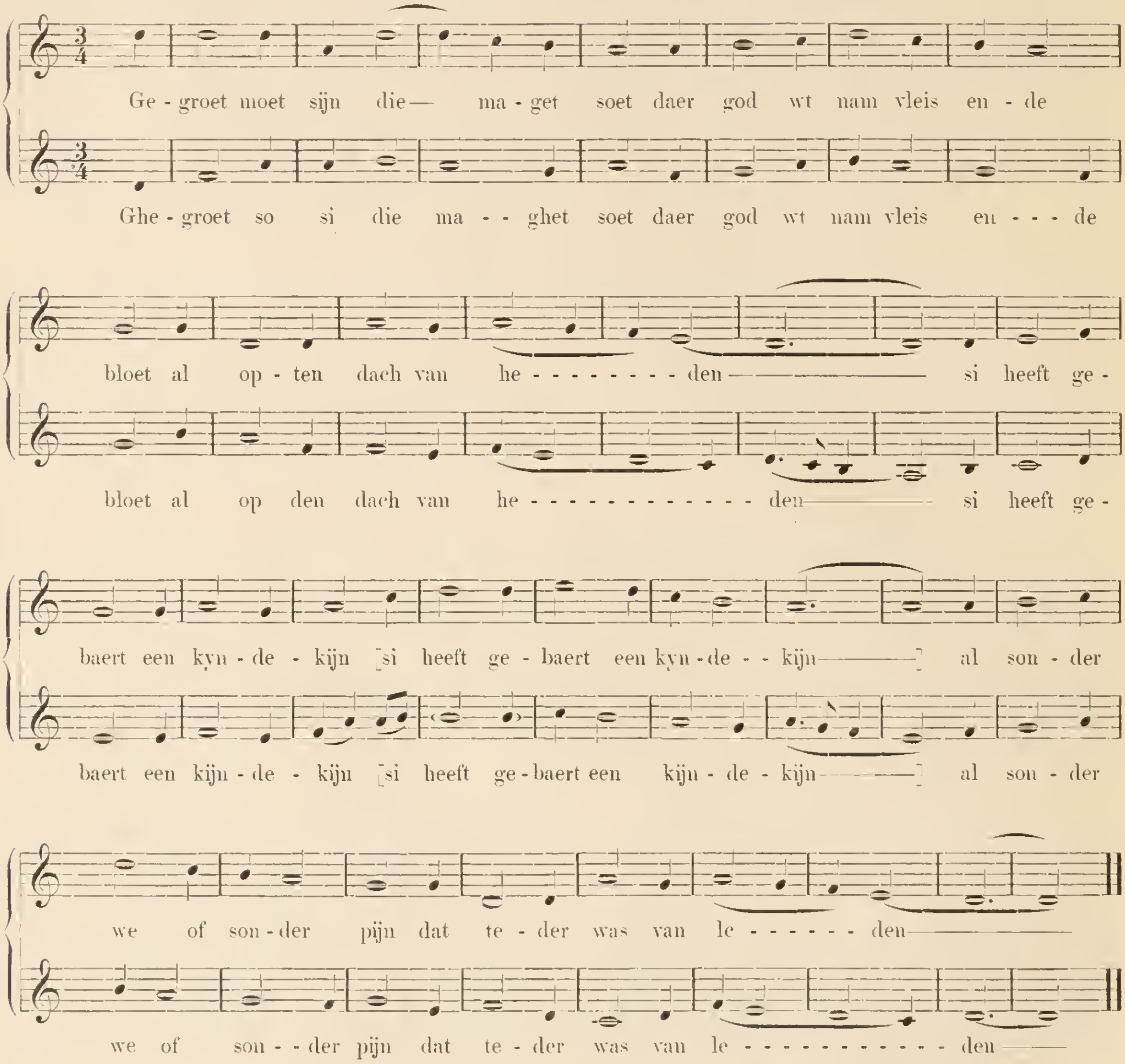

De woorden van den vierden versregel zijn in het oorspronkelijke niet onder de noten herhaald; ik heb ze daarom tusschen twee haakjes ingevoegd. Evenzoo ontbreken aldaar in de tweede stem de noten op de lettergrepen „heeft ge", die te gemakkelijker konden achterblijven, omdat de woorden niet geschreven stonden; ook deze heb ik bijgevuld. Evenals in het tweestemmig gezette lied N°. III vindt men ook hier eene menigte syncopen. In hoeverre deze tot de oorspronkelijke melodie behooren, of ten behoeve der tweestemmige zetting naar de toenmalige regelen der kunst zijn aangebracht, laat zich eenigermate afleiden uit de bij andere woorden gevoegde éénstemmige zangwijze bij Bäumker, a. a. O., N°. 85.

XIII. **Ick minde eens coninex sone.**

Tekst en zangwijze van dit lied zijn overgenomen uit *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 80v—81r. De tekst is reeds vroeger door mij uitgegeven in mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 101—103. De zangwijze heb ik geleverd, zooals ik haar vond in het exemplaar van den Hoogleeraar Willems, met bijvoeging van de ♮. In het Haarlemsch exemplaar is de roode muziekbalk lager over de zwarte noten geplaatst, zoodat deze aldaar eene andere melodie vormen. Verg. over dit typographisch verschil tusschen sommige liederen in de beide exemplaren boven, onder N°. IX.

XIV. **Heft op mijn cruys wel soete bruyt.**

Wat ik aangaande den tekst van dit algemeen verspreide en daardoor in allerlei gedaanten voorkomende lied te zeggen had, kan men vinden in mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 59—62. Wijl ik de overschoone melodie aan de eenige mij bekende bron, *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 87v, moest ontleenen, nam ik ook de woorden daaruit over. Door het lied als beurtzang voor te dragen, komt de dialoogvorm, waarin het geschreven werd, te beter uit.

XV. Ick wil mi gaen vertroosten.

Zoowel de woorden als de zangwijze van dit lied vond ik alleen in *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 37r—37v. Behooren de woorden met hun smeekend refrein tot de schoonste uit den genoemden bundel, de diepgevoelde zangwijze is misschien wel de allerschoonste. Zeker zeg ik niet te veel, wanneer ik beweer, dat zij waardig zou zijn in den Psalmbundel der Gereformeerden te staan. Waarlijk Louis Bourgeois, al is zijne melodie op Psalm CXXX veel rijker en nog aangrijpender, zou zich niet hebben behoeven te schamen, indien hij deze zangwijze bij dien Psalm had geplaatst. Toevallig komt de versmaat er geheel mede overeen.

Verwante liederen komen voor bij Hoffmann von Fallersleben, *Niederländische geistliche Lieder des XV. Jahrhunderts* (*Horae Belgicae*, pars X), N°. 61, 62 en 63 (verg. Bäumker, a. a. O., N°. 75). De verwantschap met N°. 101 in het zoogenaamd „Antwerpsch Liedeboek" is slechts schijnbaar, gelijk uit de versmaat blijkt.

XVI. Al tusschen twe hoge bergen.

Het woordje „Al" is door mij vóór den eersten regel gevoegd, wijl ook de overige regels zulk een voorslag hebben. Tekst en melodie zijn ontleend aan *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 26r—26v. Laatstgenoemde is niet oorspronkelijk, gelijk blijkt uit het opschrift: „Dit is die wise van den timmerman". Moll heeft dit lied reeds uitgegeven in den *Kalender voor de Protestanten in Nederland*, jaarg. I, Amst. 1856, blz. 198—200, volgens het hem toebehoorend *Hofken der geestelycker Liedekens*, Lov. 1577. Evenals N°. XIV komt ook dit lied beter tot zijn recht, wanneer het als beurtzang wordt gezongen.

XVII. O ghi die Jesus wijngaert plant.

Dit lied, door mij ontleend aan *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 22v—24r, heb ik uitsluitend opgenomen ter wille van de schoone melodie. Wat de woorden betreft, het heeft mij moeite gekost, onder de twee en twintig strophen de meest bruikbare te vinden. Ik heb ze dan ook bij uitzondering niet alle doen afdrukken, en soms halve coupletten op grond van hunne eindrijmen tot heele saamgevoegd. Wie meer begeert, raadplege met Hoffmann von Fallersleben, *Niederländische geistliche Lieder des XV. Jahrhunderts* (*Horae Belgicae*, pars X), N°. 102, en met Bäumker, a. a. O., N°. 9 en 77, waar echter de melodieën geheel anders zijn. Het beginwoord „O" met de daarboven geplaatste noot is door mij bijgevoegd.

XVIII. Ick heb een seer tracch eselkijn.

Mijne hoofdbron, *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, leverde mij fol. 20v—21r ook dit geestig lied met zijne lieve melodie. Wat het lied betreft, het werd ook reeds naar den tekst in *Het Hofken der geestelycker Liedekens*, Lov. 1577, uitgegeven door Moll in het *Maandschrift voor den beschaafden stand* (uitgegeven door de Ringsvergadering van Amsterdam), jaarg. 1855, blz. 438—440. En wat de melodie aangaat, zij behoort er niet oorspronkelijk bij, maar is ontleend aan een ander lied, welks eerste regel luidt „Had ick eenen getrouwen bode", en dat men afgedrukt kan vinden in mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 82—84. Wie onbekend is met de wijze, waarop onze vaderen met melodieën handelden, zal nauwelijks kunnen begrijpen, hoe liederen van zoo verschillende voetmaat op dezelfde noten konden worden gezongen. Het geschiedde nochtans, natuurlijk niet zonder het plegen van menig geweld. Ik hoop, dat het mij gelukt moge zijn, de bedoeling van het „Op die selve wise" met juistheid weder te geven. Ten slotte zij nog gezegd, dat het woord „seer" in den eersten regel zonder vermeerdering van noten door mij is ingevuld, en dat in *Het prieel der gheestelicker melodiie*, Antw. 1620, blz. 133 v., bij eene andere lezing van hetzelfde lied eene geheel verschillende zangwijze gevonden wordt.

XIX. Solaes wil ic hanteren.

Reeds in mijne verhandeling over het Geestelijk Lied, blz. 79 v., heb ik den tekst uitgegeven naar *Dit is een suuerlijc boecxken*, Antw. 1508, [fol. 42r—43r]. Thans ontleen ik hem te zamen met de zangwijze aan *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 1r—1v, alwaar ook nog eene Dorische melodie op dezelfde woorden voorkomt (verg. boven, in de aanteekening op N° V).

XX. Waer is die dochter van Syoen.

De woorden van dit lied staan reeds in het oudste onzer gedrukte geestelijke-liedeboekjes, namelijk in *Dit is een suuerlijc boecxken*, Antw. 1508, [fol. 6r—7r]. Vervolgens komen zij voor in *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 119v—112 (bis)r. De eerste strophe dient ook als derde strophe van het lied „Had ick vloghelen als een arent grijs" (uit *Het Hofken der geestelycker Liedekens*, Lov. 1577, afgedrukt bij Moll, *Johannes Brugman*, dl. II, blz. 151 v.). Om kort te gaan, sinds ongeveer het jaar 1500 vinden wij sporen van dit lied.

Het schijnt echter niet spoedig eene eigene melodie te hebben gekregen. In *Een deuoot ende profitelijck boecxken* gaat het nog op de wijze van het bekende „Puer nobis nascitur", dat, in de schaal van *f* overgezet, aldus luidde:

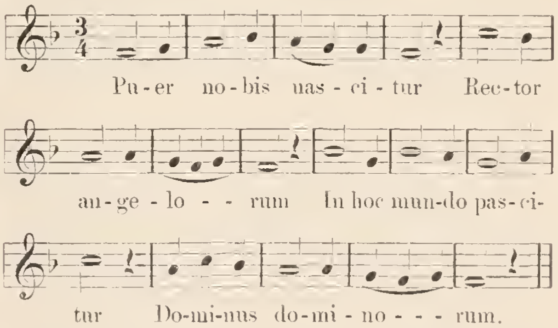

Op deze eenvoudige Ionische melodie werd het lied dus in de 16de eeuw waarschijnlijk gezongen. Doch omstreeks het jaar 1600 vindt men het met eene eigene Mixolydische zangwijze. Deze nu heb ik gevolgd. Zij staat in *Het prieel der gheestelickec melodiie*, een werkje, dat reeds in 1609 werd geapprobeerd, maar eerst in 1614 te Antwerpen in het licht schijnt te zijn gekomen. De door mij gebruikte druk is die van Antwerpen, 1620, blz. 65—67. Het lied komt met deze zelfde melodie ook voor in *Het paradys der Gheestelycke en Kerckelycke lof-sangen* van Salomon Theodotus, Antw. 1632, blz. 72—74 (de eerste druk is van 1621).

Zoowel in *Het prieel* nu als in *Het paradys* worden de twee laatste regels van elk couplet ter herhaling aangewezen. Deze herhaling schijnt bedoeld te zijn als een „tutti" na de solo-voordracht van het couplet. Is dit zoo, dan is dit lied, dat oorspronkelijk een gewoon kerstlied was, later tot eene kerstleis ingericht. Daarom heb ik het onmiddellijk vóór de leisen geplaatst.

Ten slotte zij nog gezegd, dat de Heer Fl. van Duyse dezelfde melodie, zij het ook met de woorden van een

ander oud kerstliedje („Maria die zonde naer Bethleem gaen"), van eene meer sobere klavierbegeleiding voorzien heeft in het tijdschrift *Volkskunde*, jaarg. I, afl. 5 (Gent, 1888), blz. 117—119.

XXI. Nu zijt wellekome Jesu lieven Heer.

Op gevaar af, dat deze kerstleis in de gedaante, waarin zij tot ons kwam, tot een vrij laat tijdperk kan behooren, heb ik gemeend haar niet slechts te moeten opnemen, maar haar zelfs aan de drie overige te moeten laten voorafgaan. Oorspronkelijk toch klimt zij op tot vóór het jaar 1000, daar men haar niet lang geleden gevonden heeft in een evangeliarium van keizer Otto III (zie Bäumker, „Ein uraltes deutsches Kirchenlied", in het *Kirchenmusikalisches Jahrbuch für das Jahr* 1887, S. 65, en „Niederländische geistliche Lieder nebst ihren Singweisen", in de *Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft*, Jahrg. 1888, Heft 2, S. 158). De gedeeltelijke melodie aldaar (afgedrukt bij Bäumker, a. a. O.) stemt eenigszins overeen, en de aanhef, de strophenbouw en het refrein zijn onmiskenbaar dezelfde (zie slechts Hoffmann von Fallersleben, *Geschichte des deutschen Kirchenliedes bis auf Luthers Zeit*, 3te Ausg., Hannov. 1861, N°. 2). Juist dat refrein, het „Kyrieleis", waarnaar alle leisen haren naam dragen (Hoffmann von Fallersleben, a. a. O., S. 8—30, 45—48), maakt dit lied zoo merkwaardig. Het oudste mij bekende spoor van Nederlandsche overzetting vond ik in het *Leysen-boeck der Catholijcken*, Looven, 1605, fol. 72. Hieruit heb ik den tekst dan ook overgenomen in mijne verhandeling over Kerstliederen en Leisen, blz. 372. Nochtans moet deze leis te dier tijde in de Noordelijke Nederlanden reeds zeer bekend zijn geweest. Immers bij de poging, die de Provinciale Synode van Utrecht van 1612 uitlokte, om nevens de Psalmen ook eenige gezangen in de Gereformeerde kerken in te voeren, werden onder de daartoe bijeengebrachte *Hymni ofte Loff-Sangen*, 's Grav. 1615, ook drie leisen, en daaronder ook deze opgenomen (verg. mijne genoemde verhandeling, blz. 396 v.). In de uiterst zeldzame *Hymni* (fol. 3r—3v) vindt men „Den iiij. Loff-sangh, Daar mede de Kercke haren Nieuwen geboren Coningh wellecom hiet", aldus:

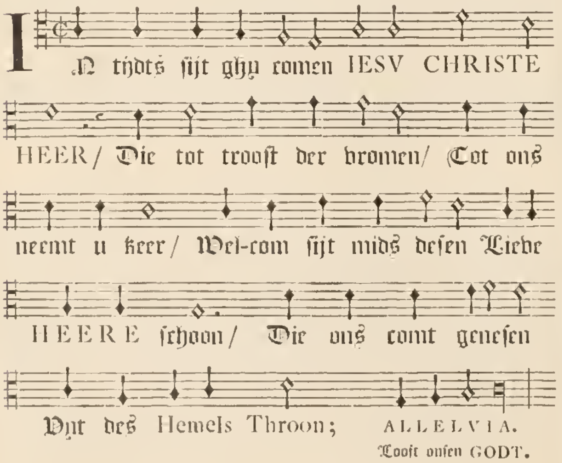

Wat mijne uitgave van den tekst en de zangwijze betreft, ik heb beide ontleend aan Salomon Theodotus, *Het paradys der Gheestelycke en Kerckelycke lofsangen*, Antw. 1632, blz. 14—16. Uit deze naar het schijnt eenige bekende bron (de eerste druk verscheen in 1621) namen ook de gebroeders Alberdingk Thijm (*Oude en Nieuwere Kerstliederen*, Amst. 1852, N°. 83) en Bäumker (*Kirchenmusikalisches Jahrbuch für das Jahr* 1887, S. 65, en *Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft*, Jahrg. 1888, S. 157) ze over, laatstgenoemde met de ♭ op de lettergreep „ghen" in den derden versregel, die inderdaad bij Theodotus voor de *b* staat, maar er ongetwijfeld niet behoort en daarom zonder eenige bedenking door mij is weggelaten.

XXII. Het was een maget uutvercoren.

Deze kerstleis schijnt algemeen bekend te zijn geweest; althans in al onze oudste en beste geestelijkeliedeboekjes (*Suuerlijc boecxken* van 1508, *Deuoot ende profitelijck boecxken* van 1539, *Hofken der geestelycker Liedekens* van 1577, enz.) komt zij voor. Ik ontleende haar met hare echt antieke melodie aan het *Deuoot ende profitelijck boecxken*, fol. 123v—124r. In *Het prieel der gheestelicker melodiie*, Antw. 1620, blz. 74v., heeft zij eene geheel andere, zeer alledaagsche Ionische zangwijze, die tegenover onze kloeke Dorische te ongunstiger afsteekt. De kleine wijzigingen, die ik in sommige woorden onder de muziek heb aangebracht, zullen door vergelijking met den diplomatisch afgedrukten tekst gemakkelijk blijken en ongetwijfeld worden goedgekeurd. Evenzoo heb ik op de laatste lettergreep van „gheboren" de *f* mijner bron in *g* veranderd, en zal ook daarvoor wel geene verschooning behoeven te vragen.

XXIII. Nu laet ons allen Gode loven.

Ook deze kerstleis klimt minstens op tot de 15de eeuw. In hare oudste gedaante is zij echter met veel meer Latijn vermengd. In deze gedaante liet Hoffmann von Fallersleben haar uit een zijner vijftiende-eeuwsche handschriften afdrukken in zijn *In dulci iubilo nun singet und seid froh*, 2te Ausg., Hannov. 1861, N°. 26. Zoo komt zij ook voor in *Dit is een suuerlijc boecxken*, Antw. 1508. Ik heb thans de woorden en de zangwijze ontleend aan *Een deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 113 (bis)r—114 (bis)r.

XXIV. Laet ons met herten reyne.

De invloed van het Bourgondische tijdperk op de taal van dit lied is duidelijk merkbaar. Het kan dus nauwelijks vóór het midden der 15de eeuw worden geplaatst. Daarentegen moet het vóór het jaar 1500 hebben bestaan, want Bäumker heeft het onlangs met de melodie doen afdrukken uit een HS. van het laatst der 15de eeuw („Niederländische geistliche Lieder nebst ihren Singweisen" in de *Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft*, Jahrg. 1888, Heft 2, N°. 48). Evenzoo heb ik in mijne verhandeling over Kerstliederen en Leisen, blz. 368—371, de woorden medegedeeld uit *Dit is een suuerlijc boecxken*, Antw. 1508 [fol. 4r—6r]. Thans geef ik ze met twee strophen meer en van de zangwijze vergezeld naar *Een Deuoot ende profitelijck boecxken*, Antw. 1539, fol. 116 (bis)r—117 (bis)r. Opmerkelijk is de overeenstemming tusschen den tekst en de melodie in dit „boecxken" en die in het Berlijnsche HS. volgens de uitgave van Bäumker. Dat de hooge *d*, die in mijne bron boven de tweede lettergreep van „weyne" staat, eene lage moet wezen, spreekt van zelf en wordt ook door het genoemde HS. bevestigd.

INHOUD.

Voorrede.................... blz. v—xii.
Geestelijke liederen .... 〃 2—41.

I. Het daget inden oosten.
II. Mi lust te loven hoochelic.
III. Och heer der hemelen stichter.
IV. Ick heb ghejaecht al mijn leven lanc.
V. Met vrenchden willen wi singen.
VI. Met liden swaer ben ick bevaen.
VII. Het viel een hemels douwe.
VIII. O Jesus bant, o vierich brant.
IX. Sijn vriendelijc oogen schinen.
X. Een goet man had een dochterkijn.
XI. Al binnen der hooger mueren.
XII. Gegroet moet sijn die maget soet.
XIII. Ick minde eens coninex sone.
XIV. Heft op mijn cruys wel soete bruyt.
XV. Ick wil mi gaen vertroosten.
XVI. Al tusschen twe hoge bergen.
XVII. O ghi die Jesus wijngaert plant.
XVIII. Ick heb een seer traech eselkijn.
XIX. Solaes wil ic hanteren.
XX. Waer is die dochter van Syoen.

Leisen.................... 〃 42—50.

XXI. Nu zijt wellekome Jesu lieven Heer.
XXII. Het was een maget uutvercoren.
XXIII. Nu laet ons allen Gode loven.
XXIV. Laet ons met herten reyne.

Aanteekeningen.................... 〃 51—56.